

ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

ΣΧΟΛΗ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΔΙΕΘΝΕΣ ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ

Ελληνικά Ιδρύματα Πολιτισμού και Δημόσια Διπλωματία.
Σύγκριση με το Ίδρυμα Ford.

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Γεώργιος Μπούτλας

Αθήνα, 2017

Τριμελής Επιτροπή

Άγγελος Συρίγος, Αναπληρωτής Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου (Επιβλέπων)

Ευάνθης Χατζηβασιλείου, Καθηγητής Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου
Αθηνών

Πέτρος Λιάκουρας, Αναπληρωτής Καθηγητής Πανεπιστημίου Πειραιώς

Copyright © Γεώργιος Μπούτλας, 2017

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διπλωματικής εργασίας εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της διπλωματικής εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα.

Η έγκριση της διπλωματικής εργασίας από το Πάντειον Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των γνώμων του συγγραφέα.

Συντομογραφίες

A.E.: Ανώνυμη Εταιρεία
α.ν.: αναγκαστικός νόμος
Βλ.: Βλέπε
Β'Π.Π.: Β' Παγκόσμιος Πόλεμος
CCF: Congress for Cultural Freedom
CIA: Central Intelligence Agency
Δ.Δ.: Δημόσια Διπλωματία
 δς: δισεκατομμύρια
 δολ.: δολάρια
 δρχ: δραχμές
Δ.Σ.: Διοικητικό Συμβούλιο
Ε.Ε.: Ευρωπαϊκή Ένωση
 εκατ.: εκατομμύρια
 Εικ.: Εικόνα
ΕΙΠ: Ελληνικό Ίδρυμα Πολιτισμού
ΕΣΣΔ: Ένωση Σοβιετικών Σοσιαλιστικών Δημοκρατιών
ΗΠΑ: Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής
Η/Υ: Ηλεκτρονικοί Υπολογιστές
ΙΣΝ: Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος
 ΙΩ: Ίδρυμα Ωνάση
ΚτΠ: Κοινωνία των Πολιτών
GMF: German Marshall Fund
 κ.: κύριος
 κ.α.: και άλλα
ΠΚΙΣΝ: Πολιτιστικό Κέντρο Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος
 MME: Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης
 MMF: Marshall Memorial Fellowship
 MKO: Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις
 ν.: νούμερο
NATO: North Atlantic Treaty Organization
ΟΑΣΕ: Οργανισμός για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη
 ΟΗΕ: Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών
 π.χ.: παραδείγματος χάριν
 σ./σσ.: σελίδα/σελίδες
ΣΔΙΤ: Σύμπραξη Δημοσίου και Ιδιωτικού Τομέα
 SNF: Stavros Niarchos Foundation
 SNFL: Stavros Niarchos Foundation Library
 ΥΠΕΞ: Υπουργείο Εξωτερικών
ΥΠΠΟΑ: Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού
 USIA: United States Information Agency
 χ.ημ.: χωρίς ημερομηνία
 WSF: World Social Forum

Πίνακας περιεχομένων

Συντομογραφίες.....	2
Περίληψη.....	5
Εισαγωγή.....	6
Έννοιες.....	6
Ίδρυμα	6
Δημόσια Διπλωματία	8
Η οριοθέτηση της έννοιας.	8
Συσχέτιση με την Πολιτιστική Διπλωματία.	12
Το Ίδρυμα Ford.....	14
Η γενεαλογία των αμερικανικών κοινωφελών ιδρυμάτων	14
Η Δημόσια Διπλωματία των ΗΠΑ	16
Το Ίδρυμα Ford: Ιστορία, σκοπός, οργάνωση	17
Παραδείγματα δραστηριοτήτων	20
Μετά το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο.	20
Η δράση του Ιδρύματος Ford στην Ελλάδα.	25
Μετά την πτώση του ανατολικού μπλοκ.	26
Αξιολόγηση	28
Ελληνικά Ιδρύματα Πολιτισμού	30
Ελληνικό Ίδρυμα Πολιτισμού	30
Ιστορία, σκοπός, οργάνωση.....	30
Δραστηριότητες.	32
Βραβείο Λογοτεχνικής Μετάφρασης.....	33
Εκθέσεις.	33
Ελληνικός κινηματογράφος.	33
Μουσικά δρώμενα.	33
Προγράμματα με ευρωπαϊκούς και διεθνείς οργανισμούς.	34
Αξιολόγηση.	34
Ίδρυμα Ωνάση	36
Ιστορία, σκοπός, οργάνωση.....	36
Δραστηριότητες.	39
Η Στέγη Τεχνών και Γραμμάτων.	40
Αρχείο Καβάφη.....	40
Πανεπιστημιακές Έδρες Ελληνικών Σπουδών.	40
Υποτροφίες σε Έλληνες και αλλοδαπούς.	41

Διεθνή Βραβεία.....	41
The Onassis Foundation Science Lecture Series του Πανεπιστημίου Κρήτης.....	42
Αξιολόγηση.....	42
Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος.....	45
Ιστορία, σκοπός, οργάνωση.....	45
Δραστηριότητες.....	49
Η διάδοση των Ελληνικών Σπουδών και η εκμάθηση της Ελληνικής γλώσσας στο εξωτερικό.....	50
Η προστασία και η προβολή της πολιτιστικής κληρονομιάς.....	51
Η προβολή της Ορθοδοξίας.....	51
Η Δημόσια Βιβλιοθήκη της Νέας Υόρκης.....	52
Το SNF AGORA INSTITUTE στο πανεπιστήμιο Johns Hopkins.....	52
Το German Marshall Fund των ΗΠΑ.....	53
Αξιολόγηση.....	53
Συγκριτική αποτίμηση.....	56
Πρόταση ελληνικής δημόσιας διπλωματίας: Η διπλωματία αιχμής.....	59
Abstract.....	65
Πηγές – Βιβλιογραφία.....	66
Πηγές.....	66
Βιβλιογραφία.....	66

Περίληψη

Η παρούσα εργασία στοχεύει στη συγκριτική μελέτη των ελληνικών ιδρυμάτων πολιτισμού με το αμερικανικό ίδρυμα Ford αναφορικά με την άσκηση της δημόσιας διπλωματίας. Από τα ελληνικά ιδρύματα επιλέγονται το Ελληνικό Ίδρυμα Πολιτισμού (ΕΙΠ), το Ίδρυμα Ωνάση και το Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος. Η έρευνα στηρίζεται στη μελέτη της ελληνόγλωσσης και ξενόγλωσσης βιβλιογραφίας και αρθρογραφίας και των επίσημων ιστοσελίδων των υπό μελέτη ιδρυμάτων. Προηγείται η οριοθέτηση των όρων “ίδρυμα” και “δημόσια διπλωματία”. Ακολουθεί η παρουσίαση και η ανάλυση της ιστορίας και των δράσεων του Ιδρύματος Ford και των επιλεγμένων ελληνικών ιδρυμάτων από την ίδρυσή τους έως σήμερα. Παρατίθενται παραδείγματα των δραστηριοτήτων τους για την καλύτερη κατανόηση της αποστολής τους. Μέσα από τη συγκριτική τους μελέτη αποτιμάται η δράση τους και εξάγονται χρήσιμα συμπεράσματα. Χαρακτηριστικά, αναφέρεται η έμφαση στη σύσφιξη των διατλαντικών σχέσεων, η προαγωγή μιας συνεργατικής δημόσιας διπλωματίας και η επιλογή εργαλείων κυρίως εκπαιδευτικής πολιτικής ως σημεία ομοιότητας ανάμεσα στο Ίδρυμα Ford και τα ελληνικά ιδρύματα. Κύρια διαφορά η έμφαση που δίνει το Ίδρυμα Ford στη λεγόμενη “διπλωματία των ιδεών” σε αντίθεση με τα ελληνικά ιδρύματα που εστιάζουν στην “πολιτιστική διπλωματία”. Η έρευνα καταλήγει με προτάσεις για την καλύτερη άσκηση μιας ελληνικής δημόσιας διπλωματίας στο μέλλον που θα χρησιμοποιεί στο βέλτιστο τη δυναμική των ελληνικών ιδρυμάτων. Συγκεκριμένα, προτείνεται η σύσταση θεσμών που θα καλύψουν το κενό συντονισμού μεταξύ των ιδρυμάτων αλλά και γενικότερα των φορέων άσκησης δημόσιας διπλωματίας και που θα αναλάβουν τη βέλτιστη κατανομή της δράσης τους. Παράλληλα, η στήριξη της Ελλάδας στα τέσσερα συγκριτικά της πλεονεκτήματα, την πολιτιστική κληρονομιά, την ορθόδοξη παράδοση, τον τουρισμό και τη ναυτιλία θα είναι ευεργετική για τη δημόσια εικόνα της στο εξωτερικό. Εναλλακτικά, συστήνεται ο σχεδιασμός μιας δημόσιας διπλωματίας αιχμής που θα εστιάζει στην υπεροχή της Ελλάδας στο χώρο της ναυτιλίας.

Λέξεις – κλειδιά: κοινωφελή ιδρύματα, δημόσια διπλωματία, Ίδρυμα Ford, Ελληνικό Ίδρυμα Πολιτισμού, Ίδρυμα Ωνάση, Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος.

Εισαγωγή

Το τρομοκρατικό χτύπημα της 11ης Σεπτεμβρίου του 2001 αποτέλεσε την αιτία για την επαγρύπνηση των ΗΠΑ στον τομέα της διεθνούς ασφάλειας. Η διεύρυνση του χάσματος μεταξύ του δυτικού τρόπου ζωής και του ισλαμικού και η έλλειψη κατανόησης και διαλόγου μεταξύ των δύο πολιτισμών θεωρούνται μερικές από τις κύριες πηγές για τη διακινδύνευση της διεθνούς ειρήνης. Οι ΗΠΑ κατανοώντας τη δύναμη του διαπολιτισμικού διαλόγου ως μέσο για τη βελτίωση των διμερών σχέσεων επένδυσαν στη δημόσια διπλωματία, ένα εργαλείο των διεθνών σχέσεων που είχε χρησιμοποιηθεί αποτελεσματικά κυρίως στην περίοδο του Ψυχρού Πολέμου. Κύριοι φορείς άσκησης της δημόσιας διπλωματίας των ΗΠΑ μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο ήταν τα κοινωφελή ιδρύματα. Το Ford Foundation είναι ένα από αυτά τα ιδρύματα που διαδραμάτισαν σημαίνοντα ρόλο. Με την οικονομική ενίσχυση διάφορων δραστηριοτήτων εκπαιδευτικού, πολιτιστικού και αναπτυξιακού χαρακτήρα το συγκεκριμένο ίδρυμα απέτελεσε τον ιδεολογικό πολιορκητικό κριό των ΗΠΑ. Αντίστοιχες δραστηριότητες με στόχο την προβολή του ελληνικού πολιτισμού πραγματοποιήθηκαν από το Ελληνικό Κράτος και ανθρώπους του επιχειρηματικού κόσμου. Το Ελληνικό Ίδρυμα Πολιτισμού (ΕΙΠ), το Ίδρυμα Ωνάση (ΙΩ) και το Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος (ΙΣΝ) συνιστούν αντίστοιχα παραδείγματα του Ιδρύματος Ford.

Έννοιες

Ίδρυμα

Το ίδρυμα συνιστά σύνολο περιουσίας που έχει νομική προσωπικότητα και έχει αφιερωθεί για ορισμένο σκοπό. Διακρίνεται από το σωματείο στο ότι δεν αποτελεί ένωση προσώπων καθώς δεν διαθέτει μέλη. Συστατικά στοιχεία της έννοιας του ιδρύματος είναι η αφιέρωση περιουσίας, ο σκοπός, η οργάνωσή του με φυσικά πρόσωπα που θα διοικήσουν το ίδρυμα και η νομική προσωπικότητα. Περιουσία αποτελεί το σύνολο των δικαιωμάτων και έννομων σχέσεων του ιδρυτή που είναι αποτιμητή σε χρήμα. Χαρακτηριστικά παραδείγματα αποτελούν τα ακίνητα, τα χρήματα, τα αξιόγραφα, οι απαιτήσεις αλλά και τα έργα τέχνης. Ο σκοπός του ιδρύματος μπορεί να είναι κοινωφελής ή ιδιωφελής¹, ορισμένος, διαρκής, νόμιμος και πραγματοποιήσιμος. Παράνομοι, ανήθικοι και ενάντιοι στη δημόσια τάξη σκοποί αποκλείονται. Το Ίδρυμα μπορεί να εξυπηρετεί ένα ή περισσότερους σκοπούς. Η

¹ Σκοπός ιδιωφελής σε ίδρυμα δεν εμφανίζεται στην Ελλάδα αλλά σε χώρες όπως η Ελβετία, η Γερμανία, η Σουηδία και η Αυστρία.

οργάνωση του ιδρύματος ασκείται από το διοικητικό συμβούλιο που διαχειρίζεται την περιουσία ή από περισσότερα όργανα². Η νομική προσωπικότητα του ιδρύματος παρέχεται με την έγκριση της σύστασής του από την Πολιτεία και συνεπάγεται δικαιοπρακτική ικανότητα και άσκηση δικαιωμάτων και υποχρεώσεων.

Στοιχεία της σύστασης του ιδρύματος είναι η ιδρυτική πράξη και η πράξη έγκρισης της Πολιτείας. Η ιδρυτική πράξη μπορεί να είναι με δικαιοπραξία εν ζωή ή διάταξη τελευταίας πράξης. Η έγκριση της νομικής προσωπικότητας του ιδρύματος παρέχεται ανάλογα με το νομικό καθεστώς της χώρας. Αυτά είναι το σύστημα της απόλυτης ελευθερίας σύστασης³, το σύστημα της συνδρομής των νομίμων προϋποθέσεων⁴ και το σύστημα της παραχώρησης. Στην Ελλάδα έχει επικρατήσει το τελευταίο σύστημα με το οποίο για τη σύσταση ενός ιδρύματος απαιτείται η έγκριση της Πολιτείας ύστερα από έλεγχο νομιμότητας και σκοπιμότητας. Η έγκριση σύστασης παρέχεται με τη μορφή προεδρικού διατάγματος. Ο ρόλος των ιδρυμάτων θα πρέπει να μην έρχεται σε σύγκρουση με τη δράση του κράτους αλλά να είναι συμπληρωματικός αυτού. Ωστόσο, δεν αποκλείονται και αντίθετες περιπτώσεις. Τα αμερικανικά ιδρύματα αποτελούν χαρακτηριστικό παράδειγμα (Πελλένη – Παπαγεωργίου, 2007, σ.64).

Τα ιδρύματα ιδιωτικού δικαίου συναντώνται με διάφορες μορφές. Στην Ελλάδα επικρατεί το κοινωφελές ίδρυμα που διέπεται από το α.ν. 2039/1939 και εξυπηρετεί κοινωφελή σκοπό⁵. Στο εξωτερικό απαντώνται τα οικογενειακά και τα επιχειρηματικά ιδρύματα. Τα πρώτα εξυπηρετούν τα συμφέροντα των μελών μιας οικογένειας ή περισσότερων οικογενειών. Τα δεύτερα συνιστούν μεταβιβασθείσες επιχειρήσεις σε ιδρύματα με αποστολή τη χρηματοδότηση κοινωφελών και άλλων σκοπών από τα επιχειρηματικά τους κέρδη. Τέλος, υπάρχει και το καταπιστευματικό ή εμπιστευματικό ίδρυμα που αποτελεί μορφή υποτελούς ιδρύματος⁶. Στην Αγγλία και την Αμερική το ίδρυμα ιδιωτικού δικαίου αποκαλείται charitable corporation ή Foundation.

Ο όρος “ίδρυμα” χρησιμοποιείται και για τυπικά νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου όπως τα ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα και τα δημόσια νοσοκομεία. Ο όρος, όμως, σε αυτή την περίπτωση χρησιμοποιείται διασταλτικά καθώς σε πολύ σπάνιες περιπτώσεις συνιστούν ίδρυμα με την κυριολεκτική σημασία του όρου (Πελλένη –

² π.χ. τη Γενική Συνέλευση, την εκτελεστική επιτροπή κ.α.

³ Ισχύει στην Ελβετία και αρκεί η ιδρυτική πράξη για τη σύσταση του ιδρύματος.

⁴ Η σύσταση του ιδρύματος εξαρτάται από την τήρηση νόμιμων προϋποθέσεων που εξακριβώνονται από τις δικαστικές αρχές.

⁵ Κοινωφελής σκοπός μπορεί να είναι κρατικός ή θρησκευτικός ή φιλανθρωπικός ή επωφελής σκοπός για το κοινωνικό σύνολο.

⁶ Στην Αγγλία αποκαλείται charitable trust.

Παπαγεωργίου, 2007, σ.37). Ιδρύματα, επίσης, μπορεί να χαρακτηριστούν και δημόσια νομικά πρόσωπα ιδιωτικού δικαίου. Αυτά, συνήθως, συστήνονται με πρωτοβουλία του Κράτους και λειτουργούν με επιχορήγηση από τον κρατικό προϋπολογισμό για την επίτευξη σκοπών που εξυπηρετούν το δημόσιο συμφέρον. Δεν αποκλείεται η επιχειρηματική τους δραστηριότητα. Ιδρύονται συνήθως με κανονιστικό προεδρικό διάταγμα. Διέπονται ως επί το πλείστον από το αστικό δίκαιο πλην των θεμάτων οργάνωσης και διοίκησης που τα καθορίζει ο Οργανισμός του ΝΠΙΔ (Μακρυδημήτρης, 2010, σ.500). Τέλος, ενδέχεται ο όρος "ίδρυμα" να χρησιμοποιηθεί καταχρηστικά και στην επωνυμία νομικών προσώπων του εμπορικού δικαίου (π.χ. ανώνυμες εταιρείες) (Πελλένη – Παπαγεωργίου, 2007, σ.37).

Δημόσια Διπλωματία

Η οριοθέτηση της έννοιας. Ο όρος "δημόσια διπλωματία" συνιστά μια έννοια με δυσκολία στην ακριβή οριοθέτηση του εννοιολογικού της πεδίου της. Ο όρος πρωτοεμφανίστηκε από το Αμερικανό διπλωμάτη και πρότανη της Fletcher School of Law and Diplomacy, Edmund Gullion στα μέσα της δεκαετίας του '60 (Mellissen, 2005, σ.6). Πολλοί ειδικοί προσπάθησαν να προσδώσουν ένα ορισμό για αυτήν (Leonard, 2002, σ.1). Ωστόσο, στο συγκεκριμένο πόνημα γίνεται αποδεκτός ο ορισμός που έδωσε ο Διευθυντής της τέως Αρχής Πληροφοριών των ΗΠΑ⁷ το 1963. Σύμφωνα λοιπόν με τον Edward Murrow, «Η δημόσια διπλωματία σχετίζεται με τις αλληλεπιδράσεις που απευθύνονται όχι μόνο σε ξένες κυβερνήσεις αλλά βασικά σε άτομα και μη κυβερνητικές οργανώσεις και συχνά εμφανίζονταν σαν μια ποικιλία ιδιωτικών απόψεων που έρχονταν να προστεθούν στις κυβερνητικές απόψεις.» (Nye, 2005, σσ.207-208). Η δημόσια διπλωματία συνίσταται στην ικανότητα θελκτικότητας μιας χώρας. Από αυτή την άποψη ο όρος "δημόσια διπλωματία" σχεδόν ταυτίζεται με το όρο "ήπια ισχύς" που ανέδειξε πρώτος ο Joseph Nye⁸. Η θελκτικότητα αυτή συνίσταται στην έλξη που ασκεί ένα κράτος για τις αξίες της, τον πολιτισμό της, τα ιδανικά της, το πολιτικό της σύστημα και γενικά τον τρόπο κοινωνικής διαβίωσης ώστε να αποτελέσει πρότυπο μίμησης (Nye, 2005, σσ.33-35). Μέσω αυτών στοχεύει στη βελτίωση της εικόνας και της φήμης της στο εξωτερικό (Leonard, 2002, σ.9). Ωστόσο, αυτή η θελκτικότητα δεν πρέπει

⁷ United States Information Agency (USIA). Λειτουργήσε από το 1953 έως το 1999.

⁸ Υφυπουργός Άμυνας επί κυβερνήσεως Bill Clinton και Κοσμήτορας της Kennedy School of Government του πανεπιστημίου Harvard.

να είναι αυτοσκοπός. Θα πρέπει να συνοδεύεται από απτά πολιτικά αποτελέσματα όπως μια σύναψη συμφωνίας με το κράτος – στόχος (Nye, 2005, σ.83). Επομένως, γίνεται κατανοητό ότι η δημόσια διπλωματία εξυπηρετεί τους στόχους της εκάστοτε εξωτερικής πολιτικής ενός κράτους προλειαίνοντας το έδαφος για την άσκηση της παραδοσιακής διπλωματίας σε μεταγενέστερο στάδιο. Ετοιμάζει το περιβάλλον ώστε να ωριμάσουν οι συνθήκες συνεργασίας σε διμερές επίπεδο. Στο πλαίσιο αυτό ξεκινάει ένα διάλογο πολιτισμού με άλλα κράτη, εντοπίζει κοινά σημεία και αλληλοεπιδρά επηρεάζοντας.

Η δημόσια διπλωματία παρουσιάζει τρεις εκφάνσεις δραστηριοτήτων, τη διαχείριση ειδήσεων, τη στρατηγική επικοινωνία και την οικοδόμηση μακροχρόνιων σχέσεων. Η πρώτη σχετίζεται με τη μεθόδευση της παρουσίασης και της ερμηνείας των νέων προς την κοινή γνώμη που αφορούν πολιτικές αποφάσεις εσωτερικής και εξωτερικής πολιτικής. Η δεύτερη αφορά το σχεδιασμό σε βάθος χρόνου της επικοινωνιακής πολιτικής που θα ακολουθηθεί με συστηματικό τρόπο για διάφορα θέματα διεθνούς ενδιαφέροντος με απώτερο στόχο την προώθηση της κυβερνητικής ατζέντας. Η τρίτη στοχεύει στην ανάπτυξη σταθερών και μακροπρόθεσμων σχέσεων με ανθρώπους - κλειδιά μέσω εργαλείων κυρίως της εκπαιδευτικής πολιτικής όπως η παροχή υποτροφιών σε φοιτητές, τα προγράμματα ανταλλαγής ακαδημαϊκών και η διοργάνωση σεμιναρίων, θερινών προγραμμάτων και συνεδρίων. Μέσω τέτοιων δραστηριοτήτων πιθανοί μελλοντικοί πολιτικοί ηγέτες ενδέχεται να έχουν υιοθετήσει μια ευνοϊκή στάση για τις αξίες και την κουλτούρα της χώρας διοργάνωσης των εκπαιδευτικών προγραμμάτων (Nye, 2005, σσ.208-213).

Η δημόσια διπλωματία διαφοροποιείται από την κλασική διπλωματία. Η παραδοσιακή διπλωματία στοχεύει στην προώθηση των συμφερόντων ενός κράτους μέσω επίσημων εκπροσώπων με τις ξένες κυβερνήσεις και τους διεθνείς οργανισμούς (Leonard, 2002, σ.1). Η προσωπική επαφή αποτελεί προϋπόθεση για τη διενέργεια παραδοσιακής διπλωματίας. Η κυβέρνηση και το διπλωματικό σώμα συνιστούν τους κύριους πρωταγωνιστές της παραδοσιακής διπλωματίας. Αντίθετα, η δημόσια διπλωματία απευθύνεται όχι στις κυβερνήσεις αλλά στο κοινό, στους πολίτες μιας ξένης χώρας. Πέρα από την κυβέρνηση, όργανα άσκησης της δημόσιας διπλωματίας είναι συνήθως οι φορείς της Κοινωνίας των Πολιτών όπως οι ΜΚΟ, οι διεθνείς οργανισμοί και οι ιδιώτες (Mellissen, 2005, σ.5).

Υπάρχει σύγχυση του όρου με άλλους παρεμφερείς όρους. Ο όρος “προπαγάνδα” αποτελεί τη συχνότερη περίπτωση. Πολλοί έχουν θεωρήσει τη δημόσια

διπλωματία ως εξέλιξη των μεθόδων της προπαγάνδας (Mellissen, 2005, σ.17). Δεν είναι τυχαίο που χαρακτηρίζεται ως η μεταμοντέρνα προπαγάνδα (Mellissen, 2005, σ.24). Εξάλλου, η προπαγάνδα έχει συνδεθεί ιστορικά στο συλλογικό ασυνείδητο πολλών λαών με τα ολοκληρωτικά καθεστώτα. Ωστόσο, ο ένας όρος απέχει από τον άλλο. Συγκεκριμένα, η προπαγάνδα ορίζεται ως η με πρόθεση μετάδοση ενός μηνύματος με άμεσο ή έμμεσο τρόπο προς ένα κοινό με στόχο την επιρροή του στο να αποδεχτεί μια άποψη ή πολιτική. Μια κυβέρνηση ή ένας Οργανισμός ή μια ιδιωτική επιχείρηση συνήθως αποτελούν τους φορείς του μηνύματος. Δεν έχει σημασία, εάν η πληροφορία είναι αντικειμενικά επαληθεύσιμη. Συνήθως, επιλέγονται πτυχές μιας πραγματικότητας που εξυπηρετούν την προώθηση μιας πολιτικής, μιας ιδεολογίας ή μιας αξίας. Η προπαγάνδα διακρίνεται στη λευκή προπαγάνδα, όταν η πηγή της πληροφόρησης είναι πλήρως αναγνωρίσιμη, στη μαύρη, όταν η πραγματική πηγή είναι άλλη από αυτή που φαίνεται ότι την αποστέλλει και στη γκρίζα, όταν η πηγή δεν είναι καθόλου αναγνωρίσιμη. Η πορεία του μηνύματος είναι μονόδρομη από τον πομπό στο δέκτη χωρίς κατανόηση του πλαισίου του πομπού (Mellissen, 2005, σ.18). Αντίθετα, η δημόσια διπλωματία εστιάζει στην κατανόηση της κουλτούρας του κοινού το οποίο θα γίνει δέκτης μηνυμάτων. Επίσης, η σχέση είναι αμφίδρομη. Ο φορέας άσκησης δημόσιας διπλωματίας δεν σφυροκοπά μόνο το κοινό – στόχο με μηνύματα αλλά περιμένει και την ανάδραση από το δέκτη. Στη δημόσια διπλωματία υπάρχει διάλογος και ανατροφοδότηση. Η όλη διαδικασία λαμβάνει χώρα σε ένα πλαίσιο αμοιβαιότητας και πλουραλισμού (Leonard, 2002, σ.49). Σημειώνεται ότι και τη δεκαετία του '30 οι δημόσιες σχέσεις προωθούνταν ως ένα νέο επιστημονικό πεδίο ξεχωριστό από αυτό της προπαγάνδας. Ωστόσο, η κοινή αίσθηση ήταν ότι αποτελούσαν μια νέας μορφής προπαγάνδα (Bernays, 1929, σσ.25 και 43).

Η δημόσια διπλωματία διαφοροποιείται, επίσης, από το επιστημονικό πεδίο των δημοσίων σχέσεων. Η κύρια διαφορά έγκειται στο γεγονός ότι οι δημόσιες σχέσεις απευθύνονται σε εγχώριο κοινό με στόχο τη διαμόρφωση της εγχώριας κοινής γνώμης, την αποκατάσταση παρερμηνειών στην ενημέρωση και την προβολή του κυβερνητικού έργου. Αντίθετα, η δημοσία διπλωματία απευθύνεται σε κοινό της αλλοδαπής (Mellissen, 2005, σ.13).

Στο ίδιο μήκος κύματος ο όρος απέχει εννοιολογικά από τον όρο "nation branding". Ειδικότερα, το nation branding εστιάζει στην κατασκευή της ταυτότητας ενός κράτους έτσι ώστε να ταυτίζεται στο υποσυνείδητο αλλοδαπών με επιθυμητές εικόνες και βιώματα. Χρησιμοποιείται ως εργαλείο κυρίως σε δημόσιες πολιτικές που

αντιμετωπίζουν τον ξένο πολίτη ως καταναλωτή (Leonard, 2002, σ.65). Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η δημόσια πολιτική του τουρισμού που μέσω του brand diplomacy στοχεύει στην προσέλκυση ξένων τουριστών. Περισσότερο συγγενεύει επιστημονικά με το marketing. Αντίθετα, η δημόσια διπλωματία στοχεύει στη διατήρηση των διπλωματικών σχέσεων ενός κράτους και στην οικοδόμηση σχέσεων σε βάθος χρόνου και εντοπίζεται στο πεδίο των διεθνών σχέσεων (Mellissen, 2005, σσ.19-20).

Η δημόσια διπλωματία βίωσε ιδιαίτερη ανάπτυξη ως κλάδος μετά τη δεκαετία του '90. Σημαντικό ρόλο σε αυτό διαδραμάτισαν τα ΜΜΕ, η ανάπτυξη της ΚτΠ και η διάδοση της πληροφορίας μέσω των Η/Υ. Η εφεύρεση των Η/Υ και του διαδικτύου συνέτειναν στη διάχυση της πληροφόρησης από τη μια γωνιά του κόσμου στην άλλη. Η Υφήλιος απετέλεσε πλέον ένα παγκόσμιο χωριό. Κάθε άνθρωπος είχε πλέον τη δυνατότητα να ενημερώνεται για θέματα που ξεπερνούσαν τα σύνορα του κράτους του. Ο κρατικός έλεγχος της πληροφόρησης των πολιτών πέρασε σε μια νέα φάση. Πλέον διαμορφώθηκε μια νέα διεθνής τακτική. Τα κράτη, λαμβάνοντας υπόψη τα νέα τεχνολογικά δεδομένα, είχαν ως στόχο να κατευθύνουν την κοινή γνώμη στην επιλογή συγκεκριμένων πληροφοριών που εναρμονίζονταν με τα δικά τους εθνικά συμφέροντα. Η δημόσια διπλωματία αποτελεί το εργαλείο προς την υλοποίηση αυτής της πολιτικής.

Ο κρατικός μηχανισμός, ωστόσο, έχει ταυτιστεί πολλές φορές με την τακτική της χειραγώγησης της κοινής γνώμης. Η σχέση πολίτη - κράτους, εξάλλου, έχει διαρρηχθεί. Δεν είναι τυχαίο ότι η σημερινή εποχή βιώνει σε έντονο βαθμό την πολιτική απάθεια. Επομένως, θεσμοθετημένες προσπάθειες του Κράτους που αποβλέπουν στην επιρροή της κοινής γνώμης του εξωτερικού θα έπεφταν στο κενό. Το Κράτος έπρεπε να εντοπίσει άλλες μεθόδους για να καλύψει το κενό εμπιστοσύνης. Η λύση εντοπίστηκε στην άσκηση της λεγόμενης "κεκαλυμμένης διπλωματίας" (covert diplomacy/diplomacy by stealth). Στην ουσία το Κράτος άλλαξε την πηγή πληροφόρησης της κοινής γνώμης στην αλλοδαπή. Χρησιμοποίησε φορείς της δημόσιας σφαίρας που αποτελούν τον ενδιάμεσο χώρο μεταξύ του δημοσίου και του ιδιωτικού χώρου. Οργανισμοί, σωματεία και ΜΚΟ αποτελούν χαρακτηριστικά παραδείγματα. Οι ΜΚΟ με τη δράση τους εμπνέουν την εμπιστοσύνη στους πολίτες. Αποτελούν προσφιλείς θεσμούς στην κοινή γνώμη. Τα κράτη για την άσκηση δημόσιας διπλωματίας προσπαθούν να εκμεταλλευτούν αυτήν τη συμπάθεια. Στο ίδιο πλαίσιο, υπάρχουν και άλλα κανάλια πληροφόρησης που εξυπηρετούν με έμμεσο τρόπο την άσκηση της κεκαλυμμένης διπλωματίας. Τα κοινωφελή ιδρύματα, οι πολυεθνικές

εταιρείες, οι σχέσεις μεταξύ των κρατικών υπηρεσιών πληροφοριών, τα κοινά στρατιωτικά εκπαιδευτικά προγράμματα, τα διεθνή μέσα ενημέρωσης (Nye, 2005, σσ.218-223), οι διεθνείς οργανισμοί (Mellissen, 2005, σ.12), οι σχέσεις μεταξύ πολιτικών κομμάτων της ίδιας ιδεολογίας σε διάφορα κράτη και η κοινότητα μεταναστών στη χώρα υποδοχής (Leonard, 2002, σσ.59-65) συνιστούν μερικά από τα χαρακτηριστικότερα παραδείγματα. Μέσω αυτής της τακτικής επιτυγχάνεται και αυτό που αποκαλείται “δυσαρμονισμένη διαμόρφωση εικόνας” (image dissonance) (Mellissen, 2005, σ.39). Η εικόνα που διαμορφώνεται στο κοινό – στόχος είναι διχασμένη. Από τη μια ο κόσμος διαμορφώνει μια άσχημη εικόνα για την επίσημη εξωτερική πολιτική της κυβέρνησης ενός κράτους και από την άλλη λαμβάνει θετικά μηνύματα από φορείς του ίδιου κράτους που ανήκουν, ωστόσο, στη δημόσια σφαίρα. Η αμφιταλάντευση αυτή σιγά σιγά με μεθόδευση κλίνει προς τη βελτίωση της εικόνας που έχει το κοινό – στόχος προς το Κράτος. Εν κατακλείδι, θα μπορούσε να υποστηρίξει κανείς ότι η κεκαλυμμένη άσκηση (δημόσιας) διπλωματίας αγγίζει τα όρια της γκρίζας προπαγάνδας.

Από τα παραπάνω συμπεραίνεται ότι η δημόσια διπλωματία ασκείται με δύο μοντέλα, το ιεραρχικό (hierarchical model) και αυτό της δικτύωσης (network model). Το πρώτο ασκείται από την επίσημη διπλωματική υπηρεσία ενός κράτους και τις άλλες κρατικές υπηρεσίες που δραστηριοποιούνται στη βελτίωση της δημόσιας εικόνας. Οι υπηρεσίες τουριστικής προβολής όπως ο ΕΟΤ, τα γραφεία τύπου, και τα πολιτιστικά ιδρύματα συνιστούν ενδεικτικά παραδείγματα. Η δομή είναι καθετοποιημένη. Ακολουθείται το μοντέλο της σχέσης προϊσταμένου – υφισταμένου και η υπακοή στην εντολή. Αντίθετα, το δεύτερο μοντέλο σχετίζεται με ένα δίκτυο φορέων είτε του δημοσίου είτε του ιδιωτικού τομέα που δραστηριοποιείται στο εξωτερικό όπως οι ΜΚΟ και τα ιδρύματα. Η δομή είναι οριζόντια. Δεν υφίσταται ο κεντρικός σχεδιασμός μιας ολοκληρωμένης δημόσιας πολιτικής και απουσιάζει ο συντονισμός και η εποπτεία. Ωστόσο, το συνδετικό στοιχείο είναι η αλληλεξάρτηση των συμφερόντων ανάμεσα σε όλους τους εμπλεκόμενους φορείς του δικτύου (Mellissen, 2005, σσ.35-37).

Συσχέτιση με την Πολιτιστική Διπλωματία. Η πολιτιστική διπλωματία συνιστά μια συναφή έννοια σε σχέση με αυτήν της δημόσιας διπλωματίας. Σύμφωνα με τον Χρήστο Γιανναρά η πολιτιστική διπλωματία ορίζεται ως «η μεθοδική χρήση στοιχείων του πολιτισμού μιας χώρας κατά την άσκηση διαχείρισης των εξωτερικών της διεθνών σχέσεων.» (Γιανναράς, 2001, σ.14). Ως πολιτισμός εννοείται ο τρόπος του βίου μιας κοινωνίας. Σε κάθε οργανωμένη κοινωνία οι

άνθρωποι έχουν την τάση να νοσηματοδοτούν την πραγματικότητά τους σύμφωνα με κάποιες αρχές και αξίες (Γιανναράς, 2001, σ.16). Αυτές αποτελούν και τα κριτήρια ιεράρχησης των αναγκών τους στον καθημερινό τους βίο. Ως εκ τούτου, ένας πολιτισμός ταυτίζεται με την κοσμοθεωρία των μελών μιας κοινωνίας και τα πνευματικά και υλικά απότοκά της. Η πολιτιστική διπλωματία ενός κράτους έχει ως στόχο την προβολή και τη διάδοση του πολιτισμού της. Ο πολιτισμός συνίσταται στην πολιτιστική του κληρονομία, δηλαδή, τα αρχαιολογικά κατάλοιπα, τη γλώσσα του, τη θρησκεία του και τη σύγχρονη πολιτιστική δημιουργία. Η μουσική, ο κινηματογράφος, το θέατρο, η λογοτεχνία, η φιλοσοφία και οι καλές τέχνες μπορούν να αποτελέσουν πυρήνες έκφρασης και πνευματικής δημιουργίας ενός λαού. Μέσω της προβολής τους ένα κράτος προβάλλει τα πνευματικά του επιτεύγματα και επικοινωνεί με άλλα κράτη. Ο διάλογος που προκύπτει μπορεί να αποτελέσει γέφυρα αλληλοεκτίμησης των λαών, πρόχωμα περαιτέρω συνεργασίας και εμβάθυνσης των σχέσεων. Η συνεργασία αυτή θα μπορούσε να μεταφραστεί σε στρατιωτική ή πολιτική συμμαχία. Ως εκ τούτου, παρατηρείται ότι η πολιτιστική διπλωματία συνιστά τον τρίτο πυλώνα εξωτερικής πολιτικής παράλληλα με την παραδοσιακή διπλωματία και τη στρατιωτική ισχύ ενός κράτους (Βασιλειάδης & Μπουτσιούκη, 2015, σ.7).

Η άσκηση της πολιτιστικής διπλωματίας ως εργαλείο της εξωτερικής πολιτικής ενός κράτους δεν συνιστά νέα πρακτική των κρατών. Οι ρίζες της ανάγονται στην αρχαιότητα. Χαρακτηριστικά αναφέρεται η πολιτική της επιμειξίας Μακεδόνων στρατιωτών με ιθαγενή πληθυσμό και της μέθεξης των πολιτιστικών στοιχείων του αρχαιοελληνικού με τον περσικό και τον ινδικό πολιτισμό από τον Μέγα Αλέξανδρο στις κατεκτημένες περιοχές ως μέσο επιβολής με ειρηνικά μέσα (Βασιλειάδης, 2015, σ.7). Ωστόσο, το Βυζάντιο ήταν εκείνο που τελειοποίησε την πολιτιστική διπλωματία ως εργαλείο άσκησης εξωτερικής πολιτικής. Με διάφορες τεχνικές όπως η επιβολή της αντίληψης της οικουμενικότητας της βυζαντινής αυτοκρατορίας (Γιανναράς, 2001, σ.36), τα γαμικά συναλλάγια, η απονομή τίτλων σε ηγεμόνες γειτονικών κρατών, ο εκχριστιανισμός γειτονικών λαών με την αποστολή ιεραποστόλων, η εξαγορά της ειρήνης με χρηματικές χορηγίες, ο εντυπωσιασμός και ο ψυχολογικός επηρεασμός των ξένων απεσταλμένων σύμφωνα με το βασιλικό τυπικό, η ξενάγηση επίσημων επισκεπτών σε μνημεία μοναδικής τέχνης και πλούτου και η εκπαίδευση γόνων ηγεμόνων σε εκπαιδευτήρια της Κωνσταντινούπολης, το Βυζάντιο επιβίωσε για πάνω

από μια χιλιετία χωρίς να καταφεύγει συχνά στον άλλο πυλώνα ισχύος του, το στρατό (Καραγιαννόπουλος, 1996, σσ.368-373).

Ο όρος “δημόσια διπλωματία” αποτελεί ένα όρο διακριτό σε σχέση με αυτόν της “πολιτιστικής διπλωματίας” ή αλλιώς των “πολιτιστικών σχέσεων”. Ωστόσο, πολλές φορές οι δυο όροι αλληλοσυμπληρώνονται ή και ταυτίζονται. Αυτό συμβαίνει, διότι υπάρχει ένα κοινό σημείο που δύσκολα μοιράζεται ανάμεσα στο επιστημονικό πεδίο που καλύπτουν η δημόσια και η πολιτιστική διπλωματία ξεχωριστά. Αυτό είναι η παραγωγή των ιδεών, οι ιδεολογίες και, γενικότερα, ο χώρος της διανόησης. Όλα αυτά αποτελούν πνευματικά προϊόντα. Επομένως, ανήκουν στη σφαίρα της πολιτιστικής διπλωματίας, αφού αποτελούν προϊόντα ενός πολιτισμού. Το ίδιο όμως συμβαίνει και στην περίπτωση της δημόσιας διπλωματίας, καθώς το πολιτικό σύστημα μιας χώρας και η παραγωγή μιας κρατικής ιδεολογίας στηρίζεται σε ιδέες που είναι απότοκα της διανόησης. Ως εκ τούτου διαμορφώνεται ένα σημείο σύγκλισης των δύο εννοιών (Ninkovich, 1981, σ.181). Ως πιθανή υπέρβαση αυτής της ταύτισης των δυο εννοιών αποτελεί η χρήση του δόκιμου όρου “διανοητική διπλωματία” (intellectual diplomacy) ή “διπλωματία των ιδεών” (diplomacy of ideas) (Ninkovich, 1981, σ.1). Ωστόσο, πολλές φορές προτιμάται ο χώρος των ιδεών να περνάει στην αρμοδιότητα του όρου των πολιτιστικών σχέσεων διευρύνοντάς τον. Σε αυτό συνέτεινε και η τάση μετά τη δεκαετία του '90 με το Κείμενο της Κοπεγχάγης για την ανθρώπινη διάσταση του ΟΑΣΕ που ήθελε να ενταχθούν στο παραδοσιακό πεδίο των πολιτιστικών σχέσεων (π.χ. τέχνες και πολιτιστική κληρονομιά) νέες προτεραιότητες όπως η προστασία των θεμελιωδών ελευθεριών, η προώθηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, της αντιπροσωπευτικής και πλουραλιστικής δημοκρατίας ως μοντέλου πολιτικού συστήματος, του κράτους δικαίου και της καλής διακυβέρνησης, η ανάδειξη του ρόλου των ΜΜΕ, της Κοινωνίας των Πολιτών, και η ανεκτικότητα (Mellissen, 2005, σ.22). Δεν είναι όμως και σπάνιο φαινόμενο ο όρος “δημόσια διπλωματία” να χρησιμοποιείται ταυτόχρονα τόσο για τις πολιτιστικές σχέσεις όσο και για τις δραστηριότητες πληροφόρησης και τύπου.

Το Ίδρυμα Ford

Η γενεαλογία των αμερικανικών κοινωφελών ιδρυμάτων

Η κατανόηση της δράσης του Ιδρύματος Ford προϋποθέτει την κατανόηση του γενικότερου πλαισίου δράσης των αμερικανικών κοινωφελών ιδρυμάτων του εικοστού αιώνα. Εξάλλου, το Ίδρυμα Ford έχει σε γενικές γραμμές επηρεαστεί στη στρατηγική

του αποστολή και στη λειτουργία του από δυο άλλα μεγάλα αμερικανικά ιδρύματα το Rockefeller Foundation και το Carnegie Endowment for International Peace (Parmar, 2010, σ.46).

Στις ΗΠΑ από τα τέλη του 19^{ου} έως τις αρχές 20^{ου} αιώνα δρομολογούνταν εξελίξεις που είχαν επιπτώσεις στην κοινωνική δομή και την οικονομία. Οι μεγάλες μεταναστευτικές ροές, η αστικοποίηση και η κλιμακούμενη βιομηχανοποίηση της οικονομίας είχαν ως αποτέλεσμα τη δημιουργία μιας μεγάλης αριθμητικά εργατικής τάξης στις ΗΠΑ. Ο συνδικαλισμός, οι απεργίες και οι κοινωνικές αναταραχές ήταν συχνά φαινόμενα εκείνη την εποχή. Όλα αυτά ανησυχούσαν την αμερικανική αστική τάξη. Ο επιχειρηματικός κόσμος ήταν στο στόχαστρο εξαιτίας των συνθηκών εργασίας του εργατικού δυναμικού για την αύξηση της παραγωγικότητας. Υπήρχε φόβος για ανατροπή της κοινωνικής δομής και του πολιτικού συστήματος και αλλοίωση της ελεύθερης αγοράς εξαιτίας της συγκέντρωσης του πλούτου σε ένα μικρό αριθμό επιχειρηματιών. Η προώθηση κοινωνικών μεταρρυθμίσεων ήταν η μια λύση. Ωστόσο, πολλοί επιχειρηματίες επέλεξαν να συστήσουν κοινωφελή ιδρύματα ως μια προσπάθεια βελτίωσης της εικόνας τους προς το εργατικό τους δυναμικό αλλά και γενικότερα την αμερικανική κοινωνία (Parmar, 2010, σ.36).

Παράλληλα, στις ΗΠΑ επικρατούσε η αντίληψη της αποχής του Κράτους από την άσκηση της πολιτικής των πολιτιστικών σχέσεων. Αυτό οφειλόταν στη φιλελεύθερη παράδοση των ΗΠΑ της μη επέμβασης στο χώρο των τεχνών και της διανοήσης, στην αντίληψη ότι οι πολιτιστικές σχέσεις είναι κατώτερες από την πολιτική και στην έλλειψη ικανότητας συντονισμού του κράτους σε τέτοιες δημόσιες πολιτικές (Ninkovich, 1981 σσ.13-14). Το κενό αυτό άσκησης κρατικής πολιτικής στον τομέα των πολιτιστικών σχέσεων ήρθαν τα αμερικανικά κοινωφελή ιδρύματα να καλύψουν στις πρώτες δεκαετίες του 20^{ου} αιώνα. Συγκεκριμένα, περίπου 40.000 ιδρύματα συστάθηκαν μέχρι το τέλος της δεκαετίας του '20 (Parmar, 2010, σ.40). Από αυτά δυο μεγάλα ιδρύματα κυρίως πρωταγωνίστησαν στο πρώτο μισό του εικοστού αιώνα, το Carnegie και το Rockefeller. Το όραμά τους επικεντρωνόταν στην επικράτηση της διεθνούς ειρήνης μέσω της διαπολιτισμικής κατανόησης. Σύμφωνα με αυτά η αιτία των πολιτικών διαφορών μεταξύ των κρατών εστιαζόταν στην έλλειψη κατανόησης λόγω του διαφορετικού πολιτιστικού περιβάλλοντος. Χρειαζόταν μια αλλαγή στη νοοτροπία. Ένα σύνολο λοιπόν νέων αξιών έπρεπε να προωθηθεί σε όλα τα κράτη ώστε να διαμορφωθεί "ένας διεθνής νους". Παράλληλα, τα δυο μεγάλα ιδρύματα πίστευαν στις αρχές του φιλελευθερισμού, του πλουραλισμού, της ισότητας

στις ευκαιρίες, της ελευθερίας της έκφρασης και τις δημοκρατικές αξίες. Ειδικά, οι τελευταίες αποτελούσαν προϋπόθεση για τη διάδοση της Ειρήνης και η διεθνής ειρήνη αποτελούσε προϋπόθεση για την εσωτερική ηρεμία των κρατών (crystalline internationalism). Θεωρούσαν, συνακόλουθα, ότι είχε εμφανιστεί μια ιστορική ευκαιρία για τις ΗΠΑ μετά το τέλος του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου ώστε να αναλάβουν την ηγεμονία στον Κόσμο. Ο απομονωτισμός και το δόγμα Monroe που ήταν μέχρι τότε η επίσημη αμερικανική εξωτερική πολιτική ερχόταν σε σύγκρουση με αυτή την προοπτική. Αντίθετα, η προώθηση του ρεαλισμού και του φιλελεύθερου διεθνισμού προκρινόταν ως η βέλτιστη λύση (Ninkovich, 1981, σσ.10-11).

Η Δημόσια Διπλωματία των ΗΠΑ

Η δημόσια διπλωματία των ΗΠΑ παρουσιάζει μια ιδιαιτερότητα. Ανάλογα από την οπτική γωνία που παρατηρείται, περιγράφεται και ανάλογα με διαφορετικό όνομα. Άλλοτε παρομοιάζεται με την πολιτιστική διπλωματία, άλλοτε της αποδίδεται ο χαρακτηρισμός "διπλωματία των ιδεών", άλλοτε ταυτίζεται με τις πολιτιστικές σχέσεις και άλλοτε αποκαλείται απλώς προπαγάνδα. Αυτό συνέβη, επειδή καλλιεργήθηκε κυρίως στην περίοδο της ιδεολογικής αντιπαράθεσης μεταξύ του φιλελευθερισμού των ΗΠΑ και του κομμουνισμού της πάλαι ΕΣΣΔ. Ως εκ τούτου, προσεγγίζει περισσότερο την έννοια της ιδεολογικής προπαγάνδας ή της διπλωματίας των ιδεών. Όποιο χαρακτηρισμό και αν δεχτεί, η αλήθεια είναι ότι αποτελεί μια κεκαλυμμένης μορφής διπλωματία από φορείς πέρα από το κράτος όπως τα ιδρύματα και οι ΜΚΟ που όμως σιωπηρά ενεργούν αντ' αυτού. Η μόνη περίοδος που το αμερικάνικο κράτος παρενέβη και ανέλαβε το ίδιο σοβαρά την άσκηση δημόσιας διπλωματίας ήταν πριν και κατά τη διάρκεια του Β΄ Π.Π. Τότε είχε συσταθεί το Γραφείο Πολιτιστικών Σχέσεων (Division of Cultural relations) με στόχο την προώθηση των πολιτιστικών σχέσεων των ΗΠΑ με τις χώρες της λατινικής Αμερικής. Είχε προηγηθεί η σύσταση της Επιτροπής για τη Δημόσια Πληροφόρηση (Committee on Public Information) το 1917 με στόχο την προπαγάνδα για την είσοδο των ΗΠΑ στον Πόλεμο. Μετά τον Β΄Π.Π. η δημόσια διπλωματία των ΗΠΑ ασκήθηκε κυρίως από την Αρχή Πληροφοριών των ΗΠΑ (USIA) που συστάθηκε από τον τότε Πρόεδρο Eisenhower το 1953 και καταργήθηκε το 1999 συγχωνευόμενη στο Υπουργείο Εξωτερικών. Παράλληλη δράση ασκούσαν το ραδιοφωνικό πρόγραμμα Voice of America, το Ίδρυμα Fullbright αλλά και το Hollywood. Μετά από μια περίοδο σε ύπνωση, με το τρομοκρατικό χτύπημα της 11^{ης}

Σεπτεμβρίου 2001 η σπουδαιότητα της δημόσιας διπλωματίας ως εργαλείο διαπολιτισμικής κατανόησης αναδείχθηκε και πάλι (Βασιλειάδης, 2015, σσ.53-55).

Το Ίδρυμα Ford: Ιστορία, σκοπός, οργάνωση

Το Ίδρυμα Ford αποτελεί ένα από τα μεγαλύτερα σε ενεργητικό αμερικανικά κοινωφελή ιδρύματα του κόσμου. Την εποχή του Ψυχρού Πολέμου ήταν το μεγαλύτερο ίδρυμα παγκοσμίως με κεφάλαια περισσότερα από τα μισά ιδρύματα εκείνης της εποχής (MacDonald, 1989, σ.6). Σήμερα, κατατάσσεται δεύτερο με μεγάλη διαφορά πίσω από το Bill and Melinda Gates Foundation (Marten & Witte, 2008, σ.8). Ιδρύθηκε το 1936 στο Michigan των ΗΠΑ από τον Edsel Ford, μοναχοπαίδι του Henry Ford, ιδρυτή της αυτοκινητοβιομηχανίας Ford Motor Company. Το αρχικό κεφάλαιο του Ιδρύματος ήταν 25.000 δολ. και δραστηριοποιήθηκε ως ένα τοπικό ίδρυμα στην περιοχή του Detroit (MacDonald, 1989, σ.50). Μετά το θάνατο του Edsel Ford το 1943 και του Henry Ford το 1947, το μεγαλύτερο ποσοστό της κερδοφορίας της Ford Motor Company (90%) απετέλεσε κεφάλαιο του Ιδρύματος. Ως εκ τούτου το Ίδρυμα μεταμορφώθηκε σε ένα από τα πλουσιότερα ιδρύματα στην υφήλιο. Η έδρα του Ιδρύματος βρίσκεται στη Νέα Υόρκη.

Σκοπός του Ιδρύματος είναι σύμφωνα με το καταστατικό του «να λαμβάνει και να διαχειρίζεται κεφάλαια για επιστημονικούς, εκπαιδευτικούς και φιλανθρωπικούς σκοπούς, όλα για τη δημόσια ευημερία και για κανένα άλλο σκοπό»⁹. Το 1949 μετά τη ριζική αλλαγή του Ιδρύματος με πρωτοβουλία του Προέδρου Henry Ford II συστάθηκε επταμελής Επιτροπή υπό την προεδρία του H. Rowan Gaither με σκοπό την ανεύρεση τρόπου βέλτιστης διαχείρισης του απροσδόκητα υπέρογκου ενεργητικού του Ιδρύματος. Μετά από έρευνα κατατέθηκαν προτάσεις οι οποίες έγιναν δεκτές από το Διοικητικό Συμβούλιο. Σύμφωνα με αυτές το Ίδρυμα καθίσταται διεθνές φιλανθρωπικό ίδρυμα και αφιερώνεται στη μείωση της φτώχειας, στην προώθηση των δημοκρατικών αξιών, της ειρήνης και της ευκαιρίας στην εκπαίδευση με απώτερο στόχο την προαγωγή της ανθρώπινης ευημερίας¹⁰. Η συγκεκριμένη μελέτη αποτελεί τη Magna Carta του ανανεωμένου Ιδρύματος Ford μετά τον Β΄ Π.Π.

Όργανα του Ιδρύματος είναι ο Πρόεδρος, οι Αντιπρόεδροι και το Διοικητικό Συμβούλιο (Board of Trustees). Πρώτος Πρόεδρος του Ιδρύματος ήταν ο Edsel Ford (1936-1943), δεύτερος ο γιός του Edsel, Henry Ford II (1943-1950). Ακολούθησαν οι

⁹ to receive and administer funds for scientific, educational and charitable purposes, all for the public welfare and for no other purposes.

¹⁰ Βλ. <https://www.fordfoundation.org/about-us/our-origins/>

Paul G. Hoffman¹¹ (1950-1953), H. Rowan Gaither (1953-1956), Henry T. Heald¹² (1956-1965), McGeorge Bundy (1966-1979) και άλλοι. Από το 2013 έχει αναλάβει ο Darren Walker. Υπό τον Πρόεδρο υφίστανται οκτώ αντιπρόεδροι. Τρεις από αυτούς είναι αρμόδιοι για μια θεματική περιοχή δράσεων του Ιδρύματος. Οι θεματικές αυτές είναι, πρώτον, η δημοκρατία, τα ανθρώπινα δικαιώματα και η δικαιοσύνη, δεύτερον, τα οικονομικά και, τρίτον, η εκπαίδευση, η δημιουργικότητα και η ελεύθερη έκφραση. Οι υπόλοιποι είναι αρμόδιοι για διοικητικά και οικονομικά θέματα. Ένας από αυτούς αναλαμβάνει και το ρόλο του Γραμματέα. Οι αντιπρόεδροι συνέρχονται τρεις φορές την εβδομάδα και καταθέτουν προτάσεις στον Πρόεδρο του Ιδρύματος. Στη συνέχεια, ο Πρόεδρος αποκλείει όσα θέλει και τα υπόλοιπα τα μεταβιβάζει στο Διοικητικό Συμβούλιο. Οι αποφάσεις λαμβάνονται εκεί με πλειοψηφία (MacDonald, 1989, σσ.12-13). Την περίοδο μετά το Β'Π.Π. οι αντιπρόεδροι του Ιδρύματος ήταν έξι και ήταν αρμόδιοι για πέντε θεματικές, τα οικονομικά, τις δημόσιες σχέσεις, την εκπαίδευση, την κοινωνική επιστήμη και τις διεθνείς σχέσεις. Το Διοικητικό Συμβούλιο αποτελείται από 16 μέλη που προέρχονται από τον επιχειρηματικό και τον ακαδημαϊκό χώρο. Σημειωτέον, τα μέλη του ΔΣ λαμβάνουν ετήσιο εισόδημα για τις δραστηριότητες και τα έξοδά τους.

Πέρα από τους καταστατικούς του σκοπούς το Ίδρυμα απετέλεσε το δούρειο ίππο της αμερικανικής δημόσιας διπλωματίας σε όλη την υφήλιο. Κατά την ψυχροπολεμική περίοδο προσπάθησε να διαδώσει το φιλελεύθερο διεθνισμό παγκοσμίως. Η προώθηση του αμερικανικού φιλελευθερισμού, του πλουραλισμού και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων απετέλεσε το πρόταγμα του Ιδρύματος. Γενικά, προωθήθηκε η εικόνα μιας αμερικανικής κοινωνίας που αποτελεί γόνιμο έδαφος για την πραγματοποίηση κάθε ονείρου, που εκτιμά την ισότητα των ευκαιριών, που σέβεται τα ανθρώπινα δικαιώματα, που η διαφορετικότητα γίνεται ανεκτή και που προστατεύονται οι τέχνες και τα γράμματα. Απώτερος στόχος ήταν η υποτίμηση της αξίας της ιδεολογίας του κομμουνισμού. Ιδιαίτερες προσπάθειες καταβάλλονταν για τον προσεταιρισμό πολιτών της ουδέτερης πολιτικής ζώνης τόσο στην Αμερική όσο και στην Ευρώπη που ήταν αριστεροί ή φιλελεύθεροι αλλά δεν ασπάζονταν τον κομμουνισμό.

¹¹ Τέως Διοικητής της Διοίκησης Οικονομικής Συνεργασίας που διαχειριζόταν το Marshall Plan στη μεταπολεμική Ευρώπη.

¹² Πρόεδρος του πανεπιστημίου της Νέας Υόρκης.

Στα τέλη της δεκαετίας του '60 ξέσπασε σκάνδαλο που αποκάλυψε τη συνεργασία του Ιδρύματος Ford με τη CIA. Ακολούθησε μια δεκαετία που η αμερικανική αστική κοινωνία αμφισβητούσε μια σειρά πρωτοβουλιών της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής όπως ο πόλεμος του Βιετνάμ. Μέσα στο κλίμα αυτό το Ίδρυμα προσπάθησε να ρίξει τους τόνους. Απομακρύνθηκε από τους αμερικανικούς πολιτικούς θεσμούς και προσπάθησε να προβάλει το δημοκρατικό του πρόσημο συμβάλλοντας στην οικονομική ενίσχυση ανθρώπων που ήταν περιθωριοποιημένοι από δικτατορικά καθεστώτα.

Μέχρι τη δεκαετία του '70 το Ίδρυμα υλοποιούσε τις δράσεις του διαμέσου των κρατών. Ο κρατικός μηχανισμός έχαιρε μέχρι τότε της εμπιστοσύνης του Ιδρύματος ως ένας αξιόπιστος θεσμός για τη διαχείριση των χρηματικών κονδυλίων που διατίθεντο για διάφορες δράσεις. Από τη δεκαετία όμως του '80 η τακτική αυτή άλλαξε. Προτεραιότητα δόθηκε στις κοινότητες και γενικά στους φορείς τοπικής αυτοδιοίκησης (Micinski, 2017, σσ. 1309 και 1315).

Με την κατάρρευση του ανατολικού μπλοκ η πολιτική του Ιδρύματος Ford άλλαξε. Προσαρμόστηκε στα κελεύσματα της εποχής. Το νέο γεωπολιτικό περιβάλλον με τη γέννηση νέων εθνικών κρατών στην ανατολική Ευρώπη συνέβαλε στη διαμόρφωση μιας νέας εξωτερικής πολιτικής των ΗΠΑ και του Βορειοατλαντικού Συμφώνου. Το Κείμενο της Κοπεγχάγης το 1990 για την ανθρώπινη διάσταση στο πλαίσιο της τότε ΔΑΣΕ αποκρυσταλλώνει βέλτιστα τη διαμόρφωση μιας νέας δημόσιας διπλωματίας των ΗΠΑ και γενικότερα της δυτικής συμμαχίας. Έμφαση δίνεται πλέον στην υπεράσπιση των δημοκρατικών αξιών και θεσμών, του κράτους δικαίου, των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, της κοινωνίας των πολιτών και των ΜΜΕ (Ανώνυμος, 2011). Παράλληλα, στην εποχή της παγκοσμιοποίησης προάγεται η ανοιχτή οικονομία της αγοράς. Το τρομοκρατικό χτύπημα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου του 2001 αποτελεί έναυσμα για την αναδιαμόρφωση της έννοιας της διεθνούς ασφάλειας αλλά και για τη βαθύτερη κατανόηση του ισλαμικού κόσμου. Στο πλαίσιο αυτό το Ίδρυμα Ford προσαρμόζεται και αναλαμβάνει δράση.

Για την επίτευξη των στόχων του το Ίδρυμα Ford εφαρμόζει διάφορες μεθόδους. Αυτές κατανέμονται κυρίως σε τρεις κατηγορίες, στην οικονομική ενίσχυση για τη δημιουργία θεσμών, στην οικονομική υποστήριξη υπαρχόντων θεσμών και οργανισμών και στη χρήση εργαλείων εκπαιδευτικής πολιτικής. Παραδείγματα της πρώτης κατηγορίας είναι η σύσταση συνδέσμων αποφοίτων και υποτρόφων και η ίδρυση τριτοβάθμιων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων, τεχνικών σχολών και κέντρων

ερευνών. Η δεύτερη κατηγορία σχετίζεται με την οικονομική ενίσχυση οργανισμών του δημοσίου ή του ιδιωτικού τομέα και φορέων της δημόσιας σφαίρας όπως οι ΜΚΟ. Όσον αφορά την τρίτη κατηγορία αναφέρονται ως παραδείγματα η σύσταση εδρών αμερικανικών (Scott-Smith, 2016, σ.1) και άλλων σπουδών ειδικού γεωγραφικού ενδιαφέροντος, η οργάνωση σεμιναρίων, προγραμμάτων επίσκεψης καθηγητών και η χορήγηση υποτροφιών για μεταπτυχιακές σπουδές σε φοιτητές και υποψήφιους διδάκτορες που πιθανολογούνταν να αναλάβουν μελλοντικά ηγετικές θέσεις στη χώρα τους. Ιδιαίτερη κατηγορία αποτελεί η έμφαση στην κοινωνιολογική έρευνα. Η συγκεκριμένη μέθοδος αποτελούσε μια κεκαλυμμένη τακτική για τη συλλογή πληροφοριών σε διάφορες χώρες μέσω της έρευνας πεδίου αλλά και εργαλείο τεχνοκρατικής διαχείρισης δημοσίων πολιτικών.

Επισημαίνεται ότι το Ίδρυμα Ford διατηρούσε ισχυρές διασυνδέσεις με την αμερικανική κυβέρνηση. Διάφοροι αξιωματούχοι κρατικών υπηρεσιών των ΗΠΑ ανέλαβαν θέσεις στο Ίδρυμα είτε ως Προέδροι είτε ως μέλη Διοικητικού Συμβουλίου. Χαρακτηριστικά, αναφέρονται ο McGeorge Bundy ως Πρόεδρος του Ιδρύματος, πρώην σύμβουλος εθνικής ασφάλειας των Προέδρων των ΗΠΑ JF Kennedy και Lyndon B. Johnson, ο John Foster Dulles ως μέλος ΔΣ, μετέπειτα Υπουργός Εξωτερικών των ΗΠΑ (1953-1959) και αδελφός του Allen Dulles πρώην Διοικητή της CIA (1953-1961) και ο Robert McNamara ως μέλος ΔΣ, μετέπειτα Υπουργός Εθνικής Άμυνας των ΗΠΑ (1961-1966).

Σε άμεση σχέση με τα παραπάνω γίνεται αντιληπτή η ιδιαίτερη σχέση του Ιδρύματος με το Δημοκρατικό Κόμμα των ΗΠΑ. Σε αντίθεση με τα ιδρύματα Rockefeller Carnegie που σχετίζονταν με το Ρεπουμπλικανικό Κόμμα (Parmar, 2010, σσ. 34 και 41), το Ίδρυμα Ford τοποθετούνταν στην αριστερή πτέρυγα του Δημοκρατικού Κόμματος. Μάλιστα είχε κατηγορηθεί από τον Γερουσιαστή McArthur για ευνοϊκή στάση προς τον κομμουνισμό (Ανώνυμος, 2011) αλλά και για εχθρική στάση απέναντι στο αμερικανικό όνειρο και το αμερικανικό πολίτευμα (MacDonald, 1989, σ.21).

Παραδείγματα δραστηριοτήτων

Μετά το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Το Διεθνές Θερινό Σεμινάριο στο πανεπιστήμιο Harvard που διοργάνωσε ο Henry Kissinger το 1951 αποτελεί ένα παράδειγμα της δράσης του Ιδρύματος Ford στις ΗΠΑ. Το Σεμινάριο ήταν μια ιδέα του William Y. Elliott, επιβλέποντος καθηγητή του Kissinger στη διδακτορική του

διατριβή και συμβούλου διάφορων Προέδρων των ΗΠΑ¹³. Το Ίδρυμα Ford ξεκίνησε τη χρηματοδότηση του συγκεκριμένου σεμιναρίου το 1954. Σκοπός του σεμιναρίου ήταν να βελτιωθεί η εικόνα που είχαν οι Ευρωπαίοι για τις αμερικανικές αξίες και την αμερικανική κουλτούρα και ειδικότερα να δημιουργηθεί ένας πνευματικός δεσμός με τη νεότερη γενιά των Ευρωπαίων. Οι υπεύθυνοι του σεμιναρίου εστίαζαν σε φοιτητές που υπήρχαν πολλές πιθανότητες να αποτελέσουν τους αυριανούς ηγέτες στη χώρα τους. Κάθε έτος το σεμινάριο δεχόταν περίπου 700 αιτήσεις. Η επιλογή γινόταν μετά από συστάσεις ανθρώπων της υπηρεσίας πληροφοριών ή του Harvard alumni club. Ο Kissinger έδινε την τελική έγκριση. Το σεμινάριο είχε διάρκεια δύο μηνών. Το πρόγραμμα σπουδών περιλάμβανε το πρωί μαθήματα σχετικά με την αμερικανική δημοκρατία, τη φιλοσοφία της τέχνης, την πολιτική και τα οικονομικά, αλλά και μαθήματα ευρωπαϊκής λογοτεχνίας και θεάτρου. Το απόγευμα πραγματοποιούνταν επισκέψεις σε αμερικανικούς οργανισμούς, σε αγώνες μπείζμπολ, σε εργατικά συνδικάτα και σε αμερικανικές επιχειρήσεις. Το Σεμινάριο λειτουργούσε ως ένα φόρουμ κριτικού διαλόγου. Κατά τη διάρκειά του ο Kissinger προωθούσε την ιδεολογία του Σεμιναρίου και προσπαθούσε να προσεταιριστεί τους συμμετέχοντες. Μετά την αποφοίτηση το Ίδρυμα Ford χρηματοδοτούσε τις συναντήσεις των αποφοίτων. Ανάμεσα στους διάσημους αποφοίτους ήταν και ο Valéry Giscard d'Estaing¹⁴ το 1954 (Parmar, 2012, σσ.103-108).

Στην ίδια λογική κινούταν και το Σεμινάριο Αμερικανικών Σπουδών στο Salzburg της Αυστρίας. Αποτελούσε μια συγχρηματοδότηση του Ιδρύματος Ford, του Ιδρύματος Fulbright και της κυβέρνησης των ΗΠΑ. Πρόεδρος του Σεμιναρίου ήταν ο Mc George Bundy, μετέπειτα σύμβουλος του J.F. Kennedy. Τα μαθήματα ξεκίνησαν το 1949. Διοργανώνονταν τρεις φορές το χρόνο. Είχαν διάρκεια τέσσερις εβδομάδες. Στόχος του Σεμιναρίου ήταν η προαγωγή των αμερικανικών σπουδών στην Ευρώπη και η προώθηση της εντύπωσης ότι η αμερικανική κοινωνία διακρίνεται για την ανεκτικότητα και τον πλουραλισμό της. Η αθρόα συμμετοχή στο Σεμινάριο¹⁵ και οι

¹³ Του Franklin. D. Roosevelt, του John F. Kennedy, του Lyndon B. Johnson και του Richard Nixon.

¹⁴ Πρόεδρος της Γαλλίας (1974-1981)

¹⁵ Συμμετείχαν ενδεικτικά 2.878 άτομα την περίοδο 1951-59.

ενώσεις αποφοίτων που δημιουργήθηκαν μετά¹⁶ αποτελούν τεκμήρια της επιτυχίας του σεμιναρίου (Parmar, 2012, σσ.108-110).

Στην Ευρώπη το Ίδρυμα με στόχο τη μείωση του αντιαμερικανισμού και του κομμουνισμού σε συνεργασία με τη CIA στήριξε οικονομικά το Congress for Cultural Freedom (CCF). Καταστατικός στόχος του CCF ήταν η κατάρριψη της θεωρίας ότι τα φιλελεύθερα δημοκρατικά πολιτεύματα συνιστούν σε σχέση με τα κομμουνιστικά καθεστώτα ευνοϊκότερα περιβάλλοντα για την άνθηση των τεχνών και των γραμμάτων. Ωστόσο, ο πραγματικός του σκοπός ήταν ο προσεταιρισμός της φίλα διακείμενης φιλελεύθερης και αριστερής, μη κομμουνιστικής, διανόησης της Ευρώπης. Το CCF συστάθηκε το 1950 στο Βερολίνο. Είχε παραρτήματα σε διάφορες χώρες του κόσμου. Δραστηριοποιούνταν στη διοργάνωση συνεδρίων, εκθέσεων τέχνης, εκδηλώσεων απονομής βραβείων για καλλιτέχνες και την έκδοση περιοδικών. Στα συνέδριά του συμμετείχαν επιφανείς άνθρωποι των τεχνών και της διανόησης¹⁷. Όταν αποκαλύφθηκε η εμπλοκή της CIA στη δημιουργία του CCF, ο θεσμός μετατράπηκε στην International Association for Cultural Freedom. Η χρηματοδότηση του Ιδρύματος Ford συνεχίστηκε μέχρι την κατάργησή του το 1977 (Bergahahn, 2001, σσ.108-249).

Το Ίδρυμα Ford ανέπτυξε χαρακτηριστική δραστηριότητα στην Ινδονησία με στόχο την παροχή οικονομικής βοήθειας για την ανάπτυξη της χώρας. Οι ΗΠΑ με την αποχώρηση των Ολλανδών μετά το Β'Π.Π. από την Ινδονησία ενδιαφέρονταν να αναλάβει την ηγεσία ένας πολιτικός, φίλα διακείμενος προς την αμερικανική οικονομική πολιτική. Ο Sukarno, ωστόσο, αποδείχτηκε αντίθετος στα συμφέροντα των ΗΠΑ με τη σοσιαλιστική του πολιτική. Χαρακτηριστικά αναφέρεται ότι συμμετείχε στο λεγόμενο "Κίνημα των Αδέσμευτων" μαζί με τον Τίτο της Γιουγκοσλαβίας. Στο πλαίσιο αυτό το Ίδρυμα Ford σε συνεργασία με την κυβέρνηση των ΗΠΑ και την CIA ανέλαβε μια σειρά δραστηριοτήτων για την αλλαγή της ηγεσίας. Το Ίδρυμα χρηματοδότησε την ίδρυση τεχνικών σχολών και εκπαιδευτηρίων της αγγλικής γλώσσας στην Ινδονησία και τη σύσταση σχολών και κέντρων ερευνών για τις ασιατικές σπουδές σε διάφορα πανεπιστήμια των ΗΠΑ. Ειδικότερα, ενδιαφέρον παρουσιάζει η οικονομική ενίσχυση του τμήματος ινδονησιακών σπουδών του πανεπιστημίου Cornell και ειδικότερα του Cornell Modern Indonesia Project της πτέρυγας κοινωνιολογίας του συγκεκριμένου τμήματος. Στόχος του προγράμματος

¹⁶ Γνωστοί και ως Salzburg Circles.

¹⁷ Χαρακτηριστικά αναφέρονται οι Karl Jaspers, John Dewey, Bertrand Russell και Tennessee Williams.

ήταν η αποστολή καθηγητών και μεταπτυχιακών φοιτητών του τμήματος στην ενδοχώρα Ινδονησία. Η δράση τους θα εστιαζόταν στην έρευνα της ινδονησιακής κοινωνικής δομής και των οικονομικών σχέσεων στον πρωτογενή τομέα. Παράλληλη δράση θα αναλάμβαναν και φίλα διακείμενοι προς τις ΗΠΑ καθηγητές της σχολής οικονομικών και κοινωνιολογίας του πανεπιστημίου της Ινδονησίας με την εκπόνηση μεταπτυχιακών ερευνών χρηματοδοτούμενων από το Ίδρυμα Ford. Ωστόσο, ο πραγματικός σκοπός των αποστολών ήταν η συλλογή πληροφοριών για τη δράση κομμουνιστών στη χώρα. Παράλληλα, το Ίδρυμα συνεργάστηκε με την οικονομική σχολή του πανεπιστημίου Berkeley. Στόχος του Ιδρύματος Ford ήταν η εκπαίδευση μελλοντικών πολιτικών της Ινδονησίας, φίλα διακείμενων προς τις ΗΠΑ που θα διαδέχονταν ενδεχομένως στο μέλλον τον Sukarno. Στο πλαίσιο αυτό το Ίδρυμα ενίσχυσε οικονομικά τη σύσταση οικονομικής σχολής στην Jakarta και χρηματοδότησε υποτροφίες για την εκπόνηση διδακτορικής διατριβής Ινδονήσιων οικονομολόγων από την εν λόγω σχολή στο πανεπιστήμιο του Berkeley. Ένας από αυτούς ήταν και ο μετέπειτα κοσμήτορας της Σχολής που έγινε αργότερα Υπουργός Εμπορίου και συνέβαλε με την πολιτική του στη φιλελευθεροποίηση της ινδονησιακής πολιτικής. Το Ίδρυμα Ford χρηματοδότησε το πρόγραμμα με 2.5 εκατ. δολάρια για την περίοδο 1956-1962 (Parmar, 2012, σσ.124-148).

Ανάλογη δράση ανέλαβε το Ίδρυμα Ford στη Χιλή. Κατά τη διάρκεια της διακυβέρνησης του αριστερού Salvador Allende (1970-1973) το Ίδρυμα Ford προσπάθησε να αλλάξει την κυρίαρχη τάση στην οικονομική θεωρία στα κύρια πανεπιστήμια της Χιλής. Συγκεκριμένα, εκείνη την περίοδο στις οικονομικές σχολές του Catholic University και του University of Chile στο Santiago κυριαρχούσε στους ακαδημαϊκούς κύκλους η οικονομική θεωρία της εξάρτησης (dependency theory). Σύμφωνα με αυτή τη θεωρία η οικονομία της Χιλής θα έπρεπε να ακολουθήσει μια άκρως мерκαντική πολιτική που θα στηριζόταν στην ανάπτυξη των πόρων της χώρας και στην υψηλή αύξηση των δασμών. Οι ΗΠΑ δεν συμφωνούσαν με αυτήν οικονομική πολιτική που έδινε έμφαση στην επέμβαση του κράτους στην αγορά καθώς ήταν υπέρμαχοι του ελεύθερου εμπορίου. Με βάση αυτή τη λογική το Ίδρυμα Ford σε συνεργασία με την κυβέρνηση των ΗΠΑ και άλλες οικονομικές σχολές πανεπιστημίων των ΗΠΑ προσπάθησε να επηρεάσει τη Χιλιανή ακαδημαϊκή διανόηση προς δυο κατευθύνσεις. Η πρώτη σχετιζόταν με την οικονομική θεωρία του μονεταρισμού, παρακλάδι του νεοφιλελευθερισμού και του ανοιχτού εμπορίου. Η δεύτερη σχετιζόταν με την τεχνοκρατική προσέγγιση των οικονομικών που στηριζόταν στην

κοινωνιολογική προσέγγιση των οικονομικών. Για το Ίδρυμα ο ρόλος των κοινωνιολόγων ήταν σημαντικός καθώς λειτουργούσαν με αντικειμενικές, μαθηματικές και ποσοτικές μεθόδους και μπορούσαν δυνητικά να αποτελέσουν συμβούλους – τεχνοκράτες οποιασδήποτε κυβέρνησης (Parmar, 2012, σ.191). Το Ίδρυμα Ford σε συνεργασία με άλλα αμερικανικά ιδρύματα όπως το Rockefeller χρηματοδότησαν την ίδρυση κέντρων ερευνών στα δυο πανεπιστήμια της Χιλής που προήγαγαν τις συγκεκριμένες θεωρίες και χορήγησαν υποτροφίες για εκπόνηση διδακτορικής διατριβής στο πανεπιστήμιο του Chicago που ήταν η μήτρα του μονεταρισμού στις ΗΠΑ. Στη συνέχεια οι συγκεκριμένοι διδάκτορες ανέλαβαν ακαδημαϊκές θέσεις στα πανεπιστήμια της Χιλής. Όταν το πραξικόπημα του Pinochet πραγματοποιήθηκε το 1973 πολλοί από τους νεοφιλελεύθερους οικονομολόγους ανέλαβαν θέσεις ευθύνης στη νέα κυβέρνηση. Κατά τη διάρκεια της δικτατορίας η τακτική του Ιδρύματος Ford άλλαξε. Καταβλήθηκε προσπάθεια να διατηρηθούν οι οικονομολόγοι που είχαν στραφεί στην τεχνοκρατική και κοινωνιολογική προσέγγιση των οικονομικών. Η τάση αυτή είχε περισσότερο κεντρώο χαρακτήρα. Αν και η δικτατορία του Pinochet προσπάθησε να εκδιώξει τους συγκεκριμένους οικονομολόγους, το Ίδρυμα Ford διέβλεπε σε αυτούς τους μελλοντικούς ηγέτες της Χιλής μετά την πιθανή κατάρρευση της δικτατορίας. Στο πλαίσιο αυτό ενισχύθηκαν ερευνητικά προγράμματα και κέντρα ερευνών όπως το CIEPLAN στο Catholic University το 1976 (Parmar, 2012, σσ.180-220).

Στην Αφρική η δράση του Ιδρύματος Ford στηρίχθηκε σε διάφορες δράσεις εκπαιδευτικού χαρακτήρα. Η Αφρική γενικά είχε σημασία για τις ΗΠΑ καθώς μετά τη διαδικασία αποαποικιοποίησης υπήρχε ανησυχία προσεταιρισμού των νεοσυσταθέντων κρατών από την ΕΣΣΔ. Συγκεκριμένα, το Ίδρυμα προχώρησε στην ίδρυση πανεπιστημίων σε αφρικανικές χώρες στρατηγικής σημασίας, στη σύσταση κέντρων κοινωνιολογικών ερευνών, στην εκπαίδευση δημοσίων λειτουργών σε θέματα δημόσιας διοίκησης, στην εκπαίδευση δασκάλων, στο σχεδιασμό αναπτυξιακών προγραμμάτων και στη χορήγηση υποτροφιών σε πολίτες αφρικανικών κρατών που υπήρχαν ενδείξεις ότι θα έπαιζαν ένα σημαντικό ρόλο στην πολιτική σκηνή της χώρας τους (Marshall, 2011, σ.6). Χαρακτηριστικά παραδείγματα αποτελούν η Νιγηρία, η Κένυα, η Ουγκάντα και το Κογκό. Στη Νιγηρία, το Ίδρυμα χρηματοδότησε την κατασκευή του πανεπιστημίου του Ibadan με σχολές στα οικονομικά και στην κοινωνιολογία. Έμφαση δινόταν στο ρόλο των οικονομολόγων που χρησιμοποιούσαν ποσοτικές μεθόδους. Με αυτό τον τρόπο θεωρούνταν ότι θα ερχόταν η ανάπτυξη σε

περιοχές που είχαν ανάγκη την αλλαγή. Αντίστοιχες σχολές και κέντρα ερευνών με έμφαση στα οικονομικά και στην κοινωνιολογία ιδρύθηκαν στην Κένυα και στην Ουγκάντα. Στο Κογκό το Ίδρυμα Ford μετά την απελευθέρωσή του από τους Βέλγους και την ανάληψη της πρωθυπουργίας από τον Patrice Lumumba επενέβη με την ίδρυση της Εθνικής Σχολής Δικαίου και Διοίκησης για την εκπαίδευση των μελλοντικών δημοσίων λειτουργών (Marshall, 2011, σ.8). Παράλληλα, το Ίδρυμα μαζί με άλλα αμερικανικά ιδρύματα θεσμοθέτησαν σχολές αφρικανικών σπουδών σε αμερικανικά πανεπιστήμια με στόχο τη δημιουργία στελεχών που θα ειδικεύονταν στο συγκεκριμένο επιστημονικό πεδίο.

Η δράση του Ιδρύματος Ford στην Ελλάδα. Στην Ελλάδα το Ίδρυμα Ford ανέλαβε πλούσια δράση από το 1958 έως το 1975. Η πρώτη περίοδος (1958-1969) διακρινόταν κυρίως για την επιχορήγηση οργανισμών. Οι φορείς λήψης οικονομικής ενίσχυσης από το Ίδρυμα Ford αποτελούσαν κυρίως κέντρα και ινστιτούτα οικονομικών και κοινωνιολογικών ερευνών. Στη δεύτερη περίοδο (1969-1974) το Ίδρυμα δραστηριοποιείται πρωτίστως στην επιχορήγηση ατόμων παράλληλα με την επιχορήγηση ημικρατικών οργανισμών αλλά σε χαμηλότερο ποσοστό. Η οικονομική ενίσχυση ατόμων εστιαζόταν σε άτομα της διανοήσης, των τεχνών και των γραμμάτων. Κατ' εξοχήν παρέχονταν χορηγίες για σπουδές στις ΗΠΑ ή για την παρακολούθηση σεμιναρίων και άσκησης πρακτικής. Μετά την έναρξη της δικτατορίας στην Ελλάδα το Ίδρυμα άλλαξε τη στρατηγική του και επικεντρώθηκε στην παροχή βοήθειας σε οργανισμούς που δεν σχετίζονταν με το δικτατορικό καθεστώς καθώς και με ανθρώπους της διανοήσης που είχαν περιθωριοποιηθεί. Με αυτό τον τρόπο το Ίδρυμα Ford πρόβαλε την εικόνα του προστάτη των τεχνών και των γραμμάτων και προλείανε το έδαφος για τη μετάβαση στη μεταπολίτευση. Με τις επιχορηγήσεις του σε καλλιτέχνες και διανοητές που ανήκαν στο χώρο της αριστεράς προσπαθούσε να δημιουργήσει το απαραίτητο κλίμα συμφιλίωσης για τη νέα περίοδο που θα ερχόταν μετά την κατάρρευση της δικτατορίας. Την ίδια τακτική θα ακολουθήσει το Ίδρυμα περίπου και στη Χιλή¹⁸. Συνολικά οι οικονομικές ενισχύσεις που είχανε δοθεί από το 1958 ως το 1974, ανέρχονταν, για μεν τους οργανισμούς, σε 215.178.360 δρχ., για δε τα άτομα, σε 22.415.430 δρχ. (Ανώνυμος, 2011). Χαρακτηριστικά παραδείγματα της πρώτης περιόδου

¹⁸ Βλ. προηγούμενη σελίδα.

ήταν ο “Αθηναϊκός Τεχνολογικός Όμιλος” του Κωνσταντίνου Δοξιάδη – πολεοδόμου, το Κολλέγιο Αθηνών, το Κέντρο Οικονομικών Ερευνών που δημιούργησε ο Κ. Καραμανλής με πρόεδρο τον Ανδρέα Παπανδρέου, το Κέντρο Προγραμματισμού Οικονομικών Ερευνών (ΚΕΠΕ), η Αμερικανική Σχολή για την υλοποίηση αρχαιολογικών ανασκαφών στην Αρχαία Αγορά και το πρόγραμμα “Τέχνη του Αγίου Όρους” του Καθηγητή Παύλου Μυλωνά μέσω της Ανωτάτης Σχολής Καλών Τεχνών και μετέπειτα μέσω της Αμερικανικής Σχολής Κλασσικών Σπουδών. Ενδεικτικά παραδείγματα της δεύτερης περιόδου ήταν η αποπεράτωση του Γ’ Τόμου του “Λεξικού Μεσαιωνικής Ελληνικής Δημόδους Γραμματείας” από τον καθηγητή Εμμανουήλ Κριαρά μέσω της Αμερικανικής Σχολής Κλασσικών Σπουδών, το πρόγραμμα “Πειραματικό Πρόγραμμα Διδασκαλίας της Ελληνικής Γλώσσας” του Τμήματος Κλασσικών Σπουδών του Πανεπιστημίου McGill του Καναδά, το Θέατρο Τέχνης του Κουν, η Δώρα Στράτου, ο Οδυσσέας Ελύτης (ποίηση), ο Παναγιώτης Βοκοτόπουλος (Αρχαιολογία), ο Θεοφάνης Κακριδής (Φιλολογία), ο Παναγιώτης Τέτσης (Ζωγραφική), ο Θεόδωρος Αγγελόπουλος (κινηματογράφος) και ο Στρατής Τσίρκας (πεζογραφία) (Καθημερινή, 2011).

Μετά την πτώση του ανατολικού μπλοκ. Το Ίδρυμα Ford όπως αναφέρθηκε παραπάνω, μετά την πτώση της ΕΣΣΔ προσαρμοσε την πολιτική του στη νέα δημόσια διπλωματία των ΗΠΑ. Οι άξονες της νέας δημόσιας διπλωματίας κινούνταν στην ενίσχυση της οικονομίας της ανοιχτής αγοράς στο πλαίσιο της παγκοσμιοποίησης, στην αναμόρφωση του ρόλου της Κοινωνίας των Πολιτών, στην προώθηση των δημοκρατικών ιδεωδών και στην άμβλυνση του αντιαμερικανισμού κατά κύριο λόγο στον ισλαμικό κόσμο. Όσον αφορά τον πρώτο άξονα αναφέρεται ως παράδειγμα η οικονομική ενίσχυση της Παγκόσμιας Τράπεζας (World Bank). Συγκεκριμένα, το Ίδρυμα έχει ενισχύσει οικονομικά τη συμβουλευτική ομάδα που συστάθηκε στην Παγκόσμια Τράπεζα για την προώθηση των Μικροοικονομικών ως στρατηγική επίλυσης της φτώχειας σε υποανάπτυκτα κράτη. Κυρίως δίνεται προσοχή στο δανεισμό από τις πολυεθνικές εμπορικές τράπεζες ως τρόπο ενίσχυσης της επιχειρηματικότητας και κατά επέκταση της προσφοράς στην Οικονομία (Parmar, 2012, σσ.226-227).

Η προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων αποτελεί μια προτεραιότητα του Ιδρύματος Ford από τα πρώτα χρόνια σύστασής του. Στο πλαίσιο αυτό αναφέρεται ως

παράδειγμα η χρηματοδότηση για την ίδρυση του Παρατηρητηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων. Στόχος του συγκεκριμένου παρατηρητηρίου είναι η εποπτεία της συμμόρφωσης των κρατών με τα συμφωνημένα στη συνθήκη του Ελσίνκι το 1975 και των μετέπειτα συμφωνιών του ΟΑΣΕ. Το παρατηρητήριο διαθέτει παραρτήματα στην Κεντρική Αμερική, την Ασία, την Αφρική, την Μέση Ανατολή και την Ανατολική Ευρώπη. Παλιότερα ονομαζόταν Παρατηρητήριο του Ελσίνκι. Επίσης, το Ίδρυμα έχει χρηματοδοτήσει τη συμβουλευτική επιτροπή για τη σύσταση του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου¹⁹.

Το Ίδρυμα έχει συμβάλλει με πολλούς τρόπους στην ενίσχυση του ρόλου της Κοινωνίας των Πολιτών στη δημόσια σφαίρα. Κυρίως επιδίδεται στην οικονομική ενίσχυση Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων. Οι ΜΚΟ απολαμβάνοντας την εκτίμηση της κοινής γνώμης, αποτελούν τους ανάδοχους πολλών έργων και υπηρεσιών φιλανθρωπικού σκοπού που χρηματοδοτούνται από το Ίδρυμα. Παράλληλα, το Ίδρυμα Ford έχει χορηγήσει χρηματικά ποσά σε διάφορες ομοσπονδίες ΜΚΟ όπως αυτή της Βραζιλίας που στηρίζουν το Παγκόσμιο Κοινωνικό Φόρουμ (World Social Forum WSF). Το Παγκόσμιο Κοινωνικό Φόρουμ συνιστά ένα βήμα διαλόγου ανάμεσα σε φορείς του ιδιωτικού και του τρίτου φορέα με ζητούμενο τη δίκαιη αναδιανομή της κερδοφορίας από την παγκοσμιοποίηση. Στην ουσία το WSF συνιστά ένα θεσμό αντίδραση στο Οικονομικό Φόρουμ του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου (World Trade Organization). Μάλιστα μερικοί υποστηρίζουν ότι το Ίδρυμα προσπαθεί να εκτρέψει το κίνημα που είναι εναντίον της παγκοσμιοποίησης σε μια εναλλακτική ελεγχόμενη κατεύθυνση (Ανώνυμος, 2011).

Αναφορικά με την προώθηση των δημοκρατικών αξιών και θεσμών το Ίδρυμα Ford έχει στηρίξει οικονομικά πολλά προγράμματα προς αυτή την κατεύθυνση. Χαρακτηριστικά αναφέρεται η χρηματοδότηση του Belfer Center for Science and International Affairs του πανεπιστημίου Harvard. Το συγκεκριμένο κέντρο ερευνών έχει συμβάλει στην ανάδειξη του αμερικανικού δόγματος για τη δημοκρατική θεωρία διεθνούς ειρήνης. Αναλυτικότερα, στο Κέντρο Belfer τεκμηριώθηκε η άποψη μετά από έρευνα ότι η διεθνής ειρήνη εξαρτάται άμεσα από το ποσοστό κρατών με δημοκρατικό πολίτευμα. Σύμφωνα με τη συγκεκριμένη θεωρία, εάν λάβουμε υπόψη ότι δύο κράτη με δημοκρατικό πολίτευμα δεν θα επιδίωκαν την καταφυγή στη χρήση βίας στις διμερείς τους σχέσεις, τότε η Ειρήνη θα επικρατούσε παντού και θα είχε σταματήσει η

¹⁹ Βλ. <https://www.fordfoundation.org/about-us/a-legacy-of-social-justice/>

χρήση βίας, εάν όλα τα κράτη της υφελίου διακυβερνιούνταν με δημοκρατικούς θεσμούς. Ως εκ τούτου, ζητούμενο αποτελεί η διάδοση των δημοκρατικών θεσμών και αξιών (Parmar, 2012, σ.235). Στο ίδιο πλαίσιο κινήθηκε και το χρηματοδοτούμενο από το Ίδρυμα Ford, Princeton Project on National Security που ταύτισε το δημοκρατικό πολίτευμα με τη διεθνή ασφάλεια. Σύμφωνα με το πρόγραμμα οι ΗΠΑ ως ηγέτιδα χώρα των δημοκρατικών κρατών θα πρέπει να αναλάβει τον αγώνα εναντίον της τρομοκρατίας. Με βάση αυτή τη διαπίστωση επιτρέπεται και η προληπτική καταφυγή στη χρήση βίας ως απάντηση σε πιθανό στρατιωτικό χτύπημα.

Με στόχο τη μείωση του αντιαμερικανισμού στην Ευρώπη, το Ίδρυμα ενίσχυσε οικονομικά το German Marshall Fund of the United States (GMF). Το συγκεκριμένο ίδρυμα έχει ως αποστολή, πρώτον, την προώθηση της διατλαντικής συνεργασίας και, δεύτερον, τη συνεννόηση του επιχειρηματικού, του ακαδημαϊκού και πολιτικού κόσμου στις ΗΠΑ και την Ευρώπη (Parmar, 2012, σ.238).

Αξιολόγηση

Το Ίδρυμα Ford απετέλεσε τον πολιορκητικό κριό της κομμουνιστικής ιδεολογίας κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου. Όντας ένα από τα μεγαλύτερα κοινωφελή ιδρύματα του κόσμου μετά το Β'Π.Π., κατέστη το κύριο όχημα των ΗΠΑ για τη διάδοση του φιλελεύθερου δημοκρατικού τρόπου ζωής και, γενικότερα, του αμερικανικού πολιτισμού. Αν και δεδηλωμένος στόχος του κοινωφελούς ιδρύματος είναι η κοινωνική ευημερία, στην πράξη αποδείχθηκε ότι ο καταστατικός του στόχος λειτουργούσε ως πρόφαση. Η κυρία δράση του εστιζόταν στην άσκηση της αμερικανικής δημόσιας διπλωματίας. Ως εκ τούτου, συμπεραίνεται ότι το Ίδρυμα Ford άσκησε κεκαλυμμένη διπλωματία. Τέσσερα σημεία στηρίζουν αυτό το συμπέρασμα. Πρώτον, το γεγονός ότι, παρόλο που το Ίδρυμα δεν είχε κρατικό χαρακτήρα, διατηρούσε διασυνδέσεις με στελέχη της αμερικανικής κυβέρνησης. Δεύτερον, η διαπίστωση ότι, αν και δεν ήταν πολιτικό όργανο, είχε επαφές με το Δημοκρατικό Κόμμα στις ΗΠΑ. Τρίτον, το γεγονός ότι, παρόλο που τα ιδρύματα θεωρούνται απολιτικά, στην ουσία το Ίδρυμα Ford προωθούσε το φιλελεύθερο διεθνισμό. Τέταρτον, το γεγονός ότι η δράση του ειδικά μετά τη δεκαετία του '90 υλοποιείτο με έμμεσο τρόπο μέσω διαφόρων ΜΚΟ.

Περαιτέρω, διαπιστώνεται ότι η δημόσια διπλωματία του Ιδρύματος Ford επικεντρωνόταν κυρίως στην οικοδόμηση μακροπρόθεσμων σχέσεων. Η δράση του Ιδρύματος από τη δεκαετία του '50 και μετά, δεν κάλυπτε όλες τις διαστάσεις της δημόσιας διπλωματίας όπως τη διαχείριση της ενημέρωσης και τη στρατηγική

επικοινωνία αλλά επικεντρωνόταν στην οικοδόμηση σχέσεων. Τα εργαλεία που χρησιμοποίησε το Ίδρυμα σε αυτή του την αποστολή ανήκαν κυρίως στο χώρο της εκπαιδευτικής πολιτικής. Αναφέρονται χαρακτηριστικά η απονομή υποτροφιών για την εκπόνηση μεταπτυχιακών σπουδών σε φοιτητές, η διοργάνωση προγραμμάτων επίσκεψης καθηγητών σε πανεπιστήμια του εξωτερικού και η ίδρυση εδρών και σχολών αμερικανικών σπουδών. Μέσω αυτών των εργαλείων απέβλεπε στη δημιουργία δικτύων γνώσης (Parmar, 2010, σσ. 5-8). Το Ίδρυμα προσπαθούσε να σχηματίσει πυρήνες διανοητών σε διάφορες χώρες που θα ασπάζονταν και θα ακολουθούσαν σύνολα ιδεών που θα ήταν συναφή με την κυρίαρχη ιδεολογία των ΗΠΑ. Εστίαση γινόταν σε ανθρώπους του πνεύματος που ανέπτυσσαν απόψεις διαφοροποιημένες από το κυρίαρχο αφήγημα. Ο προσεταιρισμός τους επιτυγχανόταν μέσω διάφορων τρόπων όπως η χορήγηση υποτροφίας για έρευνα και διδασκαλία σε πανεπιστήμια συνδεδεμένα (affiliated) με αμερικανικά πανεπιστήμια. Με αυτό τον τρόπο δημιουργούταν ένα δίκτυο διανοητών που γίνονταν φορείς ιδεών που ταίριαζαν στην ιδεολογία των ΗΠΑ. Η ισχύς του Ιδρύματος εστιαζόταν στην ικανότητά του να προσδιορίζει τα επαγγελματικά και διανοητικά κριτήρια σύμφωνα με τα οποία αποφαιζόταν το ποιος θα δεχτεί οικονομική ενίσχυση, το τι θα σπουδάσει και σε ποιο πλαίσιο. Ζητούμενο δεν ήταν ο έλεγχος του κόσμου της διανόησης αλλά η οριοθέτηση του διανοητικού πλαισίου μέσα στο οποίο θα κινούνταν (Marshall, 2011, σσ.11-12).

Ο ρόλος του Ιδρύματος είχε συμπληρωματικό χαρακτήρα στην εξωτερική πολιτική των ΗΠΑ. Κάποιες φορές η δράση του Ιδρύματος προλείαινε το έδαφος για την κεκαλυμμένη επέμβαση των ΗΠΑ σε μια χώρα μέσω στρατιωτικού πραξικοπήματος όπως στη Χιλή. Άλλες φορές η δράση του διαμόρφωνε το περιβάλλον για τη σύναψη μιας στρατιωτικής συμμαχίας ή την εξασφάλιση των αμερικανικών εμπορικών συμφερόντων. Πολλές φορές, ωστόσο, η αμερικανική κυβέρνηση χρησιμοποιούσε τα μεγάλα κοινωφελή ιδρύματα για να λειτουργήσουν ως alter ego της επίσημης εξωτερικής πολιτικής δημιουργώντας το φαινόμενο του "image dissonance". Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η περίπτωση της Ελλάδας κατά τη διάρκεια της δικτατορίας. Μετά το 1990 το Ίδρυμα κατέστη και μέσο δημόσιας διπλωματίας διεθνών οργανισμών και συμμαχιών όπως του ΟΑΣΕ και του NATO. Πάντως, η αλήθεια είναι ότι το Ίδρυμα επέδειξε κατά την διάρκεια των ογδόντα χρόνων ύπαρξής του αξιοσημείωτη προσαρμοστικότητα στις περιστάσεις των καιρών είτε δουλεύοντας στις σκιές είτε αποσυρόμενο στο παρασκήνιο.

Ελληνικά Ιδρύματα Πολιτισμού

Ελληνικό Ίδρυμα Πολιτισμού

Ιστορία, σκοπός, οργάνωση. Το Ελληνικό Ίδρυμα Πολιτισμού (ΕΠΙ) ιδρύθηκε το 1992 με το ν.2026/1992 (ΦΕΚ 43/Α'). Συνιστά Νομικό Πρόσωπο Ιδιωτικού Δικαίου και υπάγεται επί του παρόντος στην εποπτεία του Υπουργείου Πολιτισμού και Αθλητισμού (ΥΠΠΟΑ). Έχει την έδρα του στην Αθήνα, στο Παλαιό Ψυχικό²⁰. Έχει ως στόχο την προβολή του ελληνικού πολιτισμού και τη διάδοση της ελληνικής γλώσσας. Γενεσιουργός αιτία της σύστασης του ΕΠΙ ήταν το όραμα ενός Οικουμενικού Ελληνισμού που βασίζεται στην πεποίθηση ότι ο σύγχρονος δυτικός πολιτισμός έχει τις ρίζες του στις αξίες και τα ιδανικά της Αρχαίας Ελλάδας αλλά και η δημιουργία ενός παγκοσμίου ελληνικού δικτύου με επιρροή στη διεθνή σκηνή (Ανώνυμος, 2005, πρόλογος).

Η αρχική επωνυμία του Ιδρύματος ήταν Ίδρυμα Ελληνικού Πολιτισμού (ΙΕΠ) και ήταν υπό την αιγίδα του Προέδρου της Δημοκρατίας και υπό την εποπτεία του Υπουργείου Εξωτερικών. Σκοπός του ΙΕΠ την πρώτη περίοδο ήταν «η προβολή, η διάδοση και η καλλιέργεια του ελληνικού πολιτισμού στο εξωτερικό κατά συστηματικό τρόπο»²¹. Πρότυπό του ήταν αντίστοιχοι θεσμοί άλλων κρατών όπως το Γαλλικό Ινστιτούτο και το Βρετανικό Συμβούλιο. Η βούληση του νομοθέτη ήταν το ΙΕΠ να είναι κομματικά αδέσμευτο και η στρατηγική του να είναι προϊόν ανθρώπων που σχετίζονται με το χώρο του πολιτισμού, της τέχνης και των γραμμάτων (Γιανναράς, 2001, σ.201). Είχε στην αρχή πολλές αρμοδιότητες καθώς δεν υπήρχαν την πρώτη περίοδο άλλοι φορείς παρεμφερούς δράσης όπως το Συμβούλιο Απόδημου Ελληνισμού και το Εθνικό Κέντρο Βιβλίου (Κωστούλα, 2010, σ.36). Κύρια έγνοιά του αυτήν την περίοδο ήταν η σύνδεση του ελληνικού πολιτισμού με την Ευρωπαϊκή Αναγέννηση και το Διαφωτισμό (Ανώνυμος, 2005, πρόλογος).

Με το ν.2524/1997 (ΦΕΚ 183/Α') ξεκινά η δεύτερη περίοδος του ΕΠΙ. Πλέον το ΙΕΠ μετονομάζεται σε Ελληνικό Ίδρυμα Πολιτισμού (ΕΠΙ). Ο σκοπός πλέον έχει διευρυνθεί. Συγκεκριμένα, στόχος του ΕΠΙ είναι «η καλλιέργεια του ελληνικού πολιτισμού στην αλλοδαπή, η διάδοση της ελληνικής γλώσσας, η ενίσχυση της πολιτιστικής, μορφωτικής και επιστημονικής συνεργασίας με άλλες χώρες και η καλλιέργεια των διαπολιτισμικών σχέσεων με στόχο τη δημιουργία διαλόγου μεταξύ

²⁰ Στεγάζεται σε νεοκλασικό κτίριο, στην οικία του βιομήχανου Ιωάννη Μποδοσάκη που μετά το θάνατό του δώρισε την κατοικία στο Ελληνικό Κράτος.

²¹ Βλ. άρθρο 19 του ν. 2026/1992.

των λαών»²². Για την εκπλήρωση των στόχων του συνεργάζεται με τα αρμόδια υπουργεία (π.χ. ΥΠΠΟΑ), με διεθνείς οργανισμούς, την Ε.Ε., την τοπική αυτοδιοίκηση και την ελληνική διασπορά. Η οικονομική σπατάλη που παρατηρήθηκε τα πρώτα έτη λειτουργίας του Ιδρύματος απετέλεσε τον κύριο λόγο για την αλλαγή του νομικού καθεστώτος του. Συγκεκριμένα, η Κυβέρνηση ανέλαβε τον έλεγχο της ηγεσίας με καθαρά κομματικά κριτήρια (Γιανναράς, 2001, σ.203). Επίσης, η αλλαγή της επωνυμίας αντικατοπτρίζει διαφορετική προσέγγιση του θεσμού από την πολιτική ηγεσία (Κωστούλα, 2010, σ.37). Η προβολή του ελληνικού πολιτισμού δεν συνιστά πλέον την κύρια προτεραιότητα του Ιδρύματος. Η προσοχή περισσότερο εστιάζεται στη σύγχρονη ελληνική δημιουργία, στον πολιτιστικό διάλογο και στην καλλιέργεια δεσμών μεταξύ χωρών με διαφορετικό πολιτιστικό υπόβαθρο (Ανώνυμος, 2005, πρόλογος). Χαρακτηριστικά αναφέρεται ότι η πολιτική του ΕΙΠ το 2006 είχε ως άξονες, πρώτον, την πολυπολιτισμικότητα και την πολυγλωσσία, ήτοι, τον πολιτισμικό ανταγωνισμό και, δεύτερον, την αναζήτηση σύγχρονων μορφών έκφρασης για τη διαμόρφωση της φυσιογνωμίας του πολιτισμού στον 21^ο αιώνα (Γαλάνη, Γιαννακοπούλου & Μητσάνη, 2008, σ.14). Με το ν.4250/2014 (ΦΕΚ 74/Α΄) το ΕΙΠ αναλαμβάνει και τις αρμοδιότητες του Εθνικού Κέντρου Βιβλίου μετά τη συγχώνευση του Κέντρου²³.

Όργανα του ΕΙΠ είναι ο Πρόεδρος, το Διοικητικό Συμβούλιο, Επιτροπή Προγραμματισμού και Αξιολόγησης και η Γενική Συνέλευση. Πρώτος πρόεδρος του ΝΠΙΔ ήταν ο Ιωάννης Γεωργάκης. Από το 2016 Πρόεδρος έχει αναλάβει ο Κωνσταντίνος Τσουκαλάς²⁴. Το ΔΣ αρχικά αποτελείτο από τον Πρόεδρο, τον Αντιπρόεδρο, τον Ταμία και δέκα μέλη. Στη συνέχεια, τα μέλη αυξήθηκαν σε 15²⁵ και, κατόπιν, διορίζονταν με τετραετή θητεία²⁶. Η Συνέλευση είναι αρμόδια για το σχεδιασμό και τη στρατηγική του ΕΙΠ και εισηγείται προς το ΔΣ. Συγκαλείται τουλάχιστον μια φορά ετησίως. Η Επιτροπή Προγραμματισμού και Αξιολόγησης απαρτίζεται από μέλη Υπουργείων, τοπικής αυτοδιοίκησης, του Συμβουλίου απόδημου ελληνισμού, ιδιωτικών και δημοσίων φορέων. Έχει επικουρικό έργο. Οι υπηρεσίες του ΕΙΠ διοικούνται από ένα Γενικό Διευθυντή. Έκθεση πεπραγμένων υποβάλλεται κάθε έτος στον ΥΠΕΞ. Το ΕΙΠ μπορεί να αντλήσει πόρους από κρατική επιχορήγηση, έσοδα

²² Βλ. άρθρο 1 του ν.2524/1997.

²³ Βλ. άρθρο 8 του ν.4250/2014.

²⁴ Καθηγητής Κοινωνιολογίας στο ΕΚΠΑ.

²⁵ Βλ. άρθρο 2 του ν.2317/1995 (ΦΕΚ 125/Α΄)

²⁶ Βλ. ΥΑ Φ.1/116/ΑΣ223/31.03.1998 (ΦΕΚ 335/Β΄)

από συμβάσεις για παροχή υπηρεσιών ή εκμετάλλευση προϊόντων, δωρεές και κληρονομίες²⁷.

Το ΕΠΙ πέρα από τα κεντρικά του γραφεία στο Παλαιό Ψυχικό διαθέτει Παραρτήματα, Γραφεία και Εστίες. Τα Παραρτήματα αποτελούν κέντρα πολιτιστικών και καλλιτεχνικών εκδηλώσεων, εκπαίδευσης και διδασκαλίας της ελληνικής γλώσσας και έχουν ιδρυθεί στην Αλεξάνδρεια, στην Οδησό και το Βερολίνο. Τα Γραφεία ενισχύουν πρωτοβουλίες τρίτων για τη διάδοση της ελληνικής γλώσσας ως ξένης και διοργανώνουν εκδηλώσεις που προάγουν τον ελληνικό πολιτισμό. Επίσης, αποτελούν χώρους συνεργασίας με τοπικούς και δημόσιους και ιδιωτικούς φορείς για την οργάνωση εκδηλώσεων και προγραμμάτων σχετικών με την προβολή του ελληνικού πολιτισμού. Γραφεία υπάρχουν σήμερα στο Λονδίνο, στις Βρυξέλλες, στην Ουάσιγκτον και στη Βιέννη. Τέλος οι Εστίες αποτελούν κέντρα διδασκαλίας της ελληνικής γλώσσας και προβολής του ελληνικού πολιτισμού. Διοργανώνουν σεμινάρια διδασκαλίας της Ελληνικής ως ξένης γλώσσας για καθηγητές και εκδηλώσεις σε συνεργασία με τοπικούς φορείς, δημόσιους και ιδιωτικούς στο κράτος φιλοξενίας. Εστίες υπάρχουν στο Βελιγράδι, στην Τεργέστη, στο Βουκουρέστι, στα Τίρανα, στη Σόφια και στη Μελβούρνη (Γαλάνη κ.α., 2008, σ.16).

Το ΕΠΙ συμμετέχει ως μέλος σε ευρωπαϊκές και διεθνείς Ενώσεις. Χαρακτηριστικά, αναφέρεται το Ίδρυμα Anna Lindh για την Ευρωμεσογειακή Συνεργασία και το Διάλογο των Πολιτισμών και η Ένωση Μορφωτικών Ινστιτούτων της Ε.Ε. (EUNIC).

Δραστηριότητες. Η διάδοση της ελληνικής γλώσσας. Η εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας στο εξωτερικό συνιστά κύρια αποστολή του ΕΠΙ. Στο πλαίσιο αυτό, το Ίδρυμα στηρίζει οικονομικά πανεπιστημιακές έδρες ελληνικών σπουδών σε ξένα πανεπιστήμια, παρέχει εκπαιδευτικό υλικό σε κέντρα διδασκαλίας της ελληνικής γλώσσας και συνεργάζεται με εκδοτικούς οίκους για την έκδοση εγχειριδίων εκμάθησης των ελληνικών στην αλλοδαπή. Παράλληλα, στους χώρους των Παραρτημάτων και των Εστιών παρέχεται η δυνατότητα εκμάθησης της ελληνικής γλώσσας σε οργανωμένα τμήματα όλων των επιπέδων και διοργανώνονται σεμινάρια για εκπαιδευτικούς που επιθυμούν να διδάξουν στο εξωτερικό την ελληνική γλώσσα ως ξένη γλώσσα. Ειδικά, στο

²⁷ Βλ. άρθρο 4 του ν.2524/1997.

παράρτημα της Αλεξάνδρειας υπάρχει η δυνατότητα διδασκαλίας της αρχαίας ελληνικής και της ελληνιστικής κοινής (Γαλάνη κ.α., 2008, σ.30).

Βραβείο Λογοτεχνικής Μετάφρασης. Το ΕΙΠ έχει θεσπίσει από το 2002 το Βραβείο Λογοτεχνικής Μετάφρασης. Το Βραβείο απονέμεται σε αλλοδαπό συγγραφέα ο οποίος μεταφράζει από τα ελληνικά στα αγγλικά ελληνικό λογοτεχνικό έργο. Το Βραβείο δόθηκε για πρώτη φορά το 2002 στον Leo Marshall για τη μετάφραση του έργου του Σωτήρη Δημητρίου "May your name be blessed".

Εκθέσεις. Στους χώρους των παραρτημάτων του ΕΙΠ στο εξωτερικό διοργανώνονται από το 1992 πολλές εκθέσεις πολιτιστικού και καλλιτεχνικού περιεχομένου. Ειδικότερα, έμφαση δίνεται σε εκθέσεις που αναδεικνύουν την ελληνική πολιτιστική κληρονομιά. Χαρακτηριστικά παραδείγματα αποτελούν το πολύπτυχο εκθέσεων στη Βενετία το 1993 με τίτλο "Βενετία, ένα άλλο Βυζάντιο" με αρχειακό υλικό, τυπωμένα βιβλία και χειρόγραφα της βυζαντινής εποχής και η περιοδική έκθεση "Η κλοπή της Ιστορίας" με στόχο την ανάδειξη του παράνομου εμπορίου αρχαιοτήτων.

Παρόμοιο ενδιαφέρον παρουσιάζουν και οι ιστορικές - εθνολογικές εκθέσεις. Ενδεικτικό παράδειγμα αποτελεί η έκθεση με τίτλο "Οι Έλληνες της Κριμαίας" που έλαβε χώρα το 2004 στο παράρτημα του ΕΙΠ στην Οδησό.

Παράλληλα, η σύγχρονη πολιτιστική δημιουργία προβάλλεται μέσα από τις δράσεις του ΕΙΠ. Αναφέρεται ως παράδειγμα το πολύπτυχο εκθέσεων "Έλληνες καλλιτέχνες στο ΕΙΠ της Νέας Υόρκης" που διοργανώθηκε στη Νέα Υόρκη από το 2000 έως το 2004. Οι εκθέσεις περιλάμβαναν έργα σύγχρονων Ελλήνων ζωγράφων και γλυπτών. Στο ίδιο πλαίσιο κινούνται και οι εκθέσεις για τη σύγχρονη ελληνική φωτογραφική τέχνη σε διάφορους πολιτιστικούς χώρους όπως στη Πινακοθήκη Sindelfingen το 2004 (Γαλάνη κ.α., 2008, σ.75).

Ελληνικός κινηματογράφος. Ο ελληνικός κινηματογράφος αναδεικνύεται μέσα από τη δράση του ΕΙΠ. Συγκεκριμένα, σε θεσμούς όπως το "Ημέρες Ελληνικού Κινηματογράφου" στο ΕΙΠ Βερολίνου και το φεστιβάλ "New Greek Cinema" στη Νέα Υόρκη παρουσιάζονται αντιπροσωπευτικές ταινίες του σύγχρονου ελληνικού κινηματογράφου.

Μουσικά δρώμενα. Ένας τομέας της τέχνης που έχει τη δύναμη να μεταδώσει μηνύματα αλλά και να αποτελέσει σημείο επικοινωνίας, διαλόγου και κατανόησης των ανθρώπων συνιστά η μουσική. Στο πλαίσιο αυτό διοργανώνονται διάφορες εκδηλώσεις από τα παραρτήματα του ΕΙΠ. Ένα

ενδιαφέρον παράδειγμα αποτελεί το αφιέρωμα "Ο πολιτισμός στα Βαλκάνια: Παρελθόν και Παρόν" που προσπαθεί μέσω μουσικών συναυλιών όλων των ειδών μουσικής στα Βαλκάνια να φέρει τους πολίτες αυτών των χωρών εγγύτερα και να αναδείξει την πλούσια μουσική κληρονομιά τους (Γαλάνη κ.α., 2008, σ.100).

Προγράμματα με ευρωπαϊκούς και διεθνείς οργανισμούς. Το Ελληνικό Ίδρυμα Πολιτισμού συμμετέχει ως μέλος σε διάφορους οργανισμούς. Χαρακτηριστικά αναφέρεται η Ένωση Εθνικών Μορφωτικών Ινστιτούτων της ΕΕ (EUNIC) και το Ίδρυμα Anna Lindh για την Ευρωμεσογειακή Συνεργασία και το Διάλογο μεταξύ των Πολιτισμών. Το πρόγραμμα "1001 δράσεις για το διάλογο" συνιστά ένα ενδεικτικό παράδειγμα συνεργασίας του ΕΙΠ με ξένο οργανισμό. Στο συγκεκριμένο πρόγραμμα το ΕΙΠ συντονίζει ένα ελληνικό δίκτυο πολιτιστικών και κοινωνικών φορέων και διοργανώνει στην Ελλάδα διάφορες εκδηλώσεις που στοχεύουν στην κινητοποίηση των πολιτών σχετικά με την πολιτιστική ετερότητα και ανεκτικότητα. Στο ίδιο πλαίσιο διοργανώθηκε το Μάιο του 2008 εκδήλωση με θέμα "Κοινωνία των Πολιτών και Διαπολιτισμικός Διάλογος". Με αυτόν τον τρόπο το ΕΙΠ όντας ΝΠΙΔ κράτους-μέλους της ΕΕ ασκεί συνεργατική διπλωματία (cooperative diplomacy) σε θέματα υποστήριξης της Κοινωνίας των Πολιτών (Leonard, 2005, σ.100).

Αξιολόγηση. Το Ελληνικό Ίδρυμα Πολιτισμού συνιστά δημόσιο νομικό πρόσωπο ιδιωτικού δικαίου. Αν και ο ιδρυτικός νόμος ορίζει ότι το ΕΙΠ δεν ανήκει στο δημόσιο τομέα²⁸, ωστόσο αποτελεί μέρος της Γενικής Κυβέρνησης. Σκοπός της απόδοσης αυτής της νομικής μορφής στο ΕΙΠ από το νομοθέτη ήταν να διαθέτει το Ίδρυμα μια ελευθερία στο σχεδιασμό και στην υλοποίηση της αποστολής του μακριά από κομματικές επεμβάσεις και κρατικό έλεγχο όπως ασκείται στην Κεντρική Διοίκηση. Για αυτό, εξάλλου, το ΕΙΠ τέθηκε στην αρχή υπό την αιγίδα του Προέδρου της Δημοκρατίας. Αυτό σημαίνει πως το ΕΙΠ ως ΝΠΙΔ διαθέτει, πρώτον, διοικητική αυτοτέλεια, ήτοι, τα διοικητικά του όργανα αποφασίζουν αυτοτελώς για την υλοποίηση των καταστατικών του σκοπών, δεύτερον, δημοσιονομική αυτοτέλεια, δηλαδή, καταρτίζει αυτοτελώς τον προϋπολογισμό του σύμφωνα με το διπλογραφικό σύστημα εκτός του τακτικού κρατικού προϋπολογισμού και, τρίτον, οικονομική αυτοτέλεια, δηλαδή, ενεργεί

²⁸ Βλ. άρθρο 19 του ν.2026/1992.

επιχειρηματικά προβαίνοντας σε πράξεις που αυξάνουν την αποτελεσματικότητά του με το μικρότερο δυνατό κόστος (cost-benefit analysis) (Μακρυδημήτρης, 2010, σσ.495-498). Όρια στη δράση του συνιστούν, πρώτον, η κρατική εποπτεία που σημαίνει ότι η Κεντρική Κυβέρνηση παρέχει συμβουλευτικά κατευθυντήριες γραμμές για την εξυπηρέτηση του ειδικού σκοπού του ΕΙΠ και, δεύτερον, οι αρχές της λογοδοσίας και της οικονομικότητας που συνίστανται σε έλεγχο νομιμότητας των δαπανών του Ιδρύματος που αποφέρουν το καλύτερο δυνατό αποτέλεσμα. Η εποπτεία και ο δημοσιονομικός έλεγχος διενεργείται από τη Γενική Συνέλευση ή από το Φορέα εποπτείας. Με αυτό τον τρόπο εξασφαλίζεται στα διοικητικά όργανα του ΕΙΠ ελευθερία και ευελιξία ώστε να σχεδιάσουν με δημιουργικό τρόπο την πολιτική του Ιδρύματος. Μοντέλο στη σύσταση του ΕΙΠ απέτελεσε το British Council που αποτελεί μια Quango, δηλαδή, ένα οιονεί αυτόνομο μη κυβερνητικό οργανισμό²⁹. Οι Quango ιδρύονται με χρήματα από τον κρατικό κορβανά αλλά δεν ανήκουν στο δημόσιο τομέα, στελεχώνονται από τεχνοκράτες και λειτουργούν με κριτήρια του ιδιωτικού τομέα αποβλέποντας σε αύξηση της αποδοτικότητας και της αποτελεσματικότητας ανάλογα τον τομέα δράσης τους. Ωστόσο, αν και το British Council συνιστά ένα πετυχημένο παράδειγμα quango που δραστηριοποιείται στο χώρο της δημόσιας και πολιτιστικής διπλωματίας, μεγάλο ποσοστό των Quango καταργήθηκαν ή συγχωνεύθηκαν λόγω αναποτελεσματικότητας τα τελευταία χρόνια στη Βρετανία (Γκαβός, 2010). Το ίδιο συνέβη και με το ΕΙΠ. Ενώ ξεκίνησε την πορεία του το 1992 ελπιδοφόρα, στη συνέχεια εμφανίσθηκαν συμπτώματα κόπωσης. Αρχικά, στην πρώτη περίοδο του ΙΕΠ διαπιστώθηκε αλόγιστη σπατάλη για λόγους κυρίως εντυπωσιασμού και προσωπικής προβολής προσώπων που διοικούσαν. Παράλληλα, οι παθογένειες του ελληνικού πολιτικού συστήματος δεν άφησαν ανεπηρέαστο το Ίδρυμα. Φαινόμενα κομματικής τοποθέτησης μελών και προσλήψεων έκτακτου προσωπικού με πελατειακά κριτήρια παρατηρήθηκαν. Επιπλέον, έλειπε από το Ίδρυμα ο μακροπρόθεσμος σχεδιασμός και η διοικητική συνέχεια σε μια πολιτική που πελαγοδρομεί ανάλογα με την εκάστοτε εκτελεστική εξουσία (Κωστούλα, 2010, σ.36). Σε αυτό το πλαίσιο προστίθεται και η γενική αδιαφορία μερικών προσώπων που διοικούσαν το

²⁹ Quasi-Autonomous Non-Governmental Organisation.

Ίδρυμα με φωτεινές εξαιρέσεις (Χειλάς, 2012) και η αόριστη σχέση του με τον παρόντα φορέα εποπτείας του, το ΥΠΠΟΑ (Βενιζέλος, 1997, σ.97).

Επίσης, παρατηρείται μια αλληλοεπικάλυψη στις αρμοδιότητές του με άλλα ιδιωτικά κοινωφελή ιδρύματα όπως το Ίδρυμα Ωνάση. Η οικονομική ενίσχυση πανεπιστημιακών εδρών Ελληνικών Σπουδών σε ξένα πανεπιστήμια και η παροχή υποστηρικτικού εκπαιδευτικού υλικού σε κέντρα και σχολεία διδασκαλίας της ελληνικής γλώσσας αποτελούν ενδεικτικά παραδείγματα. Η αλληλοεπικάλυψη εντοπίζεται και στον τομέα της προβολής του σύγχρονου ελληνικού πολιτισμού με άλλα ιδιωτικά και δημόσια νομικά πρόσωπα³⁰.

Το ΕΙΠ συντείνει, επίσης, με τη δράση του στην ενίσχυση της δημόσιας διπλωματίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Πέρα από την ανάγκη χάραξης μιας δημόσιας διπλωματίας σε εθνικό επίπεδο, το Ίδρυμα συνδράμει στις κατευθυντήριες γραμμές της δημόσιας διπλωματίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης, μέλος της οποίας είναι και η Ελλάδα. Έτσι, μέσα από συνεργασίες με συγκεκριμένους φορείς όπως το Ίδρυμα Anna Lindh το ΕΙΠ συμμετέχει στη διοργάνωση εκδηλώσεων που προωθούν το ρόλο της Κοινωνίας των Πολιτών και το διαπολιτισμικό διάλογο ως συστατικά στοιχεία της δημόσιας διπλωματίας Ε.Ε.

Εν κατακλείδι, το ΕΙΠ, παρόλη την προβληματική που παρουσιάζει, συνιστά τον επίσημο φορέα πολιτιστικής διπλωματίας του Ελληνικού Κράτους στην αλλοδαπή. Αν και η οικονομική κρίση έχει θέσει ερωτηματικά για τη συνέχιση του Ιδρύματος, εντούτοις, το ΕΙΠ αποτελεί τεκμήριο για πρώτη φορά του ενδιαφέροντος του Ελληνικού Κράτους για τη δύναμη του πολιτισμού ως εργαλείου ενίσχυσης της εικόνας της Ελλάδας (Γιανναράς, 2001, σ.201). Αυτό αποδεικνύεται ιδιαίτερα ευεργετικό για τη χώρα σε καιρούς γενικότερης κατακραυγής της λόγω της οικονομικής της κατάστασης (Χειλάς, 2012).

Ίδρυμα Ωνάση

Ιστορία, σκοπός, οργάνωση. Το Ίδρυμα Ωνάση (ΙΩ), επίσημα γνωστό ως “Κοινωφελές Ίδρυμα Αλέξανδρος Σ. Ωνάσης” συστάθηκε το 1975 από τον Αριστοτέλη Ωνάση στο όνομα του γιού του Αλέξανδρου Ωνάση για να τιμήσει τη μνήμη του που είχε πεθάνει δυο έτη νωρίτερα, το 1973. Ο ιδρυτής του ΙΩ, είναι ο Αριστοτέλης Ωνάσης. Ο Ωνάσης γεννήθηκε στη Σμύρνη το 1906. Το 1922 ήρθε ως πρόσφυγας στην Ελλάδα και κατόπιν μετανάστευσε στην

³⁰ Πχ. το Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού και τα πολιτιστικά ιδρύματα τραπεζών.

Αργεντινή. Εκεί αγόρασε το 1932 το πρώτο του πλοίο. Θεωρείται ένας από τους μεγαλύτερους εφοπλιστές του κόσμου. Δραστηριοποιήθηκε κυρίως στον τομέα των πετρελαιοφόρων. Το 1956, αγόρασε από το Ελληνικό Κράτος το προνόμιο εκμετάλλευσης των Ελληνικών Αεροπορικών Συγκοινωνιών και ίδρυσε την Ολυμπιακή Αεροπορία. Παντρεύτηκε δύο φορές, το 1946 την Αθηνά-Τίνα Λιβανού, κόρη του εφοπλιστή Σταύρου Λιβανού με την οποία απέκτησε δύο παιδιά, τον Αλέξανδρο και τη Χριστίνα και το 1968 τη Jacqueline Bouvier, χήρα του δολοφονηθέντος Προέδρου των ΗΠΑ J.F. Kennedy. Πέθανε το 1975, δυο έτη μετά το θάνατο του γιού του Αλέξανδρου σε αεροπορικό ατύχημα.

Το Ίδρυμα έχει την έδρα του στο Vaduz του Λιχτενστάιν. Σύμφωνα με τη διαθήκη στο ΙΩ έχει κληροδοτηθεί το 45% της περιουσίας του Αριστοτέλη Ωνάση. Το ΙΩ χρηματοδοτείται από ένα άλλο αυτοτελές επιχειρηματικό ίδρυμα (Πελένη – Παπαγεωργίου, 2007, σσ. 130-140) με την επωνυμία “Ίδρυμα Αλέξανδρος Σ. Ωνάσης”. Συγκεκριμένα, το επιχειρηματικό ίδρυμα που δραστηριοποιείται κυρίως στους τομείς της ναυτιλίας, των χρηματοοικονομικών και των επενδύσεων σε ακίνητη περιουσία συμβάλλει μέσα από τα κέρδη του στη χρηματοδότηση των έργων κοινωφελούς χαρακτήρα του ΙΩ. Αναλυτικότερα, βάσει της διαθήκης, αξιοποιείται για κοινωφελείς σκοπούς το 40% του επιχειρηματικού κέρδους³¹.

Αποστολή του Ιδρύματος είναι η απελευθέρωση των δυνάμεων που διαθέτει η Ελλάδα³². Γι’ αυτό και οι περισσότερες δραστηριότητες του ΙΩ σχετίζονται με την Ελλάδα και τον πολιτισμό της. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με το καταστατικό του Ιδρύματος έχει τεθεί ως σκοπός του ΙΩ η δραστηριοποίησή του σε πέντε τομείς, του πολιτισμού, της παιδείας, του περιβάλλοντος, της υγείας και της κοινωνικής αλληλεγγύης. Το Ίδρυμα αποβλέπει στην κοινωνική συνοχή του ελληνικού λαού. Η πρόσβαση όλων των πολιτών ανεξαιρέτως διακρίσεων στα πνευματικά αγαθά, την παιδεία και τον πολιτισμό αποτελεί την απαραίτητη προϋπόθεση για την επίτευξη αυτού του στόχου. Παράλληλα, το ΙΩ διαπνέεται στη δράση του από τις αρχές της ισότητας των ευκαιριών και της αξιοκρατίας. Η ισότητα των ευκαιριών ως συστατικό στοιχείο του δικαιώματος στην ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας διασφαλίζεται μέσω των παροχών που προσφέρει το ΙΩ σε ανθρώπους που ξεκινάνε στη ζωή από διαφορετική οικονομική αφετηρία ενώ η αξιοκρατία διασφαλίζεται μέσω της παροχής

³¹ Βλ. <http://www.onassis.org/presidents-message.php>

³² Βλ. <http://www.onassis.org/presidents-message.php>

υποτροφιών σε άξιους φοιτητές. Συγκεκριμένα, το Ίδρυμα έχει ευεργετήσει 6.500 υποτρόφους εκ των οποίων περισσότεροι από χίλιοι είναι καλλιτέχνες.

Το Ίδρυμα Ωνάση είναι υπέρμαχος του Κράτους Πρόνοιας. Έχοντας ως πρότυπο το κεϋνσιανό μοντέλο κράτους της μεταπολεμικής περιόδου, το Ίδρυμα πιστεύει στον παρεμβατικό ρόλο του Κράτους στην κοινωνία σε τομείς όπως η Υγεία, η Παιδεία και ο Πολιτισμός. Το ΙΩ επεμβαίνει με συμπληρωματικό τρόπο σε αυτό το ρόλο. Η κατασκευή και ο εξοπλισμός του Ωνάσειου Καρδιοχειρουργικού Κέντρου στην Αθήνα συνιστά ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα. Το Ωνάσειο Καρδιοχειρουργικό Κέντρο, αφού κατασκευάστηκε το 1992, δωρίστηκε στο Ελληνικό Κράτος. Μέχρι στιγμής 600.000 ασθενείς έχουν νοσηλευτεί στο Κέντρο.

Παράλληλα, το Ίδρυμα Ωνάση δίνει έμφαση στη συνεργασία με άλλους φορείς τόσο στην Ελλάδα όσο στο εξωτερικό. Η σύμπραξη του Ιδρύματος με πολιτιστικούς οργανισμούς στην Ελλάδα όπως το Εθνικό Θέατρο αλλά και ιδιωτικούς όπως το Μουσείο Μπενάκη και το Almeida Theatre στο Λονδίνο συνιστούν ενδεικτικά παραδείγματα.

Όργανα του Ιδρύματος Ωνάση είναι ο Πρόεδρος και το Διοικητικό Συμβούλιο (Δ.Σ.). Ο Αντώνης Παπαδημητρίου είναι ο Πρόεδρος του Διοικητικού Συμβουλίου από το 2005. Προηγήθηκαν η Χριστίνα Ωνάση (1975 -1988), ο Ιωάννης Γεωργάκης³³ (1989- 1992) και ο Στέλιος Παπαδημητρίου³⁴ (1992-2005). Το ΔΣ αποτελείται από 15 μέλη. Τα μέλη εκλέγονται κάθε έτος. Έχουν δικαίωμα επανεκλογής με απόφαση της πλειοψηφίας του ΔΣ για απεριόριστες φορές. Οι απόγονοι του Αριστοτέλη Ωνάση σύμφωνα με τη διαθήκη δεν έχουν δικαίωμα να είναι έστω και απλά μέλη του Διοικητικού Συμβουλίου του. Τα μέλη του Δ.Σ. του Κοινωφελούς Ιδρύματος "Αλέξανδρος Σ. Ωνάσης" ταυτίζονται με τα μέλη του αντίστοιχου επιχειρηματικού Ιδρύματος "Αλέξανδρος Σ. Ωνάσης". Οι αποφάσεις στο ΔΣ λαμβάνονται με απλή πλειοψηφία. Ωστόσο, υπάρχουν περιπτώσεις που το καταστατικό προβλέπει εξαιρέσεις από αυτό τον κανόνα. Το ΔΣ συνεδριάζει σε τακτά διαστήματα στην έδρα του, στην πρωτεύουσα του Λιχτενστάιν. Μερικά από τα μέλη του παρόντος ΔΣ είναι ο Στέφανος Ταμβάκης³⁵, ο Γιώργος Λούκος³⁶ και ο Δημήτρης Νανόπουλος³⁷.

³³ Καθηγητής του Ποινικού Δικαίου και Πρόεδρος της τότε Παντείου Σχολής.

³⁴ Νομικός σύμβουλος του Αριστοτέλη Ωνάση και γιός του νυν Προέδρου του Ιδρύματος.

³⁵ Πρόεδρος της Ελληνικής Κοινότητας Αλεξανδρείας και Πρόεδρος του Συμβουλίου Απόδημου Ελληνισμού το 2006.

³⁶ Διευθυντής του Φεστιβάλ Αθηνών και Επιδαύρου.

³⁷ Διεθνώς καταξιωμένος Έλληνας Φυσικός.

Το Ίδρυμα πέρα από τα κεντρικά γραφεία στο Vaduz διαθέτει ένα θυγατρικό ίδρυμα στη Νέα Υόρκη, στον Ολυμπιακό Πύργο. Στην Ελλάδα το ΙΩ αντιπροσωπεύεται από την εταιρεία "APIONA ΕΛΛΑΣ ΑΕ" στην οποία έχει ανατεθεί η εφαρμογή των προγραμμάτων του Ιδρύματος στην Ελλάδα.

Το Ίδρυμα Ωνάση υλοποιεί τις δράσεις του στους τομείς της τέχνης και του πολιτισμού, της παιδείας, της υγείας και της κοινωνικής αλληλεγγύης μέσω της παροχής χορηγιών. Δικαιούχοι των χορηγιών είναι Μη Κερδοσκοπικοί Οργανισμοί. Μεμονωμένες χορηγίες σε άτομα αποκλείονται. Η διαδικασία για την παροχή χορηγίας πραγματοποιείται ως εξής. Οι ενδιαφερόμενοι φορείς υποβάλουν ηλεκτρονικά αίτημα στο Ίδρυμα. Οι αιτήσεις, αφού συγκεντρωθούν, αξιολογούνται από το Διοικητικό Συμβούλιο του ΙΩ στα κεντρικά του γραφεία στο Vaduz.

Δραστηριότητες. Θυγατρικό Ίδρυμα και Ωνάσειο Πολιτιστικό Κέντρο στη Νέα

Υόρκη. Το Ίδρυμα Ωνάση έχει συστήσει από το 1999 Θυγατρικό Ίδρυμα στις ΗΠΑ. Στεγάζεται στον Ολυμπιακό Πύργο, στην Πέμπτη Λεωφόρο, της Νέας Υόρκης. Στόχος του Θυγατρικού Ιδρύματος είναι η ανάδειξη του ελληνικού πολιτισμού στην Αμερική και η καλλιέργεια των διμερών σχέσεων της Ελλάδας με τις ΗΠΑ σε πολιτιστικό επίπεδο μέσω συνεργασιών με πολιτιστικούς και εκπαιδευτικούς οργανισμούς. Ειδικότερα, στην εποχή της παγκοσμιοποίησης το Θυγατρικό Ίδρυμα έχει θέσει ως στόχο την προβολή της συνεισφοράς του ελληνικού πνεύματος στη δημιουργία του σύγχρονου πολιτισμού. Στην ουσία, λειτουργεί σαν άτυπη πρεσβεία πολιτισμού της Ελλάδας στις ΗΠΑ.

Στο Θυγατρικό Ίδρυμα εντάσσεται το Ωνάσειο Πολιτιστικό Κέντρο. Το Κέντρο διοργανώνει εκθέσεις, καλλιτεχνικές εκδηλώσεις και φεστιβάλ και ομιλίες. Χαρακτηριστικά παραδείγματα αποτελούν οι εκθέσεις αρχαιολογικού ενδιαφέροντος και το Φεστιβάλ Τεχνών και Ιδεών. Εστιάζει τη δράση του στην προβολή κυρίως της σύγχρονης ελληνικής δημιουργίας. Συμβάλλει σε συνεργασίες μεταξύ Ελλήνων και Αμερικανών καλλιτεχνών. Συνεργάζεται με πολιτιστικούς οργανισμούς των ΗΠΑ όπως το BAM και η New York Public Library.

Το πανεπιστημιακό πρόγραμμα επισκεπτών καθηγητών (University Seminars Program) συνιστά μια σημαντική πρωτοβουλία του Θυγατρικού Ιδρύματος. Μέσω του προγράμματος καθηγητές διαφόρων πανεπιστημίων από όλο τον κόσμο προσκαλούνται να συμμετάσχουν σε εκπαιδευτικά προγράμματα, σεμινάρια, διαλέξεις, και μαθήματα σε πανεπιστήμια και μεγάλους εκπαιδευτικούς οργανισμούς της Βορείου και Νοτίου Αμερικής. Οι καθηγητές στο πανεπιστήμιο που επισκέπτονται,

αποκαλούνται Onassis Visiting Professors και προσφέρουν για ένα εξάμηνο mini-courses και semester courses.

Η Στέγη Τεχνών και Γραμμάτων. Αντίστοιχο Κέντρο στην Αθήνα του Ωνάσειου Πολιτιστικού Κέντρου στη Νέα Υόρκη συνιστά η Στέγη Τεχνών και Γραμμάτων. Η Στέγη ξεκίνησε τη δράση της το Δεκέμβριο του 2010. Βρίσκεται επί της οδού Συγγρού. Συνιστά ένα κέντρο πολιτισμού, προσβάσιμο σε όλους. Αποστολή της Στέγης είναι η προβολή της σύγχρονης πολιτιστικής έκφρασης, η υποστήριξη των Ελλήνων δημιουργών, η καλλιέργεια διεθνών συνεργασιών, η εκπαίδευση και η διά βίου μάθηση, η συνύπαρξη και η συνομιλία των επιστημών και των ιδεών με τις τέχνες. Στους χώρους της Στέγης Τεχνών και Γραμμάτων διοργανώνονται καθημερινά θεατρικές παραστάσεις, εκθέσεις, διαλέξεις, μουσικές παραστάσεις, χοροί και όπερες. Εκτελεστικός Διευθυντής του Κέντρου είναι ο Χρήστος Καρράς.

Αρχείο Καβάφη. Το Ίδρυμα Ωνάση κατάφερε το 2012 να αποκτήσει την κυριότητα του αρχείου Καβάφη. Αποτελεί μια συλλογή από 4.600 χειρόγραφα και προσωπικά αντικείμενα του ποιητή. Στόχος της απόκτησης του αρχείου είναι η προστασία του υλικού, η διάδοση του καβαφικού έργου αλλά πρωτίστως η διάδοση της νεοελληνικής ποίησης.

Πανεπιστημιακές Έδρες Ελληνικών Σπουδών. Το Ίδρυμα στηρίζει οικονομικά πανεπιστημιακές έδρες, τμήματα ή προγράμματα στην Ευρώπη, στις ΗΠΑ, στον Καναδά, στη Νότια Αμερική, στην Αφρική, στην Αυστραλία και στην Ασία όπου διδάσκονται οι ελληνικές σπουδές. Το Ίδρυμα έχει ενισχύσει πάνω από 100 εκπαιδευτικά ιδρύματα σε 40 χώρες. Η χρηματοδότηση αφορά σε συγκεκριμένα προγράμματα και γίνεται για ορισμένη χρονική περίοδο, υπό την προϋπόθεση ότι και το οικείο πανεπιστήμιο συνεισφέρει στη σχετική δαπάνη με σύμβαση. Χαρακτηριστικά ενδιαφέροντα παραδείγματα συνιστούν η οικονομική ενίσχυση του πανεπιστημίου του Βοσπόρου στην Τουρκία για τη διδασκαλία των αρχαίων και νέων ελληνικών, της βυζαντινής ιστορίας, της κλασσικής αρχαιολογίας, της αρχαίας φιλοσοφίας και της νέας βαλκανικής ιστορίας, η οικονομική ενίσχυση του πανεπιστημίου της Χάιφα στο Ισραήλ το οποίο μέσω του προγράμματός του στοχεύει στην προσέλκυση φοιτητών που ενδιαφέρονται να μάθουν σε επαρκές επίπεδο την ελληνική γλώσσα και διαμέσου αυτής τον πολιτισμό και την κοινωνία της Νεότερης Ελλάδας. Στο ίδιο πλαίσιο κινείται και η χρηματοδότηση του προγράμματος μεταπτυχιακών

σπουδών για την Αρχαία Μακεδονία στο Διεθνές Πανεπιστήμιο Ελλάδας το οποίο απευθύνεται σε αλλοδαπούς φοιτητές. Άλλα παραδείγματα προέρχονται από την Ιορδανία, το Αζερμπαϊτζάν, την Αίγυπτο, τη Ρωσία, τη Σερβία, τη Σλοβενία, την Κροατία και την Κίνα. Σημειωτέον, ότι αντικείμενα οικονομικής ευεργεσίας συνιστούν και τα σχολεία δημοτικής και μέσης εκπαίδευσης στην Ευρώπη και στις ΗΠΑ.

Υποτροφίες σε Έλληνες και αλλοδαπούς. Μια από τις κύριες δραστηριότητες του Ιδρύματος είναι η χορήγηση υποτροφιών σε Έλληνες για διδακτορικές και μεταπτυχιακές σπουδές στην Ελλάδα και στο εξωτερικό και σε αλλοδαπούς για μεταπτυχιακές σπουδές και έρευνα στην Ελλάδα. Μέχρι το 2013, το ΙΩ έχει χορηγήσει συνολικά περίπου 5.493 υποτροφίες σε Έλληνες και 823 σε αλλοδαπούς. Το Ίδρυμα, επίσης, έχει θεσμοθετήσει από το 1995 ετήσιο πρόγραμμα ερευνητικών χορηγιών ειδικά προσαρμοσμένο σε αλλοδαπούς, μέλη Εθνικών Ακαδημιών, πανεπιστημιακούς καθηγητές, μεταδιδακτορικούς ερευνητές και υποψήφιους διδάκτορες, Έλληνες της διασποράς της δεύτερης γενιάς, καθώς και Έλληνες μόνιμους κατοίκους του εξωτερικού που φοιτούν ή εργάζονται σε αλλοδαπά πανεπιστήμια για πολλά έτη. Η ενίσχυση των δεσμών φιλίας και συνεργασίας ανάμεσα στα μέλη της αλλοδαπής ακαδημαϊκής κοινότητας και της αντίστοιχης ελληνικής και η διάδοση της ελληνικής γλώσσας και του πολιτισμού στο εξωτερικό συνιστούν τους βασικούς στόχους του προγράμματος υποτροφιών.

Παράλληλα, με το πρόγραμμα υποτροφιών το Ίδρυμα Ωνάση αποσκοπεί στη δημιουργία ενός δικτύου επικοινωνίας μεταξύ των υποτρόφων. Ο Σύνδεσμος Υποτρόφων συνιστά ένα ενεργό κύτταρο του ΙΩ με περίπου 1.700 μέλη. Με τη συνδρομή του ΙΩ ο Σύνδεσμος διοργανώνει συνέδρια, διαλέξεις, πολιτιστικές και επιστημονικές εκδηλώσεις. Απώτερος στόχος του Ιδρύματος είναι η σύσφιξη των σχέσεων μεταξύ των υποτρόφων και η ενεργός συμμετοχή όλων των μελών, Ελλήνων και αλλοδαπών, στις δραστηριότητες του Συνδέσμου με την ανταλλαγή απόψεων και ιδεών.

Διεθνή Βραβεία. Από το 1978 έως σήμερα το Ίδρυμα Ωνάση απονέμει σε διάφορους επαγγελματικούς και επιστημονικούς κλάδους Διεθνή Βραβεία σε άτομα και οργανισμούς ως αναγνώριση για τη δράση τους. Οι τομείς αυτοί είναι ο πολιτισμός, η κοινωνική προσφορά και το περιβάλλον. Τα τελευταία χρόνια, το Ίδρυμα προσφέρει το Διεθνές Βραβείο Ωνάση για τη Ναυτιλία, το Εμπόριο και

τα Χρηματοοικονομικά, σε συνεργασία με το Cass Business School του City University του Λονδίνου και το City του Λονδίνου.

The Onassis Foundation Science Lecture Series του Πανεπιστημίου Κρήτης. Το Ίδρυμα Ωνάση διοργανώνει σε συνεργασία με το Ίδρυμα Τεχνολογίας και Έρευνας του Πανεπιστημίου Κρήτης σε ετήσια βάση κύκλους σεμιναριακών διαλέξεων με τίτλο “The Onassis Foundation Science Lecture Series”. Οι διαλέξεις γίνονται στους κλάδους της Φυσικής, της Βιολογίας, της Χημείας, της Πληροφορικής και των Μαθηματικών στην αγγλική γλώσσα από διακεκριμένους ξένους και Έλληνες επιστήμονες. Στόχος των διαλέξεων είναι η εκπαίδευση και η προώθηση νέων Ελλήνων επιστημόνων.

Αξιολόγηση. Το Ίδρυμα Ωνάση συμβάλει σημαντικά στη διαμόρφωση της ελληνικής πολιτιστικής διπλωματίας. Αναλυτικότερα, το Ίδρυμα διακρίνεται για τη συμβολή του στην προβολή του ελληνικού πολιτισμού στο εξωτερικό. Τόσο ο αρχαίος όσο και ο σύγχρονος ελληνικός πολιτισμός μέσω δραστηριοτήτων του Ιδρύματος αναδεικνύονται σε διάφορες χώρες του εξωτερικού. Η προσοχή, ωστόσο, του Ιδρύματος εστιάζεται στη σύσφιξη των σχέσεων της Ελλάδας και των ΗΠΑ. Κύριος φορέας της προβολής του ελληνικού πολιτισμού είναι το Θυγατρικό Ίδρυμα στη Νέα Υόρκη. Το συγκεκριμένο Κέντρο αποτελεί μια άτυπη πολιτιστική πρεσβεία της Ελλάδας στις ΗΠΑ³⁸. Πολιτική του ΙΩ στις ΗΠΑ είναι να αποτελέσει η ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς της Ελλάδας “δόλωμα” για τους Αμερικανούς πολίτες ώστε να γνωρίσουν σε δεύτερο επίπεδο το νεότερο και σύγχρονο πολιτισμό. Ο Αμερικανός πολίτης οφείλει πέρα από την αρχαία Ελλάδα και την αρχαία ελληνική γραμματεία που συνιστούν τις απαρχές του σύγχρονου δυτικού πολιτισμού να γνωρίσει και να εκτιμήσει τη σύγχρονη Ελλάδα, την κοινωνία της και την καλλιτεχνική δημιουργία της (Αστραπέλλου, 2015).

Στην ίδια πολιτική εντάσσεται και η σύσφιξη των σχέσεων των ομογενών Ελλήνων με την Ελλάδα. Είναι αλήθεια ότι στις ΗΠΑ μια μεγάλη ελληνική παροικία ανθεί. Η δυναμική της διαφαίνεται στους τομείς της οικονομίας, της πολιτικής και των γραμμάτων. Η δράση της θα μπορούσε να παίξει ένα σημαντικό ρόλο στη δημιουργία ενός Λόμπι ικανού να επηρεάσει την επίσημη αμερικανική πολιτική προς την Ελλάδα. Στο πλαίσιο αυτό, η προβολή της σύγχρονης Ελλάδας μέσα από εκθέσεις, φεστιβάλ και

³⁸ Βλ. <http://www.onassis.org/presidents-message.php>

άλλες δραστηριότητες του Θυγατρικού Ιδρύματος δύναται να οδηγήσει προς αυτήν την κατεύθυνση. Ειδικότερα, έμφαση δίνεται σε ομογενείς δεύτερης και τρίτης γενιάς που η αίσθηση του δεσμού με τη μητέρα πατρίδα είναι πιθανό να ατονήσει. Το ΙΩ με τις δράσεις του απλώς προσπαθεί να υπενθυμίσει και να καταστήσει γοητευτικό αυτό το δεσμό (Αστραπέλλου, 2015). Στη σύσφιξη των σχέσεων μεταξύ ομογενών και Ελλάδας συντείνει και η παροχή υποτροφιών σε ακαδημαϊκούς, μεταδιδακτορικούς και ερευνητές ομογενείς που ενδιαφέρονται να επισκεφθούν την Ελλάδα και να την ξαναγνωρίσουν.

Στο ίδιο πλαίσιο, επίτευγμα αποτελεί και η άνθιση των νεοελληνικών σπουδών στις ΗΠΑ. Μέχρι σχεδόν τη δεκαετία του '60 λίγα πανεπιστήμια διέθεταν τμήματα και κέντρα ερευνών που εστίαζαν στις βυζαντινές και νεοελληνικές σπουδές. Το πρώτο Κέντρο νεοελληνικών σπουδών που συστάθηκε στις ΗΠΑ ήταν το Κέντρο Νεοελληνικών Σπουδών στο Πανεπιστήμιο του Τέξας το 1965. Η κατάσταση αυτή άλλαξε από τη δεκαετία του '70 που το Ίδρυμα Ωνάση ξεκίνησε την οικονομική ενίσχυση πανεπιστημιακών εδρών βυζαντινών και νεοελληνικών σπουδών σε διάφορα διακεκριμένα πανεπιστήμια των ΗΠΑ. Χαρακτηριστικά παραδείγματα που οδήγησαν σε αυτή την αλλαγή της τάσης ήταν η σύσταση της Έδρας "Γεώργιος Σεφέρης" στο πανεπιστήμιο Harvard το 1975 και η ίδρυση του Κέντρου Ελληνικών Σπουδών στο New York University το 1987 που αποτελεί και τη μεγαλύτερη χορηγία τέτοιου είδους (17 εκατ. δολ.) (Brademas, 1987, σσ. 4-5).

Η πολιτιστική διπλωματία του ΙΩ δεν περιορίζεται μόνο στις ΗΠΑ. Δραστηριότητες προβολής του ελληνικού πολιτισμού όπως αρχαιολογικές εκθέσεις, αρχιτεκτονική συντήρηση και αναστήλωση χώρων και κτιρίων ελληνικού ενδιαφέροντος, σύσταση πανεπιστημιακών εδρών Ελληνικών Σπουδών, χορήγηση υποτροφιών σε αλλοδαπούς και κάλυψη εξόδων για τη διδασκαλία της αρχαίας και νέας ελληνικής γλώσσας έχουν πραγματοποιηθεί σε πολλές χώρες του κόσμου. Ενδεικτικά αναφέρεται ότι το Ίδρυμα έχει ενισχύσει πάνω από 100 εκπαιδευτικά ιδρύματα σε 40 χώρες.

Μια άλλη διάσταση της προβολής του ελληνικού πολιτισμού στο εξωτερικό του Ιδρύματος Ωνάση είναι η πολιτιστική διπλωματία εσωτερικού τύπου. Με τον όρο αυτό εννοείται το σύνολο των δραστηριοτήτων που αποσκοπεί στην επιρροή της γνώμης και της εικόνας που έχουν σχηματίσει για την Ελλάδα αλλοδαποί πολίτες που είτε μένουν ή διαμένουν στην Ελλάδα είτε την επισκέπτονται για τουριστικούς ή επαγγελματικούς λόγους. Προς αυτή την κατεύθυνση το Ίδρυμα Ωνάση έχει συντείνει με τη διοργάνωση

αρχαιολογικών εκθέσεων σε Μουσεία όπως το Μουσείο της Ακρόπολης και την ίδρυση της Στέγης Τεχνών και Γραμμάτων στην Αθήνα. Η καλλιέργεια διεθνών συνεργασιών συνιστά εξάλλου ένα από τους στόχους της Στέγης³⁹.

Το Ίδρυμα Ωνάση αποτελεί αρωγό με τη δράση του και στην εξυπηρέτηση της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής. Διάφορες δραστηριότητές του εστιάζουν σε γεωγραφικές περιοχές ελληνικού ενδιαφέροντος. Χαρακτηριστικά παραδείγματα αποτελούν η οικονομική ενίσχυση πανεπιστημιακών εδρών σε περιοχές της Εγγύς Ανατολής και της Βαλκανικής χερσονήσου (π.χ. πανεπιστήμια του Βοσπόρου, της Χάιφα και της Σόφιας), η διοργάνωση μεταπτυχιακού προγράμματος σπουδών στο Διεθνές Πανεπιστήμιο Ελλάδας με τίτλο "Κλασική Αρχαιολογία και Ιστορία της Μακεδονίας" και η παροχή υποτροφιών σε μαθητές του Αρσάκειου Σχολείου στα Τίρανα. Όλες αυτές οι δράσεις προλειαίνουν το έδαφος για τη βελτίωση των διμερών σχέσεων της Ελλάδας με την επιρροή της ξένης κοινής γνώμης και τη διαμόρφωση ευνοϊκής στάσης για την Ελλάδα από τη νεότερη γενιά.

Επίσης, το Ίδρυμα καταβάλλει προσπάθειες για τη δικτύωση των ανθρώπων που είναι μέτοχοι της ελληνικής παιδείας. Το δίκτυο αυτό επιτυγχάνεται μέσω προγραμμάτων επίσκεψης καθηγητών και επιστημόνων σε διάφορα πανεπιστήμια του εξωτερικού, μέσω της διοργάνωσης τακτικών συνεδρίων και ημερίδων και ιδιαιτέρως μέσω της ίδρυσης του Συνδέσμου Υποτρόφων του Ιδρύματος Ωνάση. Στο συγκεκριμένο χώρο, ακαδημαϊκοί, καθηγητές, επιστήμονες και άνθρωποι των τεχνών και των γραμμάτων που έχουν ευεργετηθεί από το ΙΩ, διατηρούν επαφές και διαμορφώνουν μια δεξαμενή σκέψης που επηρεάζει σε διανοητικό επίπεδο τον κόσμο.

Πέρα από την προβολή του ελληνικού πολιτισμού στην αλλοδαπή το Ίδρυμα Ωνάση εξυπηρετεί και τη δημόσια διπλωματία της Βορειοατλαντικής Συμμαχίας. Η Ελλάδα, εξάλλου, αποτελεί μέλος του ΝΑΤΟ. Στο πλαίσιο αυτό το ΙΩ δίνει έμφαση στο διάλογο των πολιτισμών, στην ανεκτικότητα και στην ενίσχυση του ρόλου της Κοινωνίας των Πολιτών. Ενδεικτικό παράδειγμα αποτελεί η διοργάνωση του 3ου Φόρουμ της Κοινωνίας των Πολιτών (Civil Society Days, CSD), το οποίο έλαβε χώρα στην Αθήνα το Νοέμβριο του 2009. Την ίδια περίοδο είχε υλοποιηθεί και το Παγκόσμιο Φόρουμ για τη Μετανάστευση και την Ανάπτυξη (Global Forum on Migration and Development, GFMD). Στις συγκεκριμένες εκδηλώσεις εκπρόσωποι οργάνωσης και

³⁹ <http://www.onassis.org/cultural-center.php>

σωματείων από όλο τον κόσμο αντάλλαξαν απόψεις με εκπροσώπους των κρατών μελών του ΟΗΕ για τη σχέση της μετανάστευσης με την ανάπτυξη των κρατών.

Επίσης, το Ίδρυμα Ωνάση διαπνέεται από ένα πνεύμα συνεργασίας με άλλους φορείς στην υλοποίηση των δράσεων του σε όλο τον κόσμο. Η συνεργασία λαμβάνει χώρα με φορείς της Ελλάδας και του εξωτερικού, τόσο του δημοσίου τομέα όσο και του ιδιωτικού. Η ίδρυση του Κέντρου Ελληνιστικών Σπουδών στην Αλεξάνδρεια με τη σύμπραξη της Βιβλιοθήκης της Αλεξάνδρειας, του Κοινοφελούς Ιδρύματος "Αλέξανδρος Σ. Ωνάσης", του Ιδρύματος Βαρδινογιάννη και του Πανεπιστημίου της Αλεξάνδρειας συνιστά χαρακτηριστικό παράδειγμα.

Εν κατακλείδι, διαπιστώνεται ότι το Ίδρυμα Ωνάση έχει αποτελέσει κύριο φορέα άσκησης πολιτιστικής διπλωματίας για την Ελλάδα. Αν και δεν ανήκει στο Ελληνικό Δημόσιο η προσφορά του στην προώθηση του ελληνικού πολιτισμού στο εξωτερικό και στη σύσφιξη των ελληνοαμερικανικών σχέσεων περιγράφεται ως σημαντική. Αναμφισβήτητα η εκπαιδευτική και πολιτιστική του δράση έχει καλύψει πολλά κενά της επίσημης ελληνικής εξωτερικής πολιτιστικής πολιτικής.

Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος

Ιστορία, σκοπός, οργάνωση. Ιδρυτής του κοινοφελούς ιδρύματος Σταύρος Νιάρχος (ΙΣΝ) είναι ο Σταύρος Νιάρχος ένας από τους μεγαλύτερους Έλληνες πλοιοκτήτες και εφοπλιστές. Ο Σταύρος Νιάρχος γεννήθηκε στην Αθήνα το 1909 και σπούδασε στη Νομική Σχολή της Αθήνας. Αρχικά, ασχολήθηκε επιχειρηματικά στο χώρο των αλευρόμυλων. Κατά τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου παρασημοφορήθηκε για τη δράση του ως έφεδρος αξιωματικός του Ελληνικού Πολεμικού Ναυτικού. Μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο δραστηριοποιήθηκε στο χώρο της ναυτιλίας. Αντιλαμβανόμενος τις οικονομικές δυνατότητες από τη μεταφορά πετρελαίου ανά τον κόσμο, ναυπήγησε ένα από τους μεγαλύτερους στόλους δεξαμενοπλοίων (tankers). Τη δεκαετία του '50 ίδρυσε τα ναυπηγεία Σκαρामαγκά και τα διυλιστήρια Ασπροπύργου. Πέρα από το χώρο της ναυτιλίας δραστηριοποιήθηκε στις χρηματιστηριακές επενδύσεις, στη διαχείριση ακινήτων και στη συλλογή έργων τέχνης. Απεβίωσε το 1996. Το 2003 ο Όμιλος Σταύρος Νιάρχος αποχώρησε επενδυτικά από το χώρο της ναυτιλίας πουλώντας και τα τελευταία πλοία του. Ο Σταύρος Νιάρχος έκανε τέσσερις γάμους, τρεις θρησκευτικούς και έναν πολιτικό το 1965 με την κόρη του Henry Ford II, Charlotte Ford. Μαζί

απέκτησαν την Helen Ford (Τσαούσης, 1998, σ. 1). Ωστόσο, σύζυγός του το μεγαλύτερο διάστημα της ζωής του ήταν η Ευγενία Λιβανού με την οποία απέκτησε τέσσερα παιδιά.

Το ΙΣΝ έχει την έδρα του στην πρωτεύουσα του Λιχτενστάιν, Vaduz. Αποτελεί έναν από τους εννέα κληρονόμους της διαθήκης του. Το Ίδρυμα κατέχει το 20% του μετοχών της λιβεριανής εταιρείας Willow Trust Company, που αποτελεί και τη βασική holding company του επιχειρηματικού ομίλου Σταύρος Νιάρχος (Παλούμπης, 2013, σ.11). Σκοπός του Ιδρύματος Σταύρος Νιάρχος είναι η πραγματοποίηση δωρεών σε τέσσερις θεματικούς τομείς, αυτόν της τέχνης και του πολιτισμού, της παιδείας, της υγείας και του αθλητισμού και της κοινωνικής πρόνοιας. Σύμφωνα με την επιθυμία του Νιάρχου το μεγαλύτερο μέρος των αγαθοεργιών του Ιδρύματος θα έχει ελληνικό προσανατολισμό. Συγκεκριμένα, το 50% των επιχορηγήσεων σε ετήσια βάση κατευθύνεται σε δραστηριότητες εντός της ελληνικής επικράτειας και το υπόλοιπο μισό στο εξωτερικό. Επίσης, το ΙΣΝ έχει τη δυνατότητα να δανείζεται χρήματα αναλογικά από την κληρονομική μερίδα των υπολοίπων οκτώ κληρονόμων της περιουσίας του Σταύρου Νιάρχου με σκοπό τη χρηματοδότηση μεγάλων έργων στην Ελλάδα. Ειδικότερα, όσον αφορά την Ελλάδα στόχος του ΙΣΝ είναι η επανεκκίνηση της ελληνικής οικονομίας και η αλλαγή της νοοτροπίας της ελληνικής κοινωνίας (Ρηγόπουλος, 2016, σ.31). Ο ρόλος του Ιδρύματος είναι συμπληρωματικός και όχι αναπληρωματικός σε αυτόν του Ελληνικού Κράτους.

Όργανα του ΙΣΝ είναι ο Πρόεδρος, το Διοικητικό Συμβούλιο και η 11μελής Εκτελεστική Διοίκηση. Πρόεδρος του ΔΣ από το 1996 μέχρι το θάνατό του το 2008 ήταν ο Sir Dennis Weatherstone. Τον διαδέχθηκε ο Ανδρέας Δρακόπουλος, υιός του Κωνσταντίνου Δρακόπουλου, ανεψιού και στενού συνεργάτη του Σταύρου Νιάρχου. Μέλη του Διοικητικού Συμβουλίου είναι οι δύο γιοί του Σταύρου Νιάρχου, Σπύρος και Φίλιππος Νιάρχος, ο Γιώργος Αγουρίδης⁴⁰ και ο Heini Murer⁴¹. Σύμβουλος του ΔΣ είναι ο πρόεδρος και τέως Γενικός Γραμματέας του Υπουργείου Εξωτερικών Βασίλης Κασκαρέλης. Το Ίδρυμα περιλαμβάνει τρία παραρτήματα, ένα στην Αθήνα με Διευθυντή τον Γιώργο Αγουρίδη, ένα στη Νέα Υόρκη με Διευθυντή τον Ανδρέα Δρακόπουλο και ένα στο Μονακό με Αναπληρωτή Διευθυντή τον Fabrice Gisbert.

⁴⁰ Νομικός Σύμβουλος του Σταύρου Νιάρχου.

⁴¹ Καθηγητής Βιοχημείας του πανεπιστημίου της Ζυρίχης.

Η έναρξη της λειτουργίας του Ιδρύματος ήταν επεισοδιακή καθώς απετέλεσε μήλον της έριδος μεταξύ των νόμιμων κληρονόμων του. Συγκεκριμένα, η σύζυγος του Σταύρου Νιάρχου Charlotte Ford κατέφυγε στην ελβετική δικαιοσύνη για να κερδίσει το 10% της κληρονομίας του αποθανόντος συζύγου της. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα το πάγωμα των μερισμάτων από τα έσοδα του 20% των μετοχών της εταιρείας Willow Trust Company. Εντούτοις, πριν η υπόθεση φτάσει σε δεύτερο βαθμό στον Άρειο Πάγο η Helen Ford έδωσε εντολή στον πρόεδρο του Συμβουλίου των Εκτελεστών, να ξεπαγώσουν τα μερίσματα. Η κίνηση αυτή απετέλεσε το έναυσμα για την έναρξη των κοινωφελών δράσεων του Ιδρύματος. Συγκεκριμένα, την πρώτη χρονιά (1996-1997) υπό την καθοδήγηση του Κωνσταντίνου Δρακόπουλου κατανεμήθηκαν χρηματοδοτήσεις συνολικού ποσού 3.5 δις δραχμές σε 35 οργανισμούς και συλλόγους για να καλυφθούν τα λειτουργικά τους έξοδα ή και να προβούν σε δραστηριότητες κοινωνικού ή πολιτιστικού περιεχομένου. Χαρακτηριστικά παραδείγματα χρηματοδότησης του απολογισμού της πρώτης χρονιάς λειτουργίας του ΙΣΝ ήταν η κατασκευή ενός ξενώνα για τους νοσηλεύόμενους του πανεπιστημιακού νοσοκομείου Ιωαννίνων που φέρει το όνομα Σταύρος Νιάρχος, η Γεννάδιος Βιβλιοθήκη, το Ελληνικό Ινστιτούτο Ναυτικής Αρχαιολογίας, και το Σώμα Ελληνίδων Οδηγών (Τσαούσης, 1998, σ.2).

Το ΙΣΝ δέχεται προτάσεις αποκλειστικά από μη κερδοσκοπικούς οργανισμούς (ΜΚΟ) στους τομείς της τέχνης και του πολιτισμού, της παιδείας, της υγείας και του αθλητισμού και της κοινωνικής πρόνοιας. Οι προτάσεις για χρηματοδότηση σε περιοχές εκτός της Ελλάδας ακολουθούν την εξής διαδικασία. Κάθε ενδιαφερόμενος οργανισμός από κάθε γωνιά του κόσμου δύναται να καταθέσει μια πρόταση δυνητικής χρηματοδότησης έργου. Η πρόταση συνοδεύεται πάντα από ένα σχέδιο υλοποίησης του έργου. Οι προτάσεις αξιολογούνται από ένα ειδικό τμήμα αξιολογητών της επενδυτικής τράπεζας J.P. Morgan. Η πιστή τήρηση των αρχών βάσει των οποίων λειτουργεί η ΜΚΟ όπως η εντιμότητα, η διαφάνεια και η αφοσίωση στο έργο που επιδεικνύει η διοίκηση και το προσωπικό του συνιστούν τα κριτήρια επιλογής σε πρώτο στάδιο. Στη συνέχεια αξιολογείται το ίδιο το αίτημα που κατατίθεται. Συγκεκριμένα, ερευνάται η επίδραση και τα οφέλη που θα έχει για την κοινότητα η πρόταση, η βιωσιμότητα που μπορεί να εμπεριέχει και τα τυχόν στοιχεία καινοτομίας (HIGGS, 2017, σ.1). Σημαντικό είναι το έργο να έχει κοινωνικό αντίκτυπο για μεγάλο χρονικό διάστημα μετά την υλοποίησή του. Ακολουθώντας, οι προτάσεις κατατίθενται στο Δ.Σ. στη Vaduz που αποφαινεται με πλειοψηφία. Όσον αφορά την Ελλάδα, τα πρώτα χρόνια του

Ιδρύματος μια ολιγάριθμη συμβουλευτική - εισηγητική επιτροπή⁴² στην Αθήνα, με επικεφαλής τον Κωνσταντίνο Δρακόπουλο, αναλάμβανε, αφού διενεργούσε μια επιτόπια έρευνα σε διάφορα μέρη της Ελλάδας και διαπίστωνε την ανάγκη χρηματοδότησης, να παραδώσει στα μέλη του Διοικητικού Συμβουλίου του Ιδρύματος έτοιμες τις προτάσεις που αξίζαν να χρηματοδοτηθούν σε δραστηριότητες στην ελληνική επικράτεια. Η πλειοψηφία των προτάσεων γίνονταν συνήθως δεκτή (Τσαούσης, 1998, σ. 4). Τα τελευταία χρόνια το έργο αξιολόγησης των αιτήσεων χρηματοδότησης έχει αναλάβει το Τμήμα διαχείρισης Δωρεών που, αφού αξιολογήσει την οικονομική και νομική κατάσταση των υπό αξιολόγηση Οργανισμών, καταθέτει την πρόταση στο Δ.Σ. Η όλη διαδικασία διαρκεί τρεις μήνες. Το ΙΣΝ συνήθως λειτουργεί αποκλειστικά ως χρηματοδότης δωρεών σε ΜΚΟ που αναλαμβάνουν την υλοποίηση ενός έργου. Εντούτοις, υπάρχουν περιπτώσεις που το ΙΣΝ αποφασίζει λόγω της μείζονος σημασίας ενός κοινωνικού προβλήματος να συμμετέχει στην υλοποίηση μιας δραστηριότητας από κοινού με το δωρεοδόχο Οργανισμό (HIGGS, 2017, σ.2). Χαρακτηριστικό παράδειγμα συμμετοχής στην υλοποίηση του έργου συνιστά η ανάγκη εκπαίδευσης των στελεχών των ΜΚΟ σε θέματα διαχείρισης, εξεύρεσης πόρων (πηγές χρηματοδότησης και τρόποι προσέλκυσής τους), οργάνωσης, επικοινωνίας (μάρκετινγκ, χρήση κοινωνικών δικτύων) και διαμόρφωσης καινοτόμων προγραμμάτων και υπηρεσιών. Στην ίδια λογική το Ίδρυμα δρομολόγησε το 2017 την πρωτοβουλία "Εκπαίδευση στην Κοινωνική Δράση" μέσω της οποίας φοιτητές μεταπτυχιακών προγραμμάτων στην Ελλάδα είχαν την ευκαιρία να παρακολουθήσουν ένα μάθημα πάνω σε αυτό το αντικείμενο, την ίδρυση ενός ανεξάρτητου Φορέα που θα αναλάβει την εκπαίδευση των ΜΚΟ και τη σύσταση ενός μεταπτυχιακού προγράμματος που θα εστιάζει στη γνώση του λεγόμενου Τρίτου Τομέα (HIGGS, 2017, σ.3). Η ροή χρηματοδότησης των ΜΚΟ ποικίλει αναλόγως τη συμφωνηθείσα σύμβαση δωρεάς. Παρέχεται στην αρχή, στη μέση ή στο τέλος της υλοποίησης του έργου είτε στο ίδιο τον Φορέα υλοποίησης είτε στους προμηθευτές του. Το ΙΣΝ στηρίζει, επίσης, προγράμματα που συμβάλλουν στη συνεργασία φορέων δημόσιου και ιδιωτικού τομέα.

⁴² Μέλη της πρώτης αυτής της άτυπης, εισηγητικής επιτροπής ήταν ο πρώην πρόεδρος της Ένωσης Ελλήνων Εφοπλιστών κ. Γιάννης Γκούμας, ο αρχιτέκτονας κ. Ανδρέας Βουρέκας - Πεταλάς, ο εκδότης της εφημερίδας «Εστία» κ. Άδωνις Κύρου, ο δικηγόρος κ. Γιώργος Αγουρίδης και ο αναπληρωτής καθηγητής του Πανεπιστημίου Αθηνών κ. Γιάννης Ανδρέου.

Μέχρι στιγμής το ΙΣΝ έχει ξοδέψει 2δς δολάρια σε περισσότερες από 3.800 δωρεές σε ΜΚΟ σε περισσότερες από 113 χώρες του κόσμου. Έμφαση δόθηκε σε αυτούς που έχουν κυρίως πληγεί στην Ελλάδα από την οικονομική κρίση με προγράμματα κοινωνικής ένταξης και ανεύρεσης εργασίας συνολικού κόστους 400 εκατ. Επίσης, στον τομέα του πολιτισμού και των τεχνών προσπαθεί να κάνει τις Τέχνες προσβάσιμες σε όλο τον κόσμο (Van Egmond, 2017, σσ.6-7).

Δραστηριότητες. Το Πολιτιστικό Κέντρο του Ιδρύματος Σταύρος Νιάρχος. Το Πολιτιστικό Κέντρο συνιστά τη μεγαλύτερη δωρεά του ΙΣΝ προς την Ελλάδα. Σχεδιάστηκε από την Ομάδα του διάσημου Ιταλού αρχιτέκτονα Renzo Piano. Αποτελεί ένα χώρο πολιτιστικών, εκπαιδευτικών και ψυχαγωγικών δραστηριοτήτων. Στόχος του Κέντρου είναι η συμπερίληψη σε ένα ενιαίο χώρο της Εθνικής Λυρικής Σκηνής, της Εθνικής Βιβλιοθήκης και του Πάρκου "Σταύρος Νιάρχος". Το πομπώδες και επιβλητικό αρχιτεκτονικό συγκρότημα περιβάλλεται από μια εκτεταμένη έκταση κατάφυτη από δένδρα και χώρους διασκέδασης. Η έκταση παραχωρήθηκε από το Δήμο Καλλιθέας και το τότε ΥΠΕΧΩΔΕ. Μετά την εκπόνηση μελετών υπεγράφη ένα μνημόνιο συνεργασίας μεταξύ του ΙΣΝ και του Ελληνικού Κράτους. Στη συνέχεια, υπεγράφη Σύμβαση μεταξύ του ΙΣΝ και του Κράτους. Η Σύμβαση ψηφίστηκε με Νόμο το 2009⁴³. Η Συμφωνία είχε τη μορφή Σύμπραξης Δημοσίου και Ιδιωτικού Τομέα. Ειδικότερα, το ΙΣΝ θα συνεισέφερε οικονομικά στα έξοδα μελέτης και κατασκευής του έργου. Το έργο θα εποπτευόταν από ένα Οργανισμό μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα με το καθεστώς της Ανώνυμης Εταιρείας τον οποίο θα στελέχωνε το ΙΣΝ. Με την ολοκλήρωση του έργου, το αρχιτεκτονικό συγκρότημα θα παραδιδόταν στην εποπτεία του Ελληνικού Κράτους. Μαζί με το έργο θα παραδιδόταν και ο Οργανισμός Διαχείρισης. Παράλληλα, το Κράτος θα αναλάμβανε την υποχρέωση συντήρησης του έργου για πέντε έτη. Το έργο κόστισε 566 εκατ. ευρώ. Το ΚΠΙΣΝ ήταν μια ιδέα του ΔΣ δύο έτη μετά τους Ολυμπιακούς Αγώνες, το 2006 σε οικονομικές συνθήκες τελείως διαφορετικές από την περίοδο της Κρίσης (Διαματάρης, 2016, σ.10). Το έργο παραδόθηκε στις 23 Φεβρουαρίου του 2017. Μέσα από το επιβλητικό αρχιτεκτονικό σχέδιο του Πολιτιστικού Κέντρου ΙΣΝ το Δ.Σ. ήθελε να συνδέσει το παλιό με το νέο, την Ακρόπολη με το Πολιτιστικό Κέντρο και τη θάλασσα

⁴³ ν. 3785/2009 (ΦΕΚ 138 Α')

με την πόλη της Αθήνας (Van Egmond, 2017, σ.6). Σήμερα το ΠΚΙΣΝ διοικείται από την ΠΚΙΣΝ Α.Ε. που αποτελείται από ένα εξαμελές Διοικητικό Συμβούλιο με Διευθύνοντα Σύμβουλο τον Νίκο Μανωλόπουλο⁴⁴.

Στο ΚΠΙΣΝ διοργανώνεται κάθε έτος τον Ιούνιο διεθνές συνέδριο για την κοινωφελή δράση. Συγκεκριμένα, εκπρόσωποι από διάφορα Ιδρύματα από όλο τον κόσμο συγκεντρώνονται στο ΚΠΙΣΝ ανταλλάσσοντας ιδέες για το ρόλο της φιλανθρωπίας στην Υφήλιο, μοιράζοντας βέλτιστες πρακτικές και εντοπίζοντας κοινούς στόχους που μπορούν από κοινού να επιτευχθούν (Αθανασόπουλος, 2013). Επίσης, στο πάρκο Σταύρος Νιάρχος του ΠΚΙΣΝ λαμβάνει χώρα κάθε Ιούνιο το “Summer Nostos Festival”, ένα φεστιβάλ με δραστηριότητες αθλητισμού, τέχνης και πολιτισμού. Διαρκεί μια εβδομάδα.

Η διάδοση των Ελληνικών Σπουδών και η εκμάθηση της Ελληνικής γλώσσας στο

εξωτερικό. Στο χώρο της παιδείας το ΙΣΝ έχει προχωρήσει τα τελευταία 20 έτη σε σημαντικές δωρεές σε φορείς εκτός Ελλάδας για τη διάδοση των ελληνικών σπουδών και της ελληνικής γλώσσας. Η προτεραιότητα αυτή του Ιδρύματος στηρίζεται στην ίδρυση Εδρών Ελληνικών Σπουδών σε ξένα πανεπιστήμια, στη χρηματοδότηση μεταπτυχιακών σπουδών σε αντικείμενο συναφές με τον Ελληνικό πολιτισμό, στην παροχή υποτροφιών σε υποψήφιους διδάκτορες και στην ενθάρρυνση πρωτοβουλιών εκμάθησης της Ελληνικής γλώσσας στο εξωτερικό. Οι προσπάθειες του Ιδρύματος έλαβαν χώρα κυρίως στον αγγλοσαξονικό χώρο. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η χρηματοδότηση του πανεπιστημίου Yale για την εγκαθίδρυση του Κέντρου Σταύρος Νιάρχος για τις Ελληνικές Σπουδές στο Κέντρο McMillan. Ειδικότερα, το πρόγραμμα ελληνικών σπουδών στο Κέντρο McMillan περιλαμβάνει τριετές πρόγραμμα εκμάθησης νέων ελληνικών σε επίπεδο τόσο αρχαρίων όσο και προχωρημένων, διαλέξεις από επισκέπτες καθηγητές που έχουν εξειδικευτεί στη μελέτη της Ελλάδας μετά την κλασική εποχή και τη διοργάνωση συμποσίων, σεμιναρίων και ημερίδων σχετικών με τη μελέτη της ελληνικής ιστορίας και του πολιτισμού. Οι δωρεές αφορούσαν τα έτη 2001, 2003 και 2007.

Στο ίδιο μήκος κύματος, το ΙΣΝ έκανε δωρεά στο Πανεπιστήμιο Simon Fraser του Καναδά. Το συγκεκριμένο εκπαιδευτικό ίδρυμα προσφέρει προπτυχιακά και μεταπτυχιακά προγράμματα σε ένα ευρύ φάσμα επιστημονικών κλάδων. Οι Ελληνικές

⁴⁴ Πρώην Γενικός Διευθυντής του Μεγάλου Μουσικής.

Σπουδές στο Simon Fraser συνιστούν ένα διεπιστημονικό πρόγραμμα σπουδών που περιλαμβάνει μαθήματα ελληνικής γλώσσας, λογοτεχνίας, ιστορίας, φιλοσοφίας και πολιτισμού, καλύπτοντας όλες τις περιόδους του Ελληνισμού, από την αρχαιότητα έως και σήμερα. Αξίζει να σημειωθεί ότι το συγκεκριμένο πανεπιστήμιο έχει αναπτύξει μακροχρόνιες σχέσεις με πολλά πανεπιστήμια στην Κίνα και συνεργάζεται μαζί τους σε ποικίλα προγράμματα, όπως η ανταλλαγή φοιτητών και τα εκπαιδευτικά ταξίδια.

Επίσης, στην ίδια κατεύθυνση κινείται και η σύσταση του Προγράμματος Υποτροφιών Ίδρυμα "Σταύρος Νιάρχος" για υποψηφίους διδάκτορες στο King's College του Λονδίνου. Οι υποτροφίες παρέχονται σε διαπρέψαντες σπουδαστές, μεταξύ αυτών και Έλληνες, οι οποίοι κάνουν Ελληνικές Σπουδές μεταπτυχιακού επιπέδου στο Τμήμα Κλασικών Σπουδών ή στο Τμήμα Βυζαντινών και Συγχρόνων Ελληνικών Σπουδών του αγγλικού εκπαιδευτικού Ιδρύματος.

Ενδεικτικό παράδειγμα στη συμβολή του ΙΣΝ στην εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας στο εξωτερικό συνιστά η δωρεά στο πανεπιστήμιο Cambridge. Συγκεκριμένα, το φημισμένο αγγλικό πανεπιστήμιο χρηματοδοτήθηκε για να υλοποιήσει ένα πρόγραμμα εκμάθησης της Ελληνικής γλώσσας μέσω διαδικτύου.

Η προστασία και η προβολή της πολιτιστικής κληρονομιάς. Το ΙΣΝ συμβάλλει με δωρεές στην προστασία και στην προβολή της ελληνικής πολιτιστικής κληρονομιάς. Χαρακτηριστικά παραδείγματα συνιστούν η παροχή δωρεάς στην Εν Αθήναις Αρχαιολογική Εταιρεία με την παροχή μηχανολογικού εξοπλισμού στο παράρτημά της στην Κύπρο το 1998 και η παροχή δωρεάς στο Ινστιτούτο αρχαιολογίας McDonald του πανεπιστημίου του Cambridge για τη δημοσίευση των ευρημάτων από την ανασκαφή στην Κέρο. Στο ίδιο πλαίσιο κινούνται οι δωρεές για την ανέγερση νέου Ερευνητικού Κέντρου Κλασικών και Βυζαντινών Σπουδών στο πανεπιστήμιο του Oxford το 2005 και οι δωρεές για την ανακαίνιση των αιθουσών που στεγάζουν τις ελληνικές και τις ρωμαϊκές αρχαιότητες του Μουσείου Fitzwilliam του πανεπιστημίου του Cambridge.

Η προβολή της Ορθοδοξίας. Η Ορθοδοξία συνιστά έναν ακόμα κομβικό τομέα ενίσχυσης του Ιδρύματος μέσω παροχής δωρεών. Συγκεκριμένα, το ΙΣΝ χρηματοδότησε το Ορθόδοξο Ινστιτούτο του Πατριάρχη Αθηναγόρα του πανεπιστημίου του Berkeley στις ΗΠΑ για την κάλυψη των λειτουργικών του εξόδων και του τεχνολογικού του εξοπλισμού. Επίσης, χρηματοδοτήθηκαν προγράμματα της Ελληνορθόδοξης Αρχιεπισκοπής της Αμερικής, της Μεγάλης του Γένους Σχολής για την κάλυψη των λειτουργικών της εξόδων και διάφορα

πρεσβυγενή Πατριαρχία όπως το Πατριαρχείο Ιεροσολύμων για την ανέγερση ενός νέου κτιρίου για τη φύλαξη των βιβλίων και των ιστορικών εγγράφων της βιβλιοθήκης του.

Η Δημόσια Βιβλιοθήκη της Νέας Υόρκης. Μία σημαντική δωρεά του ΙΣΝ συνιστά αυτή για την πλήρη ανακαίνιση του κεντρικού δανειστικού παραρτήματος της Δημόσιας Βιβλιοθήκης της Νέας Υόρκης στο Μανχάταν, ύψους 53 εκατομμυρίων ευρώ. Παράλληλα, μέσω της δωρεάς δημιουργείται καταπίστευμα (endowment) για την ενίσχυση των δημόσιων προγραμμάτων της Δημόσιας Βιβλιοθήκης. Η βιβλιοθήκη, όταν ολοκληρωθεί το έργο το 2020, θα φέρει την επωνυμία “Stavros Niarchos Foundation Library” (SNFL). Η πρωτοβουλία ξεκινάει από την παραδοχή ότι όλες οι βιβλιοθήκες συνιστούν ένα χώρο των ανοιχτών δημοκρατικών κοινωνιών. Στις βιβλιοθήκες παρέχεται η δυνατότητα να αναπτυχθεί η κοινωνία των πολιτών καθώς δημιουργούνται προϋποθέσεις για τη δημιουργικότητα των πολιτών μιας τοπικής κοινωνίας. Η σπουδαιότητα του εγχειρήματος του ΙΣΝ διακρίνεται από το γεγονός ότι 1,7 εκατ. πολίτες επισκέπτονται κάθε χρόνο τη Δημόσια Βιβλιοθήκη της Νέας Υόρκης όπου αναγιγνώσκουν και δανείζονται βιβλία.

Το SNF AGORA INSTITUTE στο πανεπιστήμιο Johns Hopkins. Μια άλλη αξιολογητέα δωρεά του Ιδρύματος σχετίζεται με τη χρηματοδότηση του προγράμματος “SNF AGORA INSTITUTE” στο πανεπιστήμιο Johns Hopkins. Στόχος του προγράμματος είναι να ενισχυθεί η συμμετοχή των πολιτών στα κοινά και στις δημοκρατικές διαδικασίες σε παγκόσμιο επίπεδο, καθώς και ο πλουραλισμός και ο ανοιχτός διάλογος, δίχως αποκλεισμούς. Το πρόγραμμα εστιάζει στο ιστορικό παράδειγμα της Αγοράς της αρχαίας Αθήνας που αποτελούσε ένα χώρο άσκησης της πολιτικής αρετής της ενασχόλησης με τα κοινά για τους Αθηναίους πολίτες και ένα απaráμιλλο παράδειγμα κοινωνικής συμμετοχής και δημοκρατικής παράδοσης. Στο πλαίσιο αυτό, το SNF Agora Institute θα αποτελέσει ένα ακαδημαϊκό χώρο και ένα δημόσιο φόρουμ όπου θα συγκεντρώνονται εμπειρογνώμονες από διάφορους επιστημονικούς τομείς όπως οι πολιτικές επιστήμες, η φιλοσοφία, η κοινωνιολογία και η ιστορία, θα ανταλλάσσουν απόψεις για τη δημοκρατία, την ανεκτικότητα και τον πλουραλισμό και θα προτείνουν τρόπους βελτίωσης της διαδικασίας λήψης αποφάσεων και του δημόσιου λόγου. Απώτερος στόχος του προγράμματος είναι η βελτίωση της σύγχρονης δημοκρατίας.

To German Marshall Fund των ΗΠΑ. Ενδιαφέρον παρουσιάζει και η χρηματοδότηση του προγράμματος του “Marshall Memorial Fellowship” (MMF) στην Ελλάδα από το ΙΣΝ για τα έτη 2008 και 2009. Αναλυτικότερα, μέσω του συγκεκριμένου προγράμματος παρέχεται η δυνατότητα σε στελέχη από το χώρο της πολιτικής, των επιχειρήσεων, των μέσων ενημέρωσης και των μη κερδοσκοπικών οργανισμών της Ελλάδας να ταξιδέψουν στις Η.Π.Α. Στόχος του προγράμματος είναι να εδραιωθεί μια μεγαλύτερη κατανόηση μεταξύ των εταίρων εκατέρωθεν του Ατλαντικού. Το German Marshall Fund των Η.Π.Α. (GMF) ιδρύθηκε το 1972 με μια δωρεά από την Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας εις μνήμην του Marshall Plan, του σχεδίου οικονομικής ανάκαμψης μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο.

Αξιολόγηση. Μέσα από την παρατήρηση των δράσεων του Ιδρύματος διαπιστώνεται ότι η πολιτική του ΙΣΝ κινείται προς δυο κατευθύνσεις. Από τη μια μεριά λειτουργεί ως δίαυλος άσκησης πολιτιστικής διπλωματίας για την Ελλάδα. Συγκεκριμένα, με διάφορες δράσεις του το ΙΣΝ έχει αποδείξει ότι συμβάλλει στην προβολή της διεθνούς εικόνας της Ελλάδας στο εξωτερικό, στην προστασία και στην προβολή της ελληνικής πολιτιστικής κληρονομιάς, στη διάδοση της ελληνικής παιδείας και στην εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας. Στην προβολή της εικόνας της Ελλάδας έχει συντείνει κατά μεγάλο βαθμό το ΠΚΙΣΝ. Η κατασκευή του ειδικά σε καιρούς δύσκολους για την ελληνική οικονομία δημιουργεί την εικόνα προς τα έξω ότι οι Έλληνες ακόμα και σε δυσχερείς καταστάσεις έχουν τη δυνατότητα να ορθώνουν ανάστημα, να δημιουργούν, να βρίσκονται στην πρωτοπορία και να αποτελούν φάρο για τον πολιτισμό και την παιδεία. Εξάλλου, σύμφωνα με τον Πρόεδρο του ΙΣΝ Ανδρέα Δρακόπουλο το Ίδρυμα θεωρεί ότι η κατασκευή του ΠΚΙΣΝ θα συμβάλλει στην ενίσχυση της αυτοπεποίθησης του ελληνικού λαού αλλά και θα αποτελέσει κίνητρο για να αλλάξει η νοοτροπία, κομβικό στοιχείο για να μην πέσει η ελληνική κοινωνία ξανά σε οικονομική κάμψη. Το επιβλητικό και πομπώδες ύφος του αρχιτεκτονικού συγκροτήματος του ΚΠΙΣΝ από τον Renzo Piano παραπέμπει στη δημιουργία μιας εντύπωσης ότι η Ελλάδα στέκεται ακόμα στα πόδια της, ότι συνιστά το θεματοφύλακα του δυτικού πολιτισμού και ότι συνεχίζει να αποτελεί φάρο του πνεύματος, των τεχνών και των γραμμάτων. Επίσης, συμβολίζει την αισιόδοξη ενατένιση της ελληνικής κοινωνίας κατά

μεσούσης της οικονομικής κρίσης (Kalmoukos, 2016, σ.1) ή ότι αποτελεί σύμβολο μιας νέας ελληνικής φιλοδοξίας⁴⁵.

Αποδεικτικά στοιχεία ότι το ΙΣΝ συνιστά ένα άτυπο μέσο για την άσκηση της ελληνικής πολιτιστικής διπλωματίας αποτελούν, επίσης, οι δωρεές του Ιδρύματος σε φορείς του εξωτερικού για θέματα προστασίας και προβολής της ελληνικής πολιτιστικής κληρονομιάς όπως η δωρεά στο Ινστιτούτο αρχαιολογίας McDonald του πανεπιστημίου του Cambridge και η δωρεά στην Εν Αθήναις Αρχαιολογική Εταιρεία, οι χρηματοδοτήσεις για τη σύσταση εδρών των ελληνικών σπουδών σε πανεπιστήμια του εξωτερικού όπως τα πανεπιστήμια Yale και Simon Fraser, οι δωρεές για την εκμάθηση της Ελληνικής γλώσσας όπως αυτής στο Πανεπιστήμιο του Cambridge για το πρόγραμμα εκμάθησης της ελληνικής γλώσσας μέσω διαδικτύου και η παροχή υποτροφιών σε Έλληνες και ξένους μεταπτυχιακούς φοιτητές για εμβάθυνση στις ελληνικές σπουδές. Στο ίδιο πλαίσιο κινείται και η χρηματοδότηση προγραμμάτων που στηρίζουν την ελληνορθόδοξη παράδοση τόσο στο Οικουμενικό Πατριαρχείο και τα πρεσβυγενή Πατριαρχία όσο και στον αγγλοσαξονικό κόσμο.

Από την άλλη μεριά, το ΙΣΝ δημιουργεί την εντύπωση ότι λειτουργεί και ως φορέας άσκησης της δημόσιας διπλωματίας των ΗΠΑ και της βορειοατλαντικής συμμαχίας έτσι όπως έχει διαμορφωθεί μετά την πτώση του ανατολικού μπλοκ. Όπως έχει επισημανθεί προηγουμένως κύρια στοιχεία της δημόσιας διπλωματίας των ΗΠΑ από τη δεκαετία '90 και μετά είναι η ενίσχυση του δημοκρατικού πολιτεύματος, η ενίσχυση της δημόσιας σφαίρας και της κοινωνίας των πολιτών, τα ανθρώπινα δικαιώματα και η έμφαση στο διάλογο, στην ανεκτικότητα και στον πλουραλισμό. Τα στοιχεία αυτά εντοπίζονται ως στόχοι σε πολλά προγράμματα που χρηματοδοτεί το ΙΣΝ. Συγκεκριμένα, η δωρεά για την κατασκευή του παραρτήματος της δανειστικής βιβλιοθήκης της Νέας Υόρκης και η δωρεά για το πρόγραμμα "SNF agora institute" στο πανεπιστήμιο Johns Hopkins συντείνουν στην ενίσχυση της κοινωνίας των πολιτών, στην εμβάθυνση της γνώσης για τη δημοκρατική θεωρία, στην ενίσχυση της συμμετοχικής δημοκρατίας, στον ανοιχτό διάλογο και την ανεκτικότητα. Στο ίδιο πλαίσιο κινείται και η επίσκεψη του προέδρου των ΗΠΑ Obama στο ΚΠΙΣΝ στις 16 Νοεμβρίου 2016. Κατά τη διάρκεια της επίσκεψής του στην Ελλάδα ο πρόεδρος Barack Obama επισκέφθηκε την Ακρόπολη και στη συνέχεια κατευθύνθηκε στο ΚΠΙΣΝ. Κατά

⁴⁵ Απόσπασμα από την ομιλία του Προέδρου της Γαλλίας Emmanuel Macron κατά την επίσκεψή του στο ΚΠΙΣΝ στις 8 Σεπτεμβρίου 2017.

τη διάρκεια της ομιλίας του στην Εθνική Λυρική Σκηνή εξέφρασε την ευγνωμοσύνη του στην Ελλάδα, έστειλε μηνύματα Δημοκρατίας σε ολόκληρο τον κόσμο και εξήρτα δώρα της Ελλάδας προς τον δυτικό κόσμο. Συγκεκριμένα ανέφερε «Ο Περικλής δημιούργησε το Σύνταγμα για όλους τους πολίτες και ενέπνευσε τον κόσμο. Έχουμε χρέος απέναντι στην Ελλάδα. Εδώ πριν από 25 αιώνες, στους βράχους αυτής της πόλης δημιουργήθηκε μια νέα ιδέα, η Δημοκρατία και το Κράτος»⁴⁶. Οι δηλώσεις του προέδρου Obama στο χώρο του ΚΠΙΣΝ σε συνδυασμό με την επίσκεψή του στην Ακρόπολη αποδεικνύουν ότι το ΙΣΝ απετέλεσε ένα διάλυο προβολής της επίσημης δημόσιας διπλωματίας των ΗΠΑ αλλά και της βορειοατλαντικής συμμαχίας. Στο ίδιο συμπέρασμα οδηγεί και η επίσκεψη του Προέδρου της Γαλλίας στο ΚΠΙΣΝ στις 8 Σεπτεμβρίου του 2017 αλλά και η χρηματοδότηση του προγράμματος Marshall Memorial Fellowship του German Marshall Fund των ΗΠΑ με στόχο την καλύτερη κατανόηση μεταξύ των εταίρων εκατέρωθεν του Ατλαντικού.

Το πνεύμα συνεργασίας με άλλους φορείς συνιστά κύριο χαρακτηριστικό του ΙΣΝ τόσο με το Ελληνικό Δημόσιο όσο και με ιδρύματα της δυτικής πλευράς του Ατλαντικού. Συγκεκριμένα, το ΙΣΝ έχει χρηματοδοτήσει προγράμματα που σχετίζονται με αμερικανικά Ιδρύματα όπως το Carnegie και το Rockefeller. Η χρηματοδότηση του Carnegie Hall και του Campus του πανεπιστημίου Rockefeller συνιστούν χαρακτηριστικά παραδείγματα. Στο ίδιο πλαίσιο το ΙΣΝ έχει συνεργαστεί με το ΕΠΠ. Η χρηματοδότηση του Ελληνικού Φεστιβάλ Κινηματογράφου αποτελεί ενδεικτικό παράδειγμα. Τέλος, η κατασκευή του ΚΠΙΣΝ ολοκληρώθηκε με τη μορφή Σύμπραξης Δημοσίου και Ιδιωτικού Φορέα.

Μια άλλη παρατήρηση είναι ότι το Ίδρυμα έχει την έδρα του στο Λιχτενστάιν. Προφανώς το νομοθετικό καθεστώς στην Ελλάδα θα αποθάρρυνε τον Έλληνα εφοπλιστή από το να συστήσει το Ίδρυμα στην Ελλάδα (Πελλένη – Παπαγεωργίου, 2007, σ.64-65). Η φορολογία, οι διοικητικές αγκυλώσεις αλλά και η επιβολή από το Ελληνικό Δημόσιο της εποπτείας του Ιδρύματος και των ατόμων που θα το διοικούσαν ενδέχεται να ήταν μερικοί από τους λόγους που το ΙΣΝ δεν έχει την έδρα του στην Αθήνα αλλά μόνο ένα παράρτημα.

Ωστόσο, η βούληση του Σταύρου Νιάρχου να κληροδοτήσει το 20% της περιουσίας του σε ένα κοινωφελές ίδρυμα ίσως συνιστά μια έμμεση αποδοχή των

⁴⁶ Βλ. <https://www.snf.org/el/grafeio-typou/lista-neon/2016/11/omilia-tou-proedrou-ton-ipa-barack-obama-sto-kpispn/>

οφειλόμενων του προς την πατρίδα του. Ενδεχομένως με αυτό τον τρόπο να ήθελε να ευεργετήσει την Ελλάδα ως αντάλλαγμα για τη φορολογική εύνοια που είχε τις δεκαετίες μετά τον Β΄ Π.Π. (Ξυδάκης, 2011, σ. 50). Εξάλλου, ήθελε τα περισσότερα χρήματα της περιουσίας του να πάνε στην Ελλάδα (Ζαμπούνης, 2012, σ. 20).

Συγκριτική αποτίμηση

Έχοντας υπόψη την παραπάνω ανάλυση των τριών ελληνικών ιδρυμάτων πολιτισμού ακολουθεί μια αξιολόγησή τους σε σύγκριση με το Ίδρυμα Ford. Συγκεκριμένα, παρατηρούνται κάποιες ομοιότητες και των τριών ελληνικών ιδρυμάτων σε σχέση με το αμερικανικό Ίδρυμα. Τόσο το Ίδρυμα Ωνάση όσο και το Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος δίνουν έμφαση στη σύσφιξη των διατλαντικών σχέσεων. Χαρακτηριστικά παραδείγματα αποτελούν η χρηματοδότηση του German Marshall Fund των Η.Π.Α. από το ΙΣΝ και το θυγατρικό Ίδρυμα του ΙΩ με τις ποικίλες δραστηριότητές του. Στο ίδιο πλαίσιο κινείται και το ΕΙΠ με την ίδρυση Γραφείου στην Ουάσιγκτον.

Το Ίδρυμα Ford και τα τρία ελληνικά ιδρύματα συμμετέχουν σε δραστηριότητες που προάγουν μια συνεργατικής μορφής δημόσια διπλωματία⁴⁷. Αυτό σημαίνει πως στοχεύουν ως φορείς σε σκοπούς που συγκλίνουν, ενεργώντας ως ιδρύματα κρατών που είναι σύμμαχοι. Οι κοινοί αυτοί στόχοι έχουν διαμορφωθεί μετά την κατάρρευση του ανατολικού μπλοκ. Σχετίζονται με την υπεράσπιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, την προάσπιση των δημοκρατικών αξιών και θεσμών, τη δημιουργία μιας ανοιχτής κοινωνίας, τη στήριξη της Κοινωνίας των Πολιτών και των ΜΚΟ, την ανεκτικότητα και τον πλουραλισμό. Ως στόχοι έχουν αποτυπωθεί στο Κείμενο της Κοπεγχάγης για την ανθρώπινη διάσταση το 1990 που συνάφθηκε από τα κράτη – μέλη της τότε ΔΑΣΕ. Τέτοιες δράσεις έχουν στηρίξει οικονομικά το ΙΩ με χαρακτηριστικό παράδειγμα τη διοργάνωση του 3ου Φόρουμ της Κοινωνίας των Πολιτών (Civil Society Days, CSD), το ΙΣΝ με παράδειγμα το πρόγραμμα “SNF Agora Institute” και το ΕΙΠ με παράδειγμα τις κοινές του δράσεις με το Ίδρυμα Anna Lindh.

Περαιτέρω, τα τρία ελληνικά ιδρύματα πολιτισμού έχουν υιοθετήσει πολλές μεθόδους δημόσιας διπλωματίας του Ιδρύματος Ford. Η ομοιότητα εστιάζεται σε εργαλεία εκπαιδευτικής πολιτικής. Η χορήγηση υποτροφιών για εκπόνηση διδακτορικής διατριβής, η σύσταση πανεπιστημιακών εδρών αμερικανικών και ελληνικών σπουδών αντίστοιχα, η οργάνωση σεμιναρίων, συνεδρίων, θερινών κύκλων

⁴⁷ Ο όρος προήλθε από τον Mark Leonard. Βλ. Leonard, (2002) σσ.22-27.

διαλέξεων και η σύσταση πανεπιστημιακών και τεχνικών σχολών συνιστούν τα κυριότερα παραδείγματα. Μέσω αυτών τα ιδρύματα συμβάλλουν στην οικοδόμηση μακροχρόνιων σχέσεων.

Η συνεργασία με άλλους φορείς αποτελεί ένα κοινό χαρακτηριστικό των τριών ελληνικών ιδρυμάτων με το αντίστοιχο αμερικανικό. Μέσω της συνεργασίας εκπονούνται έργα, συγχρηματοδοτούνται δραστηριότητες και υλοποιούνται από κοινού. Η συνεργασία πραγματοποιείται είτε με δημόσιους είτε με ιδιωτικούς φορείς. Έτσι το Ίδρυμα Ford έχει συνεργαστεί από κοινού με άλλα αμερικανικά ιδρύματα και πανεπιστήμια όπως το Rockefeller Foundation και το Harvard. Στο ίδιο πλαίσιο το ΙΩ έχει συνεργαστεί με αμερικανικά και ελληνικά πανεπιστήμια, το ΙΣΝ έχει προχωρήσει στην κατασκευή του ΠΚΙΣΝ με το Ελληνικό Κράτος μέσω ΣΔΙΤ και το ΕΙΠ έχει διοργανώσει εκδηλώσεις με τοπικούς φορείς της αλλοδαπής.

Σημείο ομοιότητας των ελληνικών ιδρυμάτων με το αντίστοιχο αμερικανικό συνιστά η ανακύκλωση προσώπων που αναλαμβάνουν τη διοίκηση των ιδρυμάτων. Αναλυτικότερα, παρατηρείται ότι πρόσωπα κυρίως από τον ακαδημαϊκό χώρο τοποθετούνται ως πρόεδροι ή μέλη Διοικητικού Συμβουλίου στο ένα ίδρυμα και μετά ασκούν παρόμοια καθήκοντα σε άλλο ίδρυμα. Χαρακτηριστικά παραδείγματα συνιστούν ο Ιωάννης Γεωργιάκης⁴⁸ και ο Γεώργιος Μπαμπινιώτης⁴⁹. Αυτό συμβαίνει επειδή έχουν αποκτήσει εμπειρία και know how. Κάτι αντίστοιχο συμβαίνει και στο Ίδρυμα Ford. Μέλη του board of trustees συχνά ήταν μέλη του Rockefeller Foundation και αντίστροφα.

Πέρα από τις ομοιότητες τα τρία ελληνικά ιδρύματα πολιτισμού διαφοροποιούνται σε μερικά σημεία από το Ίδρυμα Ford. Συγκεκριμένα, και τα τρία ελληνικά ιδρύματα εστιάζουν με τη δράση τους στην πολιτιστική διπλωματία. Αντίθετα, το αμερικανικό ίδρυμα επικεντρώνεται στην πτυχή της δημόσιας διπλωματίας που αποκαλείται συμβατικά "διπλωματία των ιδεών". Κύριος στόχος του Ιδρύματος Ford είναι η διάδοση και η επικράτηση στην οικουμένη του φιλελεύθερου διεθνισμού, ήτοι, των αμερικανικών πολιτικών αξιών και ιδεών. Συνεκδοχικά, συμπεραίνεται ότι ασκείται από το Ίδρυμα Ford μια ιδεολογική προπαγάνδα. Στον αντίποδα τα ελληνικά ιδρύματα (ΕΙΠ, ΙΩ και ΙΣΝ) έχουν ως κύρια αποστολή τους την προβολή του ελληνικού πολιτισμού και της ελληνικής γλώσσας.

⁴⁸ Πρόεδρος του ΙΩ (1989-1992) και Πρόεδρος του ΕΙΠ (1992-1993).

⁴⁹ Μέλος του Δ.Σ. του ΙΩ (2005-2014) και Πρόεδρος του ΕΙΠ (2006-2011).

Επίσης, ο ρόλος των τριών ελληνικών ιδρυμάτων χαρακτηρίζεται ως συμπληρωματικός του ελληνικού κράτους. Τόσο το ΕΙΠ όσο και τα ΙΩ και ΙΣΝ με τις δραστηριότητές τους στηρίζουν τη δημόσια πολιτική του Ελληνικού Κράτους που σχετίζεται με την εσωτερική και εξωτερική πολιτιστική πολιτική. Αντίθετα, το Ίδρυμα Ford συνεργαζόταν με την αμερικανική κυβέρνηση σε θέματα δημόσιας διπλωματίας και εξωτερικής πολιτικής αλλά στην ουσία αναπλήρωνε το Κράτος και δρούσε αντ' αυτού, ως εκπρόσωπός του. Άλλες πάλι φορές ενδέχεται να δημιουργούσε την εντύπωση ότι ενεργούσε και εναντίον της επίσημης κρατικής πολιτικής (Πελλένη – Παπαγεωργίου, 2007, σ.66). Οι ρίζες αυτού του φαινομένου ανιχνεύονται στην πολιτική παράδοση του αμερικανικού κράτους που θέλει η εκτελεστική εξουσία να μην εμπλέκεται σε θέματα πολιτιστικών σχέσεων και να τις αφήνει να πραγματοποιούνται από τον ιδιωτικό τομέα ή φορείς της δημόσιας σφαίρας.

Ειδικές ομοιότητες και διαφορές παρατηρούνται ανάμεσα στο Ίδρυμα Ford και καθένα από τα τρία ελληνικά ιδρύματα. Συγκεκριμένα, το αμερικανικό ίδρυμα δείχνει να αποτελούσε πρότυπο για τα δύο ιδρύματα των Ελλήνων εφοπλιστών. Τόσο ο στρατηγικός τους σχεδιασμός, όσο η λειτουργία τους, οι μέθοδοι που ακολουθούσαν και η δομή τους συνηγορούν σε αυτό το συμπέρασμα. Αντίθετα, πρότυπο για το ΕΙΠ αποτελούσε το Βρετανικό Συμβούλιο (British Council). Το γεγονός ότι αποτελεί ΝΠΙΔ της Γενικής Κυβέρνησης και ότι επικεντρώνεται στη διάδοση της ελληνικής γλώσσας και του σύγχρονου ελληνικού πολιτισμού συνηγορούν προς αυτή την κατεύθυνση. Παρεμφερές πρότυπο αποτελεί το Γαλλικό Ινστιτούτο (Institut Francais) με βασική διαφορά ότι ανήκει νομικά στο δημόσιο τομέα.

Περαιτέρω, η εμβέλεια δράσης του Ιδρύματος Ford καλύπτει όλη την Υφήλιο. Το ίδιο πράττουν και τα Ιδρύματα Ωνάσης και Σταύρος Νιάρχος. Οι πολιτιστικές και εν γένει κοινωφελείς δραστηριότητές τους καλύπτουν χώρες και των πέντε ηπείρων. Μπορεί η δράση τους να επικεντρώνεται στην Ευρώπη και τις ΗΠΑ, ωστόσο, η φιλανθρωπική τους παρουσία έχει παγκόσμιο χαρακτήρα. Η διαφορά μεταξύ των δυο ιδρυμάτων του ελληνικού εφοπλισμού και του αντίστοιχου αμερικανικού βρίσκεται στον όγκο δραστηριοτήτων ανά έτος και φυσικά στο μέγεθος του ενεργητικού τους. Συγκεκριμένα, παρατηρείται ότι το Ίδρυμα Ford είναι το δεύτερο μεγαλύτερο αμερικανικό ίδρυμα μετά το Bill and Melinda Gates Foundation (Marten, 2008, σ.8). Αντίθετα, η δράση του ΕΙΠ επικεντρώνεται σε συγκεκριμένες περιοχές του κόσμου όπως τα Βαλκάνια, ο Εύξεινος πόντος, η Ανατολική Μεσόγειος, οι κύριες ευρωπαϊκές πρωτεύουσες και η Ουάσιγκτον.

Επιπλέον, διαπιστώνεται ότι το Ίδρυμα Ωνάση συγκλίνει ιδεολογικά περισσότερο με το αμερικανικό Ίδρυμα. Το ΙΩ θεωρεί ότι το Κράτος οφείλει να έχει ένα παρεμβατικό χαρακτήρα στην οικονομία και υποστηρίζει την πολιτική του Κράτους Πρόνοιας όπως διαμορφώθηκε μετά τον Β΄ Π.Π.⁵⁰. Σε αυτό το σημείο παρουσιάζει ομοιότητες με το Ίδρυμα Ford που κινείται στο πολιτικό χώρο του Δημοκρατικού Κόμματος των ΗΠΑ. Αντίθετα, το ΙΣΝ ακολουθεί τη συνταγή του Τρίτου Δρόμου. Θεωρεί ότι ο Τρίτος Τομέας (Κοινωνία των Πολιτών, ΜΚΟ, ιδρύματα) θα πρέπει να αναλάβει την ευθύνη της κοινωνικής πολιτικής συμπληρωματικά προς το Κράτος ως αντιστάθμισμα στο αποτυχημένο μοντέλο του Κράτους Πρόνοιας (Ανώνυμος, 2016, σ.38).

Τέλος, μια διαφορά ουσίας που παρατηρείται ανάμεσα στα ελληνικά ιδρύματα πολιτισμού και τα αντίστοιχα αμερικανικά είναι η έλλειψη συντονισμού τους. Στις ΗΠΑ η συνεργασία μεταξύ του Ιδρύματος Ford και της αμερικανικής κυβέρνησης, αν και μη θεσμοθετημένη, δημιουργεί την εντύπωση μιας άριστης συνεργασίας προς τα έξω. Παράλληλα, υπάρχει συντονισμός δράσης του Ιδρύματος Ford με άλλα αμερικανικά ιδρύματα όπως το Rockefeller και το Carnegie. Αντίθετα, στην Ελλάδα παρατηρείται έλλειψη συντονισμού και αλληλοεπικάλυψη στις δραστηριότητες των ιδρυμάτων. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η ίδρυση πολιτιστικών κέντρων στην Αθήνα τόσο από το ΙΩ όσο και από το ΙΣΝ.

Πρόταση ελληνικής δημόσιας διπλωματίας: Η διπλωματία αιχμής

Έχοντας υπόψη τις παραπάνω διαπιστώσεις αναδύεται η ανάγκη σύνθεσης των συμπερασμάτων σε ένα λειτουργικό αποτέλεσμα για το σχεδιασμό και την εφαρμογή της δημόσιας πολιτικής του Ελληνικού Κράτους που σχετίζεται με τη Δημόσια Διπλωματία. Κύρια προτεραιότητα του σχεδιασμού της Δημόσιας Διπλωματίας είναι να αποφευχθεί η αλληλοεπικάλυψη αρμοδιοτήτων που παρατηρείται στην άσκηση της Δ.Δ. Συγκεκριμένα, διαπιστώνεται ότι η πολιτιστική διπλωματία ασκείται ταυτόχρονα από τρεις φορείς, ένα δημόσιο φορέα, το ΕΙΠ και δύο ιδιωτικούς φορείς τα κοινωφελή Ιδρύματα Ωνάση και Σταύρος Νιάρχος. Παρατηρείται λοιπόν μια διασπορά δράσεων που πολλές φορές επαναλαμβάνεται και εστιάζεται στις ίδιες θεματικές αφήνοντας κάποιους άλλους τομείς άθικτους. Εάν μάλιστα κανείς σκεφτεί ότι υφίστανται πολλά κοινωφελή και φιλανθρωπικά ιδρύματα με συναφείς αποστολές και στόχους όχι του

⁵⁰ Βλ. <http://www.onassis.org/presidents-message.php>

ίδιου μεγέθους όπως το Ίδρυμα Ωνάση και το ΙΣΝ (π.χ. το Ίδρυμα Ευγενίδου, Λασκαρίδη και Γουλανδρή) αλλά με αξιοπρόσεκτη δράση τόσο στο εξωτερικό όσο στο εσωτερικό της χώρας γίνεται αντιληπτό το μέγεθος της διασποράς και της αλληλοεπικάλυψης παρεμφερών δράσεων.

Ως εκ τούτου, προκύπτει η ανάγκη συντονισμού των δραστηριοτήτων όλων αυτών των φορέων. Μια πρόταση θα ήταν να υπήρχε ένα όργανο που θα ασκούσε τις λειτουργίες του σχεδιασμού, του συντονισμού, της διευκόλυνσης (facilitating) και της εποπτείας όλων αυτών των φορέων. Αυτόν το ρόλο θα μπορούσε να τον αναλάβει μια μόνιμη κοινοβουλευτική επιτροπή που θα ήταν αρμόδια για την άσκηση της Εθνικής Δημόσιας Διπλωματίας ακολουθώντας το παράδειγμα των ΗΠΑ πριν από τον Β'Π.Π. (Ninkovich, 1981, σ.32). Ειδικότερα, η Επιτροπή θα απαρτιζόταν από μέλη όλων των κομμάτων και θα αποφάσιζε με ενισχυμένη πλειοψηφία. Υποχρεωτική θα ήταν η παρουσία εκπροσώπων όλων των φορέων, ιδιωτικών και δημοσίων που θα υλοποιούσαν δυνητικά δημόσια και πολιτιστική διπλωματία. Θα συμμετείχαν στην Επιτροπή συζητώντας και εκθέτοντας προτάσεις και καινοτόμες ιδέες. Οι προτάσεις τους ομαδοποιημένες θα είχαν δεσμευτικό χαρακτήρα για τα μέλη της Επιτροπής. Κάθε φορέας είτε δημόσιος όπως το ΕΙΠ είτε ιδιωτικός όπως το ΙΣΝ θα κατέθετε στην Επιτροπή στην αρχή κάθε έτους τον προϋπολογισμό του για έγκριση και στο τέλος του έτους τον ετήσιο απολογισμό. Ο ρόλος της Επιτροπής θα ήταν περισσότερο κατευθυντήριο παρέχοντας γενικές γραμμές και καθορίζοντας το ευρύτερο πλαίσιο άσκησης της δημόσιας διπλωματίας στο εξωτερικό λαμβάνοντας υπόψη τα εθνικά συμφέροντα και τις διεθνείς εξελίξεις. Ο λεπτομερής σχεδιασμός της επιμέρους δράσης των φορέων θα εναπόκειτο στα Διοικητικά τους Συμβούλια. Παράλληλα, η Επιτροπή προτείνεται να διαθέτει μια Γραμματεία που θα λειτουργεί ως υπηρεσία κρίκος ανάμεσα στην Επιτροπή και τα Ιδρύματα. Θα αποτελείτο από πεπειραμένους Ειδικούς Συμβούλους και Συνεργάτες. Ο ρόλος αυτός θα μπορούσε να ανατεθεί και σε κάποια Διεύθυνση της Γενικής Γραμματείας Συντονισμού του Κυβερνητικού Έργου.

Εναλλακτικά, ο συντονισμός και η εποπτεία της εθνικής δημόσιας διπλωματίας θα μπορούσε να ασκηθεί από τη Γενική Γραμματεία Πρωθυπουργού. Ο πρωθυπουργοκεντρικός χαρακτήρας του κοινοβουλευτικού πολιτεύματος στην Ελλάδα ίσως ευνοεί την ανάθεση τέτοιων δραστηριοτήτων σε ένα Γραφείο Δ.Δ. που θα υπάγεται απευθείας στον Πρωθυπουργό. Η ανάθεση της αρμοδιότητας του συντονισμού και της εποπτείας της δημόσιας διπλωματίας της χώρας απευθείας στη Γενική Γραμματεία Πρωθυπουργού θα συντείνει στην άμεση ενημέρωση του

Πρωθυπουργού χωρίς την παρεμβολή πολλών μεσαζόντων και στην αύξηση της αποτελεσματικότητας. Ωστόσο, η άσκηση της εν λόγω δημόσιας πολιτικής με αυτόν τον τρόπο ενδέχεται να απεκδύετο του διακομματικού της χαρακτήρα και να παλινδρομούσε ανάλογα με το πολιτικό πρόγραμμα της εκάστοτε Κυβέρνησης.

Όσον αφορά την ουσία της δημόσιας πολιτικής που σχετίζεται με την Δημόσια Διπλωματία κρίσιμο θα ήταν να υπάρξει ένας σχεδιασμός εντοπισμού των σημείων στα οποία η Ελλάδα διαθέτει ανταγωνιστικό πλεονέκτημα και να τονισθούν. Τέτοια πλεονεκτήματα θεωρούνται η πολιτιστική κληρονομία (αρχαιολογικοί χώροι, μουσεία κ.α.) και η αρχαία ελληνική γραμματεία (π.χ. Έπη του Ομήρου, ραψωδίες και συγγράμματα φιλοσοφίας), η ορθόδοξη παράδοση (π.χ. Οικουμενικό και πρεσβυγενή Πατριαρχείο), ο τουρισμός και η ναυτιλία. Σε αυτούς τους τέσσερις πυλώνες θα πρέπει να στηριχθεί το εποικοδόμημα της ελληνικής δημόσιας διπλωματίας. Μέσα από τη συνέργεια στην τεχνογνωσία αυτών των ανταγωνιστικών πλεονεκτημάτων θα παραχθούν πολλαπλασιαστές θετικών επιπτώσεων για την εικόνα και τη διεθνή επιρροή της Ελλάδας. Τα ελληνικά πολιτιστικά και γενικά τα κοινωφελή ιδρύματα θα πρέπει επομένως να εστιάσουν τις δωρεές και χρηματοδοτήσεις τους σε δράσεις αυτών των πυλώνων ώστε να εξαχθεί το βέλτιστο αποτέλεσμα.

Επίσης, η άσκηση της δημόσιας – πολιτιστικής διπλωματίας θα μπορούσε να ασκηθεί σε δυο μέτωπα, ένα στο εξωτερικό και ένα στο εσωτερικό της χώρας. Στην αλλοδαπή με τη στήριξη φορέων που προβάλλουν τον πολιτισμό της Ελλάδας και επηρεάζουν την κοινή γνώμη των πολιτών άλλων κρατών. Στο εσωτερικό με την ανάπτυξη δραστηριοτήτων που θα επηρεάσουν την εικόνα που έχουν οι αλλοδαποί επισκέπτες στην Ελλάδα. Χαρακτηριστικό παράδειγμα της δεύτερης περίπτωσης αποτελεί ο σχεδιασμός εκθέσεων σε μουσεία που προσεκτικά θα περνάνε μηνύματα στους επισκέπτες τουρίστες για την εικόνα και το ρόλο της σύγχρονης Ελλάδας στο διεθνές στερέωμα. Ενδεικτικά, αναφέρεται η έκθεση που διοργανώθηκε στο Μουσείο της Ακρόπολης από το Ίδρυμα Ωνάση με θέμα "emotions. Ένας κόσμος συναισθημάτων"⁵¹. Συγκεκριμένα, μέσα από τα επεξηγηματικά κείμενα στην Έκθεση περνούν μηνύματα που σχετίζονται με το ρόλο της σύνεσης και της νηφαλιότητας στη λήψη αποφάσεων με δημοκρατικό τρόπο και της χαλιναγώγησης των παθών για την επικράτηση της Ειρήνης.

⁵¹ Από τις 18 Ιουλίου έως τις 19 Νοεμβρίου 2017.

Μια εναλλακτική πρόταση σχεδιασμού εθνικής δημόσιας διπλωματίας θα ήταν ο σχεδιασμός μιας “δημόσιας διπλωματίας αιχμής” (niche diplomacy). Η Ελλάδα όντας μεν ένα κράτος – μέλος ισχυρών συμμαχιών και διεθνών οργανισμών αλλά όχι τόσο δυνατή ώστε να επιβάλει πάντα τις απόψεις της σε διεθνές επίπεδο, θα μπορούσε να διαδραματίσει σημαίνοντα ρόλο διαμορφώνοντας μια εξειδικευμένη διπλωματία (Mellissen, 2005, σ.67). Το ρόλο αυτόν θα μπορούσε να τον αναλάβει η Ναυτιλία με το διεθνές κύρος της. Η τεχνογνωσία που διαθέτουν οι Έλληνες ναυτικοί είναι γνωστή και αναμφισβήτητη σε όλο τον κόσμο. Πλοιοκτήτες και εφοπλιστές την έχουν τελειοποιήσει ανά τους αιώνες και έχουν χτίσει αυτοκρατορίες με τεράστιες περιουσίες. Το ευνοϊκό καθεστώς εξάλλου του Ελληνικού Συντάγματος συνέβαλε στην ευνοϊκή αυτή κατάσταση. Το μόνο που μένει είναι να κεφαλαιοποιηθεί συντεταγμένα σε όρους δημόσιας διπλωματίας. Η εικόνα της ελληνικής ναυτιλίας είναι ήδη καταξιωμένη και εκπέμπει υπεροχή και κλέος σε όλες τις γωνιές του κόσμου. Εάν αυτή η εικόνα συνδεόταν περισσότερο με την εικόνα της Ελλάδας στην αλλοδαπή θα μπορούσε να αποτελέσει ένα ισχυρό μέσο επιρροής για την ελληνική εξωτερική πολιτική. Κινητήρες αυτής της διπλωματίας αιχμής θα μπορούσαν να ήταν τα κοινωφελή ιδρύματα του ελληνικού εφοπλισμού. Μέχρι στιγμής σε αυτή την κατεύθυνση έχουν κινηθεί μεμονωμένες κινήσεις ιδρυμάτων Ελλήνων εφοπλιστών όπως του Ωνάση, του Νιάρχου, του Ευγενίδου και του Λασκαρίδη. Ζητούμενο, επομένως, είναι η δημιουργία μιας οικονομίας κλίμακας των προσπαθειών και δραστηριοτήτων από τα διάφορα κοινωφελή ιδρύματα του ελληνικού εφοπλισμού που εστιάζουν στην ανάδειξη του ρόλου της ελληνικής ναυτιλίας στη διεθνή σκηνή. Αυτό μπορεί να επιτευχθεί με πολλούς τρόπους.

- Πρώτον, χρηματοδοτώντας τη σύσταση ιδιωτικών φορέων φιλικού διακανονισμού, συνδιαλλαγής και διαιτησίας διεθνών ιδιωτικών διαφορών που σχετίζονται με το ναυτικό δίκαιο. Εξάλλου, η διαιτησία αποτελούσε ένα τρόπο επίλυσης των ιδιωτικών διαφορών που ανάγεται στην κλασική εποχή της αρχαίας Αθήνας.
- Δεύτερον, με τη δωρεάν ναύλωση εμπορικών πλοίων για ανθρωπιστικές και ειρηνευτικές αποστολές. Χαρακτηριστικά παραδείγματα θα μπορούσαν να ήταν η μεταφορά προσφύγων, η μεταφορά προσωπικού ειρηνευτικών αποστολών και η μεταφορά τροφίμων σε εμπόλεμες ζώνες.
- Τρίτον, χρηματοδοτώντας την ίδρυση κέντρων ναυτικής ιστορίας και θαλασσιών ερευνών σε διάφορα μέρη του κόσμου με αποστολή την ανάδειξη της ελληνικής

ναυτικής κληρονομιάς και ιστορίας στο εξωτερικό αλλά και την έρευνα του θαλασσίου περιβάλλοντος για επιστημονικούς σκοπούς.

- Τέταρτον, με την ανάληψη πρωτοβουλιών για την προστασία του θαλάσσιου περιβάλλοντος. Στο πλαίσιο αυτό ενδεικτικά θα μπορούσαν να διοργανώνονται συνέδρια για την ευαισθητοποίηση της κοινής γνώμης για τα θέματα προστασίας του θαλασσίου περιβάλλοντος, να προτείνονται ρυθμιστικά μέτρα και να χρηματοδοτούνται ΜΚΟ που δραστηριοποιούνται στην προστασία του περιβάλλοντος.
- Πέμπτον, με τη χρηματοδότηση θεματικών κρουαζιέρων πολιτισμού. Τον τελευταίο καιρό διάφορες εταιρίες του συγκεκριμένου κλάδου έχουν διαφοροποιήσει το τουριστικό προϊόν τους διοργανώνοντας διαδρομές περιήγησης προκαθορισμένες στη θεματική του πολιτισμού. Χαρακτηριστικά παραδείγματα θεματικών κρουαζιέρων πολιτισμού αποτελούν κρουαζιέρες με θέμα την ελληνική μυθολογία και ξενάγηση σε τόπους που σχετίζονται με γεγονότα από τη μυθολογία και κρουαζιέρες με θέμα την αρχαία ελληνική φιλοσοφία και περιήγηση σε αρχαιολογικούς χώρους σχολών της αρχαίας σκέψης (Μπούτλας, 2016, σ.6).
- Έκτον, με τη διεθνοποίηση της ελληνικής ναυτικής εκπαίδευσης. Μέχρι στιγμής η ναυτική εκπαίδευση στην Ελλάδα έχει δημόσιο χαρακτήρα και πραγματοποιείται από τις Ακαδημίες Εμπορικού Ναυτικού και το Κέντρο Επιμόρφωσης Στελεχών Εμπορικού Ναυτικού αρμόδιο για τη μετεκπαίδευση των πλοιάρχων. Παράλληλα, προπτυχιακά και μεταπτυχιακά τμήματα ναυτιλιακών σπουδών υποστηρίζονται στα πανεπιστήμια του Πειραιά και του Αιγαίου⁵². Η εσωστρέφεια των προαναφερόμενων ιδρυμάτων θα μπορούσε να αλλάξει χαρακτήρα και να αποτελέσει εργαλείο της ελληνικής δημόσιας διπλωματίας, εάν ιδρύονταν παραρτήματα των Ακαδημιών Εμπορικού Ναυτικού στο εξωτερικό σε διάφορες χώρες ελληνικού ενδιαφέροντος. Η ίδρυση τους θα μπορούσε να λάβει το χαρακτήρα ΣΔΙΤ όπως το παράδειγμα του ΚΠΙΣΝ στην Αθήνα. Με αυτό τον τρόπο τα κοινωφελή ιδρύματα του ελληνικού εφοπλισμού θα μπορούσαν να αναλάβουν τη χρηματοδότηση και την κατασκευή των παραρτημάτων και στη συνέχεια να ανατεθεί η εποπτεία τους στο Ελληνικό Κράτος. Επίσης, το Κέντρο Επιμόρφωσης Στελεχών Εμπορικού Ναυτικού και τα ελληνικά πανεπιστήμια ναυτιλιακών σπουδών θα μπορούσαν να αναβαθμισθούν και να διοργανώνουν επιμορφωτικά προγράμματα για αλλοδαπούς πλοιάρχους, summer schools, ανταλλαγές καθηγητών με ξένα ιδρύματα, fellowships και σεμινάρια.

Όλα αυτά θα μπορούσαν να τα χρηματοδοτήσουν τα κοινωφελή ιδρύματα του ελληνικού εφοπλισμού συντονισμένα, από κοινού ή να αναλάβει κάθε Ίδρυμα ένα

⁵² Στη Χίο.

τομέα. Αυτή η πρόταση θα ήταν *win - win* τόσο για τον ελληνικό εφοπλισμό όσο και για την Ελληνική Πολιτεία. Από τη μια μεριά η χρηματοδότηση τέτοιων δραστηριοτήτων θα υποκαθιστούσε ενδεχομένως πιθανές φορολογικές υποχρεώσεις προς το ελληνικό δημόσιο και από την άλλη μεριά θα συνέτεινε στο να αναδειχθεί η Ελλάδα ως ένα κράτος που ενδιαφέρεται για την επίλυση των διεθνών διαφορών, την προστασία του περιβάλλοντος, την ανθρωπιστική δράση αλλά και τη διάδοση της γνώσης και κατά συνέπεια να αυξηθεί η επιρροή της σε γεωγραφικά σημεία ελληνικού ενδιαφέροντος. Εξάλλου, η Ναυτιλία μέσω της θαλάσσης έχει πρόσβαση σε όλα τα σημεία της Γης.

**Greek cultural foundations and public diplomacy.
Comparison with Ford Foundation.**

Georgios Boutlas

Abstract

The present study aims at the comparative study of the Greek cultural institutions with the American Ford Foundation in relation to the exercise of public diplomacy. The Hellenic Foundation for Culture (HFC), the Onassis Foundation and the Stavros Niarchos Foundation are selected from the Greek foundations. The research is based on the study of Greek-language and foreign-language literature and the official websites of the foundations under study. The demarcation of the terms "foundation" and "public diplomacy" is forthcoming. It follows the presentation and analysis of the history and actions of the Ford Foundation and the selected Greek institutions from their foundation until today. Examples of their activities are provided for a better understanding of their mission. Through their comparative study their action is evaluated and useful conclusions are drawn. Typically, emphasis is placed on strengthening transatlantic relations, promoting a collaborative public diplomacy, and choosing mainly education policy tools as points of similarity between the Ford Foundation and Greek foundations. The main difference is the emphasis given by the Ford Foundation to the so-called "diplomacy of Ideas" as opposed to the Greek institutions focusing on "cultural diplomacy". The research concludes with proposals for the better exercise of a Greek public diplomacy in the future, which will make the best use of the dynamics of Greek foundations. In particular, it is proposed to establish institutions to fill the gap of coordination among the institutions in general and to take the best distribution of their actions. At the same time, Greece's support for its four comparative advantages, cultural heritage, Orthodox tradition, tourism and shipping will be beneficial for its public image abroad. Alternatively, it is advisable to design a niche diplomacy focusing on Greece's supremacy in shipping.

Keywords: charitable foundations, public diplomacy, Ford Foundation, Hellenic Foundation for Culture, Onassis Foundation, Stavros Niarchos Foundation.

Πηγές – Βιβλιογραφία

Πηγές

Α΄ Νόμοι

α.ν. 2039/1939

ν.2026/1992 (ΦΕΚ 43/Α΄)

ν.2317/1995 (ΦΕΚ 125/Α΄)

ν.2524/1997 (ΦΕΚ 183/Α΄)

ν.3785/2009 (ΦΕΚ 138/Α΄)

ν.4250/2014 (ΦΕΚ 74/Α΄)

ΥΑ Φ.1/116/ΑΣ223/31.03.1998 (ΦΕΚ 335/Β΄)

Κείμενο της Κοπεγχάγης για την ανθρώπινη διάσταση. (ΔΑΣΕ, 1990)

Β΄ Ιστοσελίδες

Για το Ίδρυμα Ford

<https://www.fordfoundation.org/about-us/our-origins/>

<https://www.fordfoundation.org/about-us/a-legacy-of-social-justice/>

Για το Ίδρυμα Ωνάση

<http://www.onassis.org/>

<http://www.onassis.org/presidents-message.php>

<http://www.onassis.org/cultural-center.php>

Για το Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος

<https://www.snf.org/el/>

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

Αθανασόπουλος, Αλ. Αγγ. (2013, Μάρτιος 23). Ανδρέας Δρακόπουλος:

Η φιλανθρωπία είναι θέμα παιδείας. *Το Βήμα*,

Ανακτήθηκε από: <http://www.tovima.gr/society/article/?aid=504056>

Ανώνυμος, (2005). *10 χρόνια Ελληνικό Ίδρυμα Πολιτισμού Βερολίνου*. Θεσσαλονίκη:

Ελληνικό Ίδρυμα Πολιτισμού Βερολίνου.

Ανώνυμος, (2011, Μάιος 28). Το ίδρυμα Φορντ στην Ελλάδα - εισαγωγή.

Διανοούμενοι, χρήμα και εξουσία. *Αρδην*, 56.

Ανακτήθηκε από: <http://ardin-rixi.gr/archives/1200>

Ανώνυμος, (2016, Φθινόπωρο). Words of wisdom. *Hilton Athens Magazine*.

- Φθινόπωρο, 35-39. Ανακτήθηκε από:
https://www.snf.org/media/6607707/Athens-Hilton-Magazine_Autumn-2016.pdf
- Αστραπέλλου, Μ. (2015, Οκτώβριος 20). Οι γέφυρες του Ιδρύματος Ωνάση.
Το Βήμα, Ανακτήθηκε από:
<http://www.tovima.gr/vimagazino/views/article/?aid=747040>
- Βασιλειάδης, Ν. & Μπουτσιούκη, Σ. (2015). *Πολιτιστική Διπλωματία. Ελληνικές και Διεθνείς διαστάσεις*. Αθήνα: ΣΕΑΒ. Ανακτήθηκε από:
https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/4424/1/15527_Vasileiadis%20Total-KOY.pdf
- Βενιζέλος, Ευ. (1997). *Πεδία εξωτερικής πολιτιστικής πολιτικής*. Αθήνα: Υπουργείο Πολιτισμού.
- Γαλάνη, Ελ., Γιαννακοπούλου, Τ. & Μητσάνη, Ελ. (2008). *Ελληνικό Ίδρυμα Πολιτισμού 1992-2008. Σκοπός, Οργάνωση, Δραστηριότητες*. Αθήνα: χ.ε.
- Γιανναράς, Χρ. (2001). *Πολιτιστική Διπλωματία. Προθεωρία ελληνικού σχεδιασμού*. Αθήνα: Ίκαρος.
- Γκαβός, Θ. (2010, Οκτώβριος 16). Περικόπτοντας το βρετανικό δημόσιο. *ΣΚΑΪ.gr*, Ανακτήθηκε από:
<http://www.skai.gr/news/opinions/article/154265/perikoptodas-to-vretaniko-dimosio/>
- Διαματάρης, Αντ. Η. (2016, Ιούνιος 16). Το μέγιστο των δυνατοτήτων μας για τη βελτίωση της ζωής των συνανθρώπων μας. *Εθνικός Κήρυκας* σσ.10-11.
- Ζαμπούνης, Χρ. (2012, Ιανουάριος 15). Διεθνείς Έλληνες. Ανδρέας Δρακόπουλος. *Πρώτο Θέμα _ People*, σ.20.
- Καθημερινή (2011, Μάιος 28). Οι χορηγίες του Ιδρύματος Φορντ. *Άρδην*, 56. (πρώτη δημοσίευση στην Καθημερινή 04/06/1975).
 Ανακτήθηκε από: <http://ardin-rixi.gr/archives/1198>
- Καραγιαννόπουλος, Ι. (1996). *Το βυζαντινός κράτος*. Θεσσαλονίκη: Βάνιας.
- Κωστούλα, Ελ. (2010). *Πολιτιστική Διπλωματία: Η περίπτωση της Ελλάδας* (Τελική εργασία). Αθήνα: Εθνική Σχολή Δημόσιας Διοίκησης.
 Ανακτήθηκε από: http://www.ekdd.gr/ekdda/files/ergasies_esdd/20/5/1513.pdf
- Μακρυδημήτρης, Αντ. (2010). *Δημόσια Διοίκηση. Στοιχεία διοικητικής οργάνωσης*. Αθήνα: Εκδόσεις Σάκκουλα Α.Ε.
- Μπούτλας, Γ. (2016, Ιούνιος). *Θαλάσσιος πολιτιστικός τουρισμός και χωρική ανάπτυξη*. Ανακοίνωση στο 14^ο Συνέδριο του Ελληνικού Τμήματος της

- Ευρωπαϊκής και Διεθνούς Εταιρείας Περιφερειακής Επιστήμης, Αθήνα, Ιούνιος 24-25.
- Ξυδάκης, Γ.Ν. (2011). Η δωρεά που αλλάζει την εικόνα της Αθήνας. *Καθημερινή GK*, 45, 48-63.
- Παλούμπης, Ι. (2013). Σταύρος Νιάρχος. Θρύλος της ελληνικής & παγκόσμιας ναυτιλίας. *Περίπλους ναυτικής ιστορίας*, 83, 4-19.
- Πελένη – Παπαγεωργίου Ανθ. (2007). *Το ίδρυμα ιδιωτικού δικαίου*. Αθήνα: Αντ. Ν. Σάκκουλα.
- Ρηγόπουλος, Δ. (2016, Ιούνιος 18). Ανδρέας Δρακόπουλος. *Κ της Καθημερινής*, Ανακτήθηκε από: https://www.snf.org/media/6168853/Andreas-Dracopoulos-Interview-K-Kathimerini_18062016.pdf
- Τσαούσης, Κ. (1998, Μάρτιος 1). Ίδρυμα Νιάρχου. Το «πώς» και το «γιατί» των εμβασμάτων από το Βαντούζ. *Το Βήμα*, Ανακτήθηκε από: <http://www.tovima.gr/culture/article/?aid=96641>
- Χειλάς, Ν. (2012, Φεβρουάριος 7). Το Ελληνικό Ίδρυμα Πολιτισμού τρώει τα παιδιά του. Πώς και γιατί θα σιγήσει η «φωνή» της Ελλάδας στο Βερολίνο. *Το Βήμα*, Ανακτήθηκε από: <http://www.tovima.gr/culture/article/?aid=442307>

Ξενόγλωσση

- Bergahahn, V.R. (2001) 2002. *America and the intellectual cold wars in Europe. Shepard Stone between philanthropy, academy and diplomacy*. Princeton: Princeton University Press.
- Brademas, J. (1987). A World No Longer Narrow: Bringing Greece to American Universities. *American Political Science Association*, 20, 872-875.
- HIGGS (2017 Ιανουάριος 17). Συνέντευξη: Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος. Ανακτήθηκε από: <https://higgs3.org/to-idryma-stavros-niarchos-apanta-stis/>
- Kalmoukos, Th. (2016, December 30). SNF co-Pres. Andreas Dracopoulos on SNFCC and his plans for the future. *The National Herald*, Ανακτήθηκε από: <https://www.thenationalherald.com/145872/snf-co-pres-andreas-dracopoulos-snfcc-plans-future/>
- Leonard, M. (2002). *Public diplomacy*. London: The Foreign Policy Centre.
- MacDonald, D. (1989). *The Ford Foundation. The men and the million*. New Jersey: Transactions Printers.

Marshall, And. G. (2011). *Education or Domination? The Rockefeller, Carnegie, and Ford Foundations Developing Knowledge for the Developing World*.

Ανακτήθηκε από: <https://andrewgavinmarshall.com/2011/10/21/education-or-domination-the-rockefeller-carnegie-and-ford-foundations-developing-knowledge-for-the-developing-world/>

Marten, R. & Witte, J.M. (2008). Transforming Development? The role of philanthropic foundations in international development cooperation. *GPPi Research Paper Series*, 10, 1-40.

Melissen, J. (2005). (eds) *The new public diplomacy. Soft power in international relations*. New York: Palgrave MacMillan.

Micinski, N.R. (2017). The Changing Role of the Ford Foundation in International Development, 1951–2001. *Voluntas*, 28, 1301–1325.

Ninkovich, Fr. A. (1981). *The diplomacy of ideas. U.S. foreign policy and cultural relations, 1938-1950*. Cambridge: Cambridge University Press.

Nye, J.S. (2005). *Ηπια ισχύς. Το μέσο επιτυχίας στην παγκόσμια πολιτική* (μτφρ. Ερρ. Μπαρτζινόπουλος). Αθήνα: Παπαζήση. (Το πρωτότυπο έργο εκδόθηκε το 2004).

Parmar, Ind. (2012). *Foundations of the American century. The Ford, Carnegie, & Rockefeller foundations in the rise of American power*. New York: Columbia University Press.

Scott-Smith, G. (2007). *Laying the Foundations: US Public Diplomacy and the Promotion of American Studies in Western Europe during the 1950s and 1960s*. Ανακτήθηκε από:

http://www.academia.edu/20285253/Laying_the_Foundations_US_Public_Diplomacy_and_the_Promotion_of_American_Studies_in_Western_Europe_during_the_1950s_and_1960s

Van Egmond, F. (2017 Αύγουστος 23). Stavros Niarchos. *Salon* 170-182.